

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

BÖLGESEL İŞBİRLİĞİNDE SU DİPLOMASİSİ: MEKONG NEHRİ HAVZASI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nükhet GÜNTAY

HAZİRAN-2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

BÖLGESEL İŞBİRLİĞİNDE SU DİPLOMASİSİ: MEKONG NEHRİ HAVZASI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nükhet GÜNTAY

ORCID: 0000-0003-3122-4616

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Fatma AKKAN GÜNGÖR

HAZİRAN-2020

TRABZON

ONAY

Nükhet GÜNTAY tarafından hazırlanan “Bölgesel İşbirliğinde Su Diplomasisi: Mekong Nehri Havzası Örneği” adlı bu Çalışma 09/07/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Adı Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU	Başkan	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Fatma AKKAN GÜNGÖR	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Murat ÜLGÜL	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEK
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Nükhet GÜNTAY

01/06/2020

ÖNSÖZ

Bu çalışmada su kaynaklarının gittikçe önemli hale geldiği ve aynı oranda su anlaşmazlıklarının görüldüğü uluslararası sistemde, su diplomasisi çerçevesinin bölgesel işbirliğinin geliştirmesine katkısı analiz edilmiştir. Yeni yaklaşımların ortaya çıkması amacıyla genel bir değerlendirme yapılmıştır. Özellikle su diplomasisinin Mekong Nehir Havzası ile ilgili sürdürülebilir çözüm ve mekanizmaları tez içerisinde detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

Araştırmanın hazırlanması ve sonuçlandırılması sürecinde beni yönlendiren ve her konuda bana yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Fatma AKKAN GÜNGÖR'e teşekkür ederim. Bu süreç zarfında kattıkları ve destekleri ile eşim Vahit GÜNTAY'a içten sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 2020

Nükhet GÜNTAY

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ VE SU DİPLOMASİSİ.....	4-26
1.1. Bölgesel İşbirliği Tanım ve Yöntemleri	4
1.1.1. Bölgesel İşbirliği Nedir?.....	5
1.1.2. Bölgesel İşbirliği Yöntemleri	10
1.1.2.1. Bölgesel Ekonomik İşbirliği.....	10
1.1.2.2. Bölgesel Güvenlik İşbirliği.....	12
1.1.2.3. Bölgesel Çevre Güvenliği.....	12
1.1.2.4. Bölgesel Su İşbirliği	14
1.2. Su Diplomasisi.....	17
1.2.1. Su Diplomasisi Nedir?.....	18
1.2.2. Su Diplomasisi Süreçleri	21
1.2.3. Su Diplomasisinde Çok Paydaşlı Platform/Diyalog.....	22
1.2.4. Su Diplomasisi ve Aktör Grupları.....	24
1.2.5. Su Diplomasisi ve Uluslararası Su Hukuku	25

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEKONG NEHİR HAVZASI VE JEOPOLİTİK ÖZELLİĞİ.....	27-48
2.1. Mekong Nehir Havzası Coğrafi Konumu	27
2.1.1. Jeopolitik Özelliği.....	29
2.1.2. Anaakım Su Akışları ve Kolları	30
2.1.3. İklim.....	31
2.1.4. Tarım	32
2.1.5. Balıkçılık	32
2.1.6. Su Gücü	33
2.1.7. Ulaşım.....	34
2.1.8. Turizm	35
2.2. Mekong Nehri Havzası Bölgesel Statüsü ve İlgili Devletler.....	35
2.2.1. Üst Mekong Havzası'ndaki Devletler	35
2.2.2. Alt Mekong Havzası'ndaki Devletler.....	37
2.3. Mekong'a Yönelik Bölgesel ve Uluslararası Çok Taraflı Anlaşmalar	41
2.3.1. Bölgesel Çok Taraflı Anlaşmalar	42
2.3.2. Küresel Çok Taraflı Anlaşmalar.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEKONG NEHRİ HAVZASI VE SU DİPLOMASİSİ.....	48-72
3.1. Mekong Nehri Havzası'nda Anlaşmazlıklar ve Devletlerin Tutumu	48
3.1.1. Mekong Nehri Havzası'ndaki Anlaşmazlıkların Arka Planı.....	48
3.1.2. Taraf Devletlerin Tutumu.....	52
3.2. Mekong Nehri Havzası'nda Su Diplomasisi	59
3.2.1. Anlaşmazlıkların Çözümüne Yönelik Aktörlerin Rolü ve Etkinliği	59
3.2.1.1. Mekong Nehir Komisyonu'nun Rolü ve Etkinliği	60
3.2.1.2. Asya Kalkınma Bankası ve Büyük Mekong Altbölgesi'nin Rolü....	63
3.2.1.3. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin Rolü ve Etkinliği.....	65
3.2.1.4. Lancang-Mekong İşbirliği'nin Rolü ve Etkinliği	66

3.2.1.5. Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Ekonomik İşbirliği Stratejisi	67
3.2.1.6. Diğer Aktörlerin Rolü ve Etkinliği.....	68
3.2.2. Mekong'da Çok Paydaşlı Platform/Diyalog.....	70
SONUÇ VE ÖNERİLER	73
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	76
ÖZGEÇMİŞ	86

ÖZET

Uluslararası ilişkilerde su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklar, geçmişten beri süregelen bir durumdur. Suyun temel işlev yelpazesinin geniş olması ve susuz bir yaşamın var olmayacağı anlaşmazlıkların yaşanmasında temel nedenlerdir. Bu durum su kaynakları üzerinde baskı oluşturmaktadır. Aktörlerin suyu en etkili şekilde kullanma ve yönetme isteği, ek olarak suyun küresel önemi sebebi ile odak noktası haline gelmesi günümüzde anlaşmazlıkların yoğunluğunu artırmaktadır. Bölgede su kaynaklarına sahip devletler arasında bu durum ile daha sık karşı karşıya kalınmaktadır. Farklı bölgelerde su kaynaklarını daha aktif kullanmak ve yönetiminde söz sahibi olmak için aktörler de tansiyonu artırmaktadır. Devletler arasındaki bu çekişmeler, bölgesel olarak işbirliği mekanizmalarının oluşmasını engellemekte ve aynı zamanda suyun verimli kullanımını engelleyerek çevresel sorunları da tetiklemektedir.

Su kaynakları anlaşmazlığı bağlamında devletler arasındaki çatışmayı önleme ve gerginlikleri yönetme amacıyla su diplomasisi kullanılmaktadır. Su diplomasisi, su ile ilgili sorunlarda diyalog yolu ile çözümler geliştirmenin yanı sıra, çözümleri kolaylaştıran ve destekleyen işbirliklerine işaret etmektedir. Özellikle bölgesel anlaşmazlıklarda su diplomasisinin ve mekanizmalarının daha fazla işlevi ve etkinliği bulunmaktadır. Bu konuda bölgesel özellikte bir su anlaşmazlığına ev sahipliği yapan Mekong Havzası, su diplomasisi çerçevesinin uygulandığı kaynaklardan bir tanesi olarak değerlendirilebilir. Bölgesel bağlamda yaşanan su çatışmaları ve diplomasisinin etkinliğini ele alan verilerle ortaya atılan teorik çerçeve kıyaslanmış; çalışmanın temel sorusu daha da sağlam bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi ile ilgili bölge devletlerinin çıkar çatışmaları, su diplomasisi çerçevesi kullanılarak bölgesel düzeyde bir işbirliği yapısının oluşturulabilmesi sorunsalı çalışma içerisinde önemli bir arayışın temelini oluşturmaktadır. Mekong Nehri ile ilgili var olan anlaşmazlıkta su diplomasisinin etkinliği, bu etkinliğin bölgesel işbirliğini geliştirmesi ve sürdürülebilirliği çalışmanın özünde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Su Diplomasisi, Mekong Nehri, Bölgesel İşbirliği, Jeopolitik

ABSTRACT

Disputes related to water resources in international relations have been going on since its historic times. The main function range of water is wide and it is the main reason for disagreements that a life without water will not exist. This situation creates pressure on water resources. The actors' desire to use and manage water with effective way, and the fact that water has become the focus due to its global importance, increases the intensity of disputes today. This situation is encountered more frequently among the states that have water resources in the region. Actors also increase pressure to use water resources in different regions more effectively and have a say in their management. These conflicts between states prevent the formation of cooperation mechanisms regionally and also trigger the environmental problems by preventing the efficient use of water.

In the context of water resources dispute, water diplomacy is used to prevent conflict between states and to manage tensions. Water diplomacy refers to collaborations that facilitate and support solutions, as well as developing solutions through dialogue on water-related problems. Especially in regional disputes, water diplomacy and mechanisms have more functions and effectiveness. The Mekong River Basin, which hosts a regional water dispute, can be considered as one of the sources where water diplomacy frameworks are applied. The theoretical framework put forward with the data dealing with the effectiveness of water conflicts and diplomacy in the regional context was compared; the main question of the study was tried to be placed on an even more solid ground. The conflict of interests of the regional states regarding the use and management of water resources and the establishment of a cooperation structure at the regional level by using the water diplomacy framework constitutes the basis of an important search within the problematic question. The effectiveness of water diplomacy in the current disagreement with the Mekong River, the development and sustainability of this event in regional cooperation were discussed at the core of the study.

Keywords: Diplomacy, Water Diplomacy, Mekong River Basin, Regional Cooperation, Geopolitics

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Eski Bölgeselcilik ve Yeni Bölgeselcilik	6
2	Bölgesel İşbirliği Mekanizmalarının Tipolojisi	8
3	Çatışma Yoğunluğu Ölçeği	15
4	Su Üzerine Çatışmalar için Sınıflandırma Kriterleri	16
5	Kıyıdaş Ülkelerde Mekong Nehri'nin Etkileri	41
6	Kıyıdaş Devletleri Çıkarları	58

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Ekonomik İşbirliği Aşamaları	11
2	Su Diplomasisi Tanımı	19
3	Su Diplomasisi Süreçleri	21
4	Mekong Nehri Coğrafi Konumu	28
5	Mekong Nehri Havzası.....	30
6	2020 Planları.....	51
7	Mekong'da Çok Paydaşlı Platform/Diyalog	71

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASMECS	: Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Ekonomik İşbirliği Stratejisi
ADB	: Asya Kalkınma Bankası
AFDB	: Afrika Kalkınma Bankası
AMBDC	: ASEAN Mekong Havzası Kalkınma İşbirliği
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birlikleri
ASOEN	: ASEAN Çevre Kıdemli Görevlileri
AWGWRM	: ASEAN Su Kaynakları Yönetimi Çalışma Grubu
BDP	: Havza Kalkınma Planı
BDS	: Havza Kalkınma Stratejisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CARICOM	: Karayip Ortak Pazarı
CERN	: Avrupa Nükleer Araştırma Teşkilatı
EBU	: Avrupa Yayın Birliği
ECOSOC	: BM Ekonomik ve Sosyal Konsey
ESCAP	: BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
Espoo	: Sınıraşan Bir Bağlamda Çevresel Etki Değerlendirmesi
EurAsEC	: Avrasya Ekonomi Topluluğu
GMS	: Büyük Mekong Alt Bölgesi
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
gwh	: kilowatt saat
IAI	: ASEAN Entegrasyon Girişimi
ILC	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
IWL	: Uluslararası Su Hukuku Normları
IWRM	: Entegre Su Kaynakları Yönetimi
km	: kilometre
km ²	: kilometrekare
km ³	: kilometreküp
LMC	: Lancang-Mekong İşbirliği

MERCOSUR	: Güney Amerika Ülkeleri Ortak Pazarı
MRC	: Mekong Nehir Komisyonu
mw	: megawatt
MWRAS	: Mekong Su Kaynakları Yardım Stratejisi
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NMC	: Ulusal Mekong Komiteleri
OAS	: Amerikan Devletleri Örgütü
RBO	: Nehir Havzası Organizasyonu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNECE	: Avrupa için Birleşmiş Milletler Ekonomik Komisyonu
UNESCO	: BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWC	: BM Uluslararası Su Yollarının Seyir Dışı Kullanımları Kanunu
WAHO	: Batı Afrika Sağlık Örgütü
WB	: Dünya Bankası
WUP	: Su Kullanım Programı

GİRİŞ

Uluslararası sistemde bölgesel işbirliği kavramı, II. Dünya Savaş'ından sonra kullanılmaya başlanılmasına rağmen, 1980'lerin ortalarından itibaren yeni bölgeselcilik dalgası ile bir eğilim haline gelmiştir. Devletler rekabetçi uluslararası sistemde daha güçlü ve bağımsız olmak amacı ile bölgesindeki devletlerle işbirliği yapmaya başlamıştır. Bu durum ekonomik, güvenlik, çevre ve su gibi birçok alanda bölgesel düzeyde işbirliği mekanizmaları oluşmasının önünü açmıştır. İşbirliği mekanizmasının bu denli geniş yelpazeye yayılması, devletlerin eksik veya gelişmeyi istedikleri alanların farklılaşması ile alakalıdır. Devletler bölge içerisinde ortak kaynakların kullanımı ve yönetimi amacıyla da işbirliği mekanizmaları oluşturmak için adımlar atmaktadır. Ortak kaynakların kullanım ve yönetimi ile ilgili uyuşmazlıkları engelleme, ortadan kaldırma veya daha verimli kullanım amacı ile işbirlikleri yapılmaktadır. Uluslararası aktörlerin son zamanlarda işbirliğine daha fazla ilgi duyması ve katılması ile uluslararası sistemde bölgesel işbirliği mekanizmalarında artış olduğu gözlenmektedir. Aynı zamanda bölgesel işbirliğinin resmi olmayan aktörleri yeni bölgeselcilik dalgası ile sürece dahil etmesi bu artışı desteklemiştir. Bu sebeple günümüzde farklı amacı ve çıkarları içinde barındıran bölgesel işbirliği yapıları ile karşılaşmaktayız.

Su diplomasisi ise kaynakların kullanımına yönelik bölgesel işbirliği mekanizmaları için önemli bir araçtır. Günümüzde su kaynaklarının önemi küresel ve demografik sebeplerle daha da artmıştır. Bu sebeple uluslararası sistemdeki çoğu aktör su kaynakları üzerinde daha çok söz sahibi olma ve yönetme amacı taşımaktadır. Bu durum su ile ilgili çıkar çatışmalarını meydana getirmekte ve aktörler arasında uyuşmazlığa ve hatta bazı bölgelerde çatışmalara neden olmaktadır. Dolayısıyla uluslararası sistemde anlaşmazlıkların artıp yoğunlaşmaması veya mevcut çatışma durumlarının sonlandırılması için su diplomasisi çerçevesi kullanılmaktadır. Bölgede var olan su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklar, su diplomasisi araçları kullanılarak aktörler arasında işbirliği sürecine doğru evrilmektedir. Tarafların diyalog ve müzakere yolu ile fikir birliği içerisinde olmalarını sağlamak ve daha sonra ortak mekanizmalar ile var olan yapılara dahil etmeye çalışmak temel amaçlar arasındadır. Bu şekilde aktörler arasında güven temelli ilişkiler kurulmakta ve su ile ilgili sürdürülebilir yönetim oluşturulmaktadır. Dolayısıyla su diplomasisi aktörleri ortak bir çatı altında toplayarak bölgesel düzeyde işbirliğinin varlığını ve devam ettirilmesini destekleyici bir özelliğe sahiptir.

Dünyanın en büyük nehirlerinden biri olan Mekong, Çin sınırları içerisindeki Tibet Platosu'ndan doğmakta; Laos, Tayland ve Kamboçya'dan geçerek en son Vietnam'da Mekong deltasını oluşturarak Güney Çin Denizi'ne dökülmektedir. Nehrin ekosisteminin zengin olmasının yanı sıra, bölge içerisinde ekonomik ve ticari boyutu ile de önemli bir yere sahiptir. Bulunduğu bölgeye tarım, turizm ve hidroelektrik gibi birçok alanda getiri sağlamakta ve bu durum nehri aktörler için paylaşılması güç bir kaynağa dönüştürmektedir. Bu sebeple Mekong Nehri, su anlaşmazlığının yaşandığı önemli nehirlerden biri olarak ele alınabilir. Ayrıca nehre kıyısı olan bazı aktörlerin ekonomik açıdan tek geçim kaynağı olarak Mekong'u kullanmaları nehrin önemini görünenden daha fazla kılmaktadır. Bu sebeple nehir üzerinde çıkarlar çatışmakta ve anlaşmazlıklarla birlikte işbirlikleri zorlaşmaktadır. Kıyıdaş aktörler bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası anlamda söz sahibi olmak için Mekong üzerinde daha fazla yönetim hakkı elde etme amacı taşımaktadır. Küresel sistemin geldiği nokta ve Mekong'un önemi göz önünde bulundurulduğunda bu durum kaçınılmazdır. Daha fazla yönetim gücü elde edilerek bu güçle Mekong ve kaynaklarının kullanımının önünün açılması tasarlanmaktadır. Bu durumda aktörler arasında kullanım ve yönetim ile ilgili politik girişimler de yoğunlaşmaktadır. Bu türden anlaşmazlıklar da yine bölge içerisinde işbirliği ve yapılarının önüne bir set çekmektedir. Bölgesel barış ve istikrarın yanı sıra, Mekong'un çevresel anlamda sürdürülebilirliği de zedelenmektedir.

Mekong Nehir Havzası'ndaki anlaşmazlık, Türkiye açısından da önemli bir su kaynağı olan Fırat ve Dicle Nehirleri ile ilgili politikalarını şekillendirmede örnek teşkil edebilir. Mekong bölgesi dışında, Türkiye de Fırat-Dicle Nehirleri bağlamında perspektif geliştirmeye çalışmakta ve farklı coğrafyalardaki çalışmalara ilgi duymaktadır. UNECE Su Sorunları Çalışma Grubu'nun Mayıs 1990 ve Ekim 1991 arasında, önerilen sözleşme metnini hazırlamak için beş özel oturumu gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda 25 devletten oluşan çeşitli grupların yanı sıra çeşitli uluslararası kuruluşların temsilcileri de yer almıştır. Türkiye'nin yanında dönemin devletleri ABD, SSCB, Fransa, İtalya, İngiltere, Hollanda gibi ülkelerle birlikte, Gıda ve Tarım Örgütü, Dünya Meteoroloji Örgütü, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Tuna Komisyonu gibi organizasyonlar çalışmalara katılmıştır. Dış politikada birçok alanda değişimin hissedildiği bu yıllarda Türkiye hem kendi sorunlarıyla hem de küresel ölçekteki gelişmelerde fikir arayışı içine girmiştir.

Bu çalışma kapsamında sorgulanmak istenen temel; su kaynakları üzerindeki anlaşmazlığın boyutu ve bölgesel düzeye yansımaları ile birlikte su diplomasisi çerçevesinin işbirliğine olan katkısının irdelenmesidir. Bu doğrultuda Mekong Nehri ile ilgili anlaşmazlıkta su diplomasisinin bölgesel işbirliği ve mekanizmalarındaki etkinliği temel alınmıştır. Çalışma içerisinde ulaşılmak istenen sonuç da bunun üzerine kurgulanmıştır. Bu çalışma kapsamında su diplomasisinin, bölgesel işbirliği kavramı ile ilişkisine yeni bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın araştırma soruları; “*Su diplomasisi ve mekanizmaları, bölgesel düzeydeki su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklarda işbirliği ve yapısı oluşturulmasında yeterli etkinliğe sahip midir?*” ve “*Örnek olarak ele alınmış olan Mekong Nehir Havzası perspektifinde, nehir ile ilgili kıyıdaş ülkeler arasında işbirliği geliştirilebilir mi ve bölge içerisinde sürdürülebilir işbirliği ve yapısı oluşturulabilir mi?*” şeklinde belirlenmiştir.

Üç bölümde oluşan çalışmada, bölgesel işbirliği ve su diplomasisine ilişkin kapsam incelenmiş olup, *Mekong Nehir Havzası* örnek bölge olarak ele alınarak kavramlar arasındaki bağlantı ile ilgili bir düzlem oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda birinci bölüm dahilinde, bölgesel işbirliği ve su diplomasisinin uluslararası ilişkiler özelinde anlaşılmasını kolaylaştıracak kavramsal bir giriş ortaya koyulmuştur. Bölgesel işbirliği kavramının uluslararası ilişkilerdeki yeri, gelişimi ve görüldüğü alanlar ilk kısımda ele alınmaya çalışılmıştır. Su diplomasisi çerçevesine ilişkin kapsam, araçlar ve bölgesel işbirliği oluşturmadaki etkinlikler bölüm içerisinde detaylandırılmıştır. İkinci bölüm kapsamında özellikle Mekong ve jeopolitiği, Mekong’un bölgesel statüsü, ilgili devletler ve Mekong’a yönelik bölgesel ve uluslararası anlaşmalar ele alınmaya çalışılmıştır. Konumunun Mekong’a olan getirisi, demografik ve ekonomik açıdan yansımaları bölüm dahilinde tartışılan diğer hususlardır. Mekong ile kıyısı bulunan devletlere ilişkin veriler ve devletlerin nehir ile ilgili sahip olduğu kapasitelere dair belli başlı unsurlar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda son olarak taraf devletlerin kurumsal nitelikli girişimleri ve anlaşmaları ele alınmıştır. Son olarak üçüncü bölümde Mekong ile ilgili anlaşmazlığın arka planı, bu bağlamda taraf devletlerin tutumu ilk olarak detaylı şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Su diplomasisinin Mekong’daki kurumsal yapısı ve çok yönlü platformdaki etkinlikleri detaylandırılmıştır. Bu doğrultuda özellikle Mekong’daki anlaşmazlığın temel sebepleri üzerinde durulmuş ve su diplomasisinin yeterliliğinin ölçüsü ele alınmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ VE SU DİPLOMASİSİ

Günümüzde devletler, anlaşmazlık durumunda çatışmacı politikalar yerine daha çok işbirliğine yönelmektedir. Bunun en temel sebeplerinden bir tanesi, savaşların yıkıcı bir etkiye sahip olmasıdır. Diğer bir sebep ise, devletlerin savaşlar ile çok fazla maddi ve manevi kayıplara uğramasıdır. Bu durum savaş zamanında ve sonrasında istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla devletler sonucu bilinmeyen savaşlar yerine işbirliğine yönelerek çıkar elde etmeye çalışmaktadır. Özellikle aynı coğrafi bölge içerisindeki devletler, herhangi bir anlaşmazlık veya savaş durumunda birbirlerini derin şekilde etkiledikleri için daha çok işbirliğine yönelebilmektedirler.

Su diplomasisi ise, diplomatik araçları kullanarak ortak su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıkları önlemeye ve devletleri işbirliğine yönlendirerek bölgesel istikrarı sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla su diplomasisinin amacı, aynı bölgedeki devletlerin ortak su kaynakları üzerine anlaşmazlığını artırmadan müdahale edilmesini sağlamaktır. Bölgesel işbirliği mekanizmasının oluşması için de devletleri teşvik edici birtakım diplomatik yöntemler kullanılmaktadır. Genel bir yargıya varmak gerekirse, su diplomasisi bölgesel işbirliği yapısının inşa edilmesini sağlayan diplomatik bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

1.1. Bölgesel İşbirliği Tanım ve Yöntemleri

Ortak bir coğrafyayı paylaşan devletler aslında domino taşı gibi birbirine bağlıdırlar. Herhangi bir devlet içinde veya devletler arasında meydana gelen anlaşmazlık veya çatışma durumu aynı zamanda bölgedeki diğer devletleri etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bu durum, diğer devletlerin kendi istikrarını ve ulusal çıkarını sürdürebilmesini de engelleyebilir. Özellikle gelişmekte ve gelişmemiş olan ülkeler, küresel rekabete dahil olabilmek için tek başına yeterli güce sahip değildir. Ancak bölgedeki diğer devletler ile var olan gücünü birleştirdiği zaman yeterli bir düzeye erişebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, devletler bölgede barış ve istikrarı sürdürebilme ve kendi ulusal çıkarlarını sağlayabilmek için bölgesel işbirliğine yönelmektedir.

1.1.1. Bölgesel İşbirliği Nedir?

Günümüzde aynı bölgedeki devletlerin birbirlerine olan bağımlılığı gittikçe artmaktadır. Çatışma ve sorunlar çıkar sağlanmasına engel olacağı için devletler genellikle bölgesel işbirliğini tercih etmektedirler. Aynı bölge içerisinde kapsamlı bölgesel organizasyonlar, sektörel bölgesel organizasyonlar, bölgesel ağlar ve ortaklık yapıları arttığı için işbirliği kavramı yaygınlaşmaktadır. Dolayısıyla bölgesel işbirliği kavramı küresel bir fenomen haline dönüşmektedir.

Bölgesel işbirliği kavramı, belli bir coğrafi bölgedeki devletlerin ortak çıkarlarını bulup güçlendirmek ve ayrıca karşılıklı işbirliği, diyalog yoluyla aynı devletleri organize edip siyasi ve kurumsal sistemler kurulmasını ifade etmektedir. Kavram II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da gelişmeye başlamıştır. 1980'lerin ortalarından başlayan yeni bölgeselcilik dalgası, bölgesel işbirliği kavramını fenomen hale getirmiştir. Aynı zamanda kavramın içeriği yenilenmiş ve değişmiştir. Dolayısıyla bölgesel işbirliği kavramı, eski bölgeselcilik ve yeni bölgeselcilik şeklinde ikiye ayrılmıştır (Hettne ve Söderbaum, 2006: 181).

Eski bölgeselcilik, II. Dünya Savaşı sonrası devlet merkezli bir sistemdir. 1950 ve 1960'lardaki klasik bölgesel işbirliği, hükümetler tarafından oluşturulup yönetildiği için ulusal çıkarlara göre şekillenmiştir. Ayrıca kavram, dönemin tarihsel konjonktüründen etkilendiği için gerek Avrupa ülkeleri arasında gerekse diğer bölgelerde oluşturulan bölgesel işbirliği girişimleri, iki kutuplu dünya mantığı ile kurulmuştur (Singh, 2010: 51).

1980'lerden sonra ise bölgeselcilik kavramı yeniden tanımlanmıştır. Yeni bölgeselcilik kavramı, yalnızca devletlerarası resmi bölgesel girişimler ve organizasyonlar ile sınırlandırılmamıştır. Bölgesel işbirliği içine sadece devletler değil aynı zamanda devlet dışı aktörlerin de dahil edilmesi ile kavram çok boyutlu bir yapıya dönüştürülmüştür. Dolayısıyla, uluslararası sistemin farklı seviyelerinde faaliyet gösteren hem resmi hem de resmi olmayan ağlarında birden fazla devlet ve devlet dışı aktörün eylemde bulunmasını sağlamaktadır (Singh, 2010: 51).

Tablo 1'de yer verildiği gibi eski bölgeselcilik ile yeni bölgeselcilik arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan bir tanesi, yeni bölgeselcilik eski bölgeselcilik kavramına göre, küreselleşme ile birlikte çok düzeyli bir yönetim sistemini içinde barındıran bir yapıya sahip olmasıdır. İkinci farklılık ise, eski bölgeselcilik tek boyutlu (sadece ticaret ve güvenlik konularını kapsamı) bir yapıyken, yeni bölgeselcilik çok boyutlu (ekonomik, politika, güvenlik, kültür, çevre gibi alanları da içinde barındırması) yapıya sahip olmaktadır. Bu nedenle eski

bölgeselcilik döneminde *Avrupa Birliği (AB)* en önemli ve etkin yapı olarak kabul edilirken, yeni bölgeselcilik döneminde işbirliği kavramı tanımının genişlemesi ile *Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)*, *Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)*, *Güney Amerika Ülkeleri Ortak Pazarı (MERCOSUR)* gibi yeni yapıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Son farklılık ise, eski bölgeselcilik devlet merkezli ve bölgesel düzeydeki sorunlara yoğunlaşmaktayken, yeni bölgeselcilik ise sadece bölgesel sorunlara değil aynı zamanda küresel sorunları çözmeye odaklanmakta ve bu sürece hem devlet hem de devlet dışı aktörleri de dahil etmektedir (Hettne ve Söderbaum, 2006: 181-182).

Tablo 1: Eski Bölgeselcilik ve Yeni Bölgeselcilik

Eski Bölgeselcilik	Yeni Bölgeselcilik
Soğuk Savaş mantığından etkilenen, genellikle süper güçler tarafından dışarıdan dayatılan	Soğuk Savaş mantığından etkilenen, bölgeler içinde gelişen
İçe dönük ve korumacı	Dışa dönük, küreselleşme ile bağlantılı
Özel ve dar hedefler (ağırlıklı olarak ticaret ve güvenlik)	Kapsamlı ve çok boyutlu hedefler (ekonomi bilimi, siyaset, güvenlik, kültür)
Üyelik açısından herkese açık olmayan	Kapsayıcı ve açık üyelik
Avrupa olgusu, Avrupa toplulukları üzerinde modellenen	Dünya çapında ve heterojen bir fenomen
Devlet merkezli ve devlet egemenliği, özellikle hükümetler arası bölgesel kuruluşlar içinde	Devlet, pazar ve sivil toplum aktörlerini birçok kurumsal şekilde içeren

Kaynak: Hettne ve Söderbaum, 2006: 183

Ortak coğrafyadaki devletler nehirler, demiryolu bağlantıları, enerji, tarım ürünleri ve çevre gibi birçok ortak kaynakları paylaşmaktadır. Bu durum devletleri daha çok birbirine bağımlı hale getirmekte ve bir nevi işbirliği yapısı oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla devletler, bölgesel işbirliği stratejilerini benimseyerek ekonomik, ticari, kültürel ve diğer alanlarda gelişme eğilimindedirler. Bu şekilde, devletler işbirliği mekanizması oluşturarak ortak hedef ve çıkarlar oluşturmaktadır. Böylelikle, devletler işbirliği yapısı içerisinde kendi ulusal çıkarını olabildiğince maksimum seviyeye ulaştırmayı hedeflemektedir (Rahman, 2012: 5).

Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bölgesel işbirliği bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu ülkeler tek başlarına sahip oldukları tarım ürünleri veya enerji kaynakları açısından uluslararası sistemde pazarlama gücünden yoksundurlar. Ayrıca hem bölgesel sorunlarda hem de uluslararası sorunları çözüme kavuşturma konusunda güçsüz oldukları için daha çok bölgesel işbirliğine

yönelmektedirler. Kısacası, gelişmekte olan ülkeler uluslararası sistemde çıkar elde etmekte ve tek başlarına yatırım bulmakta zorlanmaktadır. Bölgesel işbirliği, yatırım yapılma konusunda çekiciliği artırmaktadır. Ayrıca bölgesel işbirliği devletlerin kaynak tahsisini iyileştirmekte ve kurumların daha etkin çalışmasını destekleyerek katılımcı ülkelerin verimliliğini artırmaktadır. Bu durum, ortak pazarın bütünleştirilmesine ve bölge içinde yatırım olanakları sağlamakta, gelişme gücü yavaş olan devletlere yeni kapılar açabilmektedir (Martin ve Sohail, 2005: 43).

Bölgesel işbirliğinin temel amacı, aynı bölge devletleri arasındaki sorunları karşılıklı güven ve anlayış içerisinde çözmek ve ekonomik büyümeyi, sosyal ilerlemeyi ve kültürel kalkınmayı hızlandırmaktır. Bunun için, bölge ülkelerinin birbirinden karşılıklı yarar sağlayabileceği eğitim, doğal çevre, ortak pazar ve serbest ticaret gibi birçok konuyu kapsayan işbirliği mekanizması oluşturulmalıdır. Devletlerin bölge içerisinde karşılıklı olarak bağımlılığının artırılması amaçlanmaktadır. Karşılıklı bağımlılığı artan devletler, çıkarları için bölge içerisinde ortaya çıkan sorunları çatışmaya dönüşmeden, iletişim kurarak çözümlenmeye çalışmaktadır. Aksi takdirde işbirliğinden elde ettiği faydaları kaybetme ihtimali ile karşı karşıya kalabilmektedir. Ortaklık zamanla devletler arasında güvenin artması ile birlikte diğer alanlarda da işbirliğinin yolunu açabilmektedir. Ekonomik işbirliği mekanizmasına sahip olan devletler, ilerleyen zamanlarda güvenlik alanında da bir araya gelebilmektedir. Dolayısıyla bu şekilde bölgede kalıcı bir barış ve istikrar ortamının oluşturulması teşvik edilmektedir (Khan ve Haider, 2003: 1-5).

İşbirliği mekanizmaları bölgesel olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bazı bölgelerde devletler işbirliğine sıcak bakmakta ve desteklemekte, bazı bölgelerde ise aktörler tarihsel, ulusal veya din gibi bir çok nedenden dolayı işbirliğine sıcak bakmamaktadır (Lama, 2012: 21). Dolayısıyla tek tip işbirliği mekanizması bulunmamaktadır ve aynı zamanda bölgedeki ihtiyaç ve yapıya göre değişiklik gösterdiği için bir işbirliği yapısı diğer bir bölgede uygulanmamaktadır. Ayrıca bir bölgede oluşturulan işbirliği yapısı, diğer bir bölgede uygulanmaya çalışıldığında daha çok problem ortaya çıkabilmektedir. Bölgesel işbirliği mekanizması, tek boyutlu ve çok boyutlu olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İşbirliği yapısı sadece kurumsal düzeyde değil farklı ağlar üzerinden de ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca sadece devletler değil aynı zamanda devlet dışı aktörler de işbirliği mekanizması oluşturabildikleri için çok fazla çeşit ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla bu ayrım, bölgesel işbirliği mekanizmasının bölgedeki gaye ve etkinliğine göre belirlenmekte ve şekillenmektedir (Balgiser vd., 2012: 8-9).

Tablo 2: Bölgesel İşbirliği Mekanizmalarının Tipolojisi

	<i>Organizasyon</i>	<i>Ağ</i>
<i>Tek Boyutlu</i>	Sektörel organizasyon	Araştırma ağı
	Güvenlik organizasyonu	Kamu-özel sektör ortaklıkları
	Ekonomik entegrasyon düzenlemeleri	Sivil toplum ağları
	Bölgesel kalkınma bankası	
<i>Çok boyutlu</i>	Kapsamlı organizasyonlar	Büyüme üçgenleri
	Nehir havzası organizasyonları	Gelişme koridorları
	BM Ekonomi Komisyonları	Sınır ötesi, mikrobölgesel organizasyon

Kaynak: Hettne ve Söderbaum, 2006: 184

Tek boyutlu bölgesel işbirliği mekanizması, ticaret veya ulaştırma gibi belirli sektörlerdeki faaliyete veya kalkınma projelerini finanse etmek gibi belirli bir göreve odaklanmayı ifade etmektedir. Bu organizasyon türü, uluslararası sistemdeki birçok bölgesel işbirliğini içinde barındırmaktadır. İçinde barındırdığı yapılardan bir tanesi olan sektörel organizasyon; sağlık, ulaşım, eğitim ve tarım gibi alanları kapsamaktadır. *Batı Afrika Sağlık Örgütü (WAHO)* ve *Avrupa Yayın Birliği (EBU)* bu yapıya örnek gösterilebilir. Diğer bir yapı ise *Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)*, *Amerikan Devletleri Örgütü (OAS)* ve *Avrupa Nükleer Araştırma Teşkilatı (CERN)* gibi güvenlik organizasyonlarıdır. Üçüncü bir yapı ise, bölgesel entegrasyon düzenlemeleridir. Bu alan serbest ticaret, ortak pazar ve gümrükler, ayrıca ekonomik ve parasal işbirliği yapılarından oluşmaktadır. Bu yapıya *Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEC)* ve *Karayip Ortak Pazarı (CARICOM)* örnek gösterilebilir. Dördüncü yapı olan bölgesel kalkınma bankaları, bölgedeki devletlerin kalkınma projelerini sürdürebilmesi için maddi destek sağlanmasını içermektedir. *Afrika Kalkınma Bankası (AFDB)* bu organizasyona örnek gösterilebilir (Hettne ve Söderbaum, 2006: 184-185).

Çok boyutlu bölgesel işbirliği mekanizması ise, en az iki sektörü kapsayan geniş bir amaç ve faaliyet alanına ve ayrıca karar verme sürecine sahiptir. Bu mekanizmalar belirli konularla ilgilenebilmek için farklı çalışma prosedürleri meydana getirebilmektedir. Ayrıca bu yapılar güvenlik, ekonomi, politika ve kültür gibi pek çok alanların arasından ortaya çıkan problemlerin sebeplerini ve bu problemlerden kaynaklanan etkileri de incelemektedir. Bu organizasyonda üye sayısı, oluşturulacak bölgenin coğrafik büyüklüğüne ve kuruluşun bölgedeki kapsamına göre değişiklik göstermektedir. Bunlara ek olarak, belirtilen amaç ve işlevleri gerçekleştirebilmek için üyelerin katılımı ile oluşturulan resmi bir yapı meydana gelmektedir. AB ve ASEAN gibi örnekler bu yapı içerisinde. Çok boyutlu işbirliği mekanizması türlerinden biri olan *Nehir Havzası*

Organizasyonu (RBO), nehir havzası ile bağlantılı olabilecek balıkçılık, tarım, hidroelektrik ve çevre gibi her alanda işbirliği yapmaktadır. Bu işbirliği sürecine devletlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşları gibi devlet dışı aktörler ve yerel topluluklar da dahil edilmektedir. Diğer türü olan *Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomi Komisyonları*, üye devletlerin ekonomik ve sosyal yapılarının kalkınması için oluşturulmuştur (Hettne ve Söderbaum, 2006: 184-186).

Kurumsal yapıların dışında ağ üzerinde oluşturulan işbirliği türleri vardır. Ağ üzerinden oluşturulan yapılar, resmi sınırlandırmaları olmadan, genellikle herkesin katılımına açık ve işbirliğini artırabilmek için diğer ağlarla iletişimde bulunmaya yönelik mekanizma ile çerçevelenmektedir. Ağ üzerinden oluşturulan işbirliği, tek boyutlu ağlar ve çok boyutlu ağlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Tek boyutlu ağ yapılarından bir tanesi olan araştırma ağı, eğitim ve enerji gibi belirli olan bir sektörde faaliyet göstermektedir. İkinci türü ise kamu-özel ortaklıkları, bölge içinde hastane veya yol yapımı gibi özel amaçlar için oluşturulmakta ve görevini yerine getirdikten sonra kapanmaktadır. Son tür olan sivil toplum ağları ise, bölge içerisinde barış ve adaletin sağlanması için kurulan ağlar olarak ortaya çıkmaktadır (Hettne ve Söderbaum, 2006: 185-186).

Çok boyutlu ağlar ise üç şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi olan büyüme üçgenleri, işbirliğinden doğan ticari ve kalkınma fırsatlarından yararlanarak ülkelerin bağışlarını kullanıp gelişmemiş ülkelere özel sektör alanlarında yatırım yapmaktadır. İkincisi ise sınır-ötesi/mikrobölgesel organizasyonlar, yatırımlar, şirket kuruluşları ve kamu sektörü faaliyetlerinden oluşan bilgileri düzenlemektedir. Son olarak gelişim koridorları ise, bölgeye yatırım yaparak yeni bir altyapı oluşturmakta ve yeni iş fırsatları ortaya çıkararak küresel sistemde rekabet sağlamaya çalışmaktadır. Bu şekilde bölgenin ekonomik büyümesini tetiklemeye yönelik uzun vadeli olmayan girişimler olarak adlandırılmaktadır (Hettne ve Söderbaum, 2006: 186-187).

Bölgesel işbirliği mekanizması belirli bir kalıba sahip değildir, yani tek bir çeşit veya yapıdan oluşmamaktadır. Her bir işbirliği mekanizması bölgenin sahip olduğu kültür, coğrafi yapısı, gelişmişlik düzeyi, aktörlerin tutum ve davranışları, tarihi yapısı, devlet dışı aktörlerin bölgedeki gücü ve bölgedeki devletlerin ekonomik gelişmişlik seviyelerinin birbirleri ile uyumu gibi bir çok etken etrafında şekillenebilmektedir. Gelişmiş ülkeler arasında oluşturulan bir işbirliği mekanizması devletler için maksimum bir fayda sağlıyorken, aynı yapı gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin var olduğu bir bölgeye uygulandığında daha karmaşık bir duruma sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla oluşturulan işbirliği yapısı, bölgenin yapısı ve statüsüne göre belirlenerek ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde oluşturulan işbirliği bölgesel istikrar ve barış ortamı oluşturma amacından uzaklaşabilmektedir.

1.1.2. Bölgesel İşbirliği Yöntemleri

Bölgesel işbirliği, coğrafi olarak her bölgenin ortak ihtiyaç ve sorununa göre oluşturulduğu için birden fazla alanda işbirliği ortaya çıkmaktadır. Oluşturulan işbirliği yapısı, genellikle bölge devletlerinin egemenliği ve ulusal çıkarı için önemli görüldüğü alanlarda ortaya çıkmaktadır ve bu alanlar her bölgenin yapısına göre değişiklik gösterebilmektedir. Devletler bazı bölgelerde askeri yapılanma öncelikli olduğu için güvenlik işbirliğine yönelirken, bazı bölgelerde çevresel sorunlardan kaynaklanan işbirliklerine öncelik vermektedirler. Bu nedenle günümüzde birçok farklı alanda işbirliği türü oluşmuştur. Bu bölümde tez konusu ile bağlantılı olan bölgesel ekonomik işbirliği, bölgesel güvenlik işbirliği, bölgesel çevre işbirliği ve son olarak bölgesel su işbirliği türlerine değinilmiştir.

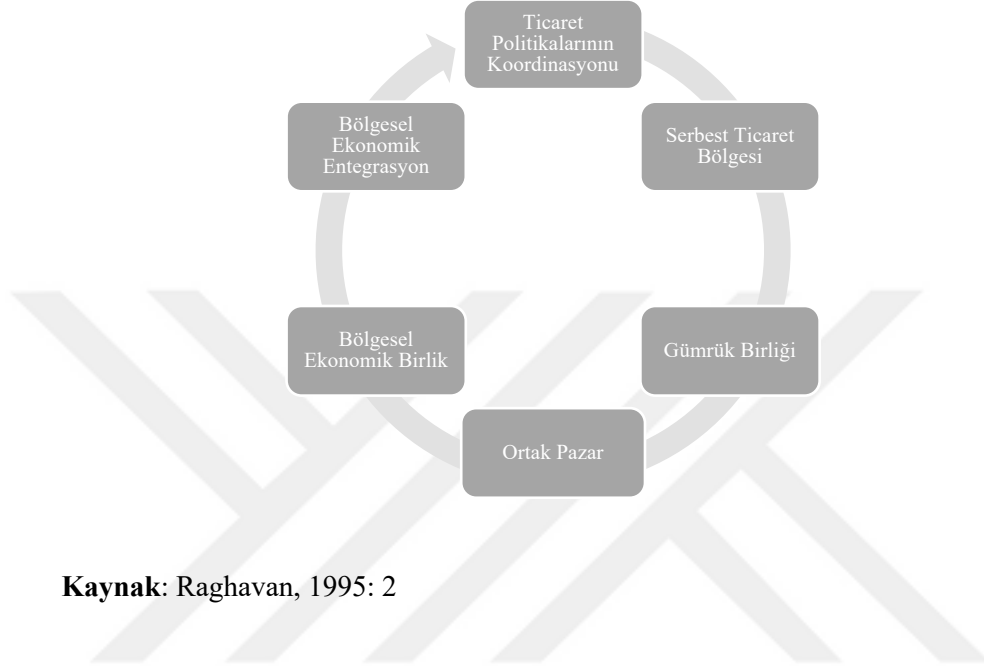
1.1.2.1. Bölgesel Ekonomik İşbirliği

Bölgesel ekonomik işbirliği, bölge içerisinde bir kısım devleti karşılıklı ticaret anlaşmaları, ticari tarifeler, teknoloji, yatırım, ortak girişim, gümrük anlaşmaları ve para politikaları gibi konular ile ilgili işbirliği faaliyetlerini artırmaya yönlendirmektedir. Bölgenin ekonomik olarak gelişmesini ve bu devletlerin küresel boyutta ekonomik rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir. Devletler arasında ekonomiyi geliştirecek alanların sayısı arttıkça, işbirliğinin faydaları da o derece maksimum seviyeye ulaşabilmektedir. Devletler arasında ekonomik işbirliği mekanizması oluşturulurken, üye devletler arasında karşılıklı eşitlik ve fayda sağlayacak şekilde oluşturulmalıdır (Asian Development Bank, 2013: 4). Dolayısıyla işbirliği oluşturulurken, katılımcı devletler arasında ortak hedefler belirlenmeli ve her devlet için eşit düzeyde ekonomik getiri oluşturulmalıdır. Ayrıca ekonomik işbirliği, devlet mekanizmaları arasında olabileceği gibi girişimciler veya ticaretle ilgilenenler arasında da gerçekleşebilmektedir.

Devletlerin ekonomik işbirliğine katılmasına sebep olan birtakım etkenler vardır. Birincisi, ekonomi büyüme hızı yavaş olan ülkeler, üye olan diğer ülkeler ile etkileşim içerisine geçerek ekonomilerinin büyüme hızını artırabilmektedir. Ayrıca işbirliği içerisinde ekonomilerini geliştirebilmeyi öğrenmektedirler. İkinci sebep ise, işbirliğine katılan ülkelerin kendi emek, doğal kaynak ve teknoloji gücünü tam anlamıyla verimli kullanması ve bu sayede devletlerin kendi ülkelerinde sanayi faaliyetlerini genişletmesi hedeflenmektedir. Endüstriyel malların çeşitlendirilmesi ile ekonomik olarak güçlenmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Diğer bir sebep ise, işletmeler arasında stratejik ittifaklar oluşturulması sağlanarak üye devletlerin küresel pazarlarda rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir. Son sebep ise, ekonomik büyümeye bağlı olarak üye ülkelerin sanat, eğitim ve kültür gibi alanlarının gelişmesi ile insan yaşam kalitesi

artırılabilir (Asian Development Bank, 2013: 4). Devletler arasında ekonomik işbirliği yapısının oluşması belli aşamalardan geçtikten sonra gerçekleşmektedir.

Şekil 1: Ekonomik İşbirliği Aşamaları

Kaynak: Raghavan, 1995: 2

Ekonomik işbirliğinin ilk aşaması olan ticaret politikalarının koordinasyonu, ortak ülkeler arasında seçilen mallar için tercihli tarife düzenlenmesi ve işbirliği içerisindeki ülkeler arasındaki ticarete ayrımcılığın önlenmesi amacıyla oluşturulmaktadır. İkinci aşama olan serbest ticaret bölgesinde tercihli tarifelerin kapsadığı malların sayısı, belli bir süreç içerisinde yavaş bir şekilde artmaktadır. Bunun sonucunda ise tarife ve katılımcı ülkeler arasındaki mal ticaretine ilişkin her türlü nicel kısıtlamanın ortadan kaldırılmasını sağlayan *Serbest Ticaret Bölgesi* kurulmaktadır. Üçüncü aşamayı oluşturan gümrük birliği, üye ülkeler arasında serbest iç ticareti sağlayan ve dış dünya için ortak bir tarifeye sahip olan ülke blokları olarak tanımlanmaktadır. Dördüncü aşama olan *Ortak Pazar* ise, üye ülkeler arasında mal ve hizmet ticaretindeki tüm bariyerlerin kaldırılmasının yanı sıra, faktör hareketlerindeki tüm kısıtlamaları ortadan kaldıran mekanizmadır. Bir sonraki aşama olan *Bölgesel Ekonomik Birlik*, ekonomik politikaların ve parasal alanların tam anlamıyla uyum içerisinde olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Son aşama olan *Bölgesel Ekonomik Entegrasyon* içinde, tüm bölgesel konularda karar veren ve bunları uygulayan bölgesel otorite kurulmaktadır ve bölgesel otoritenin kararları tüm üye ulusları bağlayıcı niteliktedir (Raghavan, 1995: 3-5)

Ekonomik işbirliğinin her bir aşaması, üye olan ülkelerin ortak hedeflerine ulaşabilmesi ve ekonomik politikaların daha da uyumlu hale dönüştürebilmesi açısından önem teşkil etmektedir. Ayrıca bölgesel ekonomik işbirliğinin başarılı olup olmaması üye devletlerin ortak eylemde bulunup bulunmamasına bağlı olmaktadır. Bu durumda üye devletler, ulusal hedeflerinin işbirliği için belirlenen ortak amaçlara uyumlu hareket etmektedir. Aksi takdirde ekonomik işbirliği aşamalarının tamamlanmasından sonra, devletler istenilen faydaya ulaşabilmektedir.

1.1.2.2. Bölgesel Güvenlik İşbirliği

Bölgesel güvenlik işbirliği mekanizması, var olan veya olası ortak iç veya dış tehditlere karşı tek başlarına yeterli düzeyde savunma gücüne sahip olmayan bölgedeki devletleri bir araya getirerek ortak savunma gücü oluşturan bir yapıdır. Güvenlik işbirliği, devletlerin iç sorunlarından kaynaklanan veya bölgedeki devletler arasında oluşan tehditten dolayı ortaya çıkan gerginliği ve anlaşmazlıkları azaltmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bölgesel güvenlik kurumları, üyeleri arasında iletişim ve diyalog kurulmasını ve üye devletlerin temsilcileri tarafından düzenli görüşmeler yapılarak devletler arasında güven inşa edilmesini teşvik etmektedir. Bu durum üye devletler arasında iletişimsizlik sorununun ortadan kaldırılmasına ve aynı zamanda ortak çıkar ve hedeflerin kolayca oluşturulmasına yardımcı olmaktadır (Hettne ve Söderbaum, 2014: 181).

Günümüzde dört belirgin bölgesel güvenlik modeli vardır. İttifaklar, ortak iç ve dış tehdit veya rakibe karşı hem savunma hem de saldırı amacıyla tasarlanmış en eski güvenlik işbirliği modellerinden bir tanesidir. NATO ve ASEAN bu modele örnek teşkil etmektedir. Diğer bir model olan kolektif güvenlik ise, OAS gibi örgütler çatısı altında ortak bir güvenlik sistemi oluşturmakta ve örgütün üyelerine karşı herhangi bir saldırı veya bölge barışının tehdidi durumunda karşılık vererek caydırıcılık gücü yüksek olan işbirliği yapısına sahiptir. Üçüncü model olan güvenlik rejimi, kuvvet kullanmama ve mevcut uluslararası sınırlara saygı gösterme ilkeleri üzerinde durmakta, silahların ve askeri hareketlerin kullanımı ile ilgili birtakım düzenlemeler oluşturmaktadır. Son model olan güvenlik topluluğu ise, topluluk üyelerinin birbirleriyle fiziksel olarak savaşmayacakları ve uyuşmazlık durumunda fiziksel bir çatışma olmadan çözüm üzerine kurulu devlet topluluğudur (Bailes ve Cottey, 2006: 200 201).

1.1.2.3. Bölgesel Çevre Güvenliği

Günümüzde birçok bölgede özellikle nüfusun gittikçe artması ile beraber şehirleşmenin hızlanması, daha fazla sanayi üretimi, yenilenebilir veya yenilenemeyen enerji kaynaklarının fazla kullanılması, seracılık ve ticari faaliyetlerinin artması, taşıma araçlarının çoğalması gibi birçok

etken ortaya çıkmakta ve bu durum sera gazının doğaya karışması sonucu iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Bu nedenle birçok bölgedeki yenilenebilir veya yenilenemeyen enerji kaynakları zarar görmektedir. Beklenmeyen doğal afetler ortaya çıkmakta, temiz su kaynaklarına ulaşım azalmakta ve aynı zamanda tarımdan elde edilen ürün miktarı azalmaktadır. Dolayısıyla bu sorunlar bölge içerisindeki devletlerin ekonomi, ticari, enerji ve altyapı alanlarına zarar verebilmektedir. Bu nedenle devletler iklim değişikliğine sebep olan bu problemleri azaltıcı politikalar uygulamakta ve potansiyel bir platform oluşturmaktadır (Balgiser vd., 2012: 5-6).

Çevre konusunda bölgesel işbirliği bölgeden bölgeye göre farklı biçimler alır ve bir bölgedeki siyasi uyum derecesine, mevcut enerji kaynaklarına, katılan ülkeler arasındaki ekonomik bağların gücüne, kurumsal ve teknik kapasitelerine, siyasi iradelerine ve mevcut mali kaynaklarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Moreno vd., 2014: 1086). Örneğin, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerde mali kaynak eksikliğinden dolayı sanayi üretimlerinde çevre dostu teknoloji kullanılması çok maliyetli iken gelişmiş ülkelerde ise bu durum tam tersidir. Dolayısıyla her bölgenin iklim değişikliğinden kaynaklanan zararları en aza indirme girişimi farklı hızlardadır ve farklı aşamalardan meydana gelmektedir. Ayrıca bölgesel çevre işbirliği, devletlerin olabildiğince her alanda işbirliği yapmasını teşvik ederek doğaya verilen zararı en aza indirmeye çalışmaktadır.

Çevresel problemlerden kaynaklanan etkileri minimal seviyeye indirebilmek için üç çeşit bölgesel işbirliği mekanizması vardır. Bunlardan bir tanesi, iklime özgü bölgesel girişimlerdir. Bu işbirliği türünde, iklim değişikliği etkilerinin azaltılabilmesi için mevcut enerji kaynaklarını paylaşma, sınır ötesi altyapı geliştirme, bölgesel elektrik havuzları ve hidroelektrik konusunda enerji kaynakları paylaşımı gibi birçok alanda devletler arası bölgesel işbirliği hedeflenmektedir. İkinci işbirliği türü, bölge içerisinde ve genelinde teknoloji odaklı anlaşmalardır. Bu anlaşma ve işbirliğinin ana odağı, düşük karbonlu enerji teknolojilerinin araştırılması, geliştirilmesi ve gösterilmesinin yanı sıra, bu tür teknolojilerin farklı ulusal bağlamlarda konuşlandırılmasını teşvik etmek için politika çerçevelerinin geliştirilmesini sağlamaktır. İklim değişikliğinin azaltılmasına katkıda bulunabilecek enerji teknoloji işbirliğine odaklanan bölgesel bir yapı olarak ASEAN örnek gösterilebilir. Son işbirliği türü bölgesel ticaret anlaşmaları yapısı içerisinde olan iklim değişikliği işbirlikleridir. Etki azaltma konusunda enerji güvenliği, çevre dostu teknoloji, ticaret, altyapı ve sürdürülebilirlik gibi hedeflerin sağlanması ve daha da geliştirilmesi amacıyla, üretim ve dağıtımdan dolayı ortaya çıkacak enerji yayılımını azaltmak için oluşturulmaktadır. Bölge içerisinde hem ticaretin serbestleşmesi hem de şirketlerin daha az çevre kirliliğini sağlayan yoğun tekniklere geçmesi amaçlanmaktadır. Şirketlerin üretim sürecinde daha az atık suya yönelmesi ve çevre dostu transfer teknolojilerinin kullanılması sonucunda oluşan sera gazını azaltmaya yönelik işbirliği mekanizmaları oluşturulmaktadır (Moreno vd., 2014: 1114-1122).

1.1.2.4. Bölgesel Su İşbirliği

Günümüzde su hidrolojik, ekonomik, iç ve dış politika, tarım ve enerji gibi birçok alanı etkilediği için hem çatışma hem de işbirliği kaynağı olarak görülmektedir. Ayrıca bazı ülkelerde iklim değişikliğinden kaynaklanan suya erişim zorluğu suyun önemini daha da arttırmaktadır. Dolayısıyla su kaynaklarını elde etme ve kullanma devletler için hayati öneme sahiptir ve bu nedenle suyun devletler arasında yönetilmesi ve paylaşımı söz konusu olduğunda gerek devlet içinde gerekse devletler arasında birtakım anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Anlaşmazlıkların yoğunluğu bölgedeki su kaynaklarının sayısına veya işlevine göre artabilmektedir.

Devletler arasında su anlaşmazlıkları birçok sebepten dolayı ortaya çıkabilmektedir. Sebeplerden bir tanesi, kıyıdaş devlet su kaynakları kullanımından elde ettiği ulusal çıkar ve hedeflerine ulaşma konusunda diğer kıyıdaş devletler tarafından kısıtlandığını hissettiği zaman meydana gelmektedir. İkinci sebep, su kaynaklarının paylaşımı ve işbirliği konusunda rekabet halinde ve uyumsuz taleplere sahip olan kıyıdaş ülkelerin varlığıdır. Üçüncü bir sebep, su kaynaklarının veya su sistemlerinin bir ulus, devlet veya devlet dışı aktör tarafından politik bir amaç için kullanılması ve bu durumun kıyıdaş ülkeler arasında işbirliği yapmasını engellemesi ile oluşmaktadır. Dördüncü sebep ise, su kaynaklarını taraf kıyıdaş devletlerin eşit olarak kullanamaması veya siyasi, askeri, ekonomik olarak güçlü olan devletin su kaynaklarından daha fazla yararlanmak istemesi sonucunda anlaşmazlık meydana gelmektedir. Beşinci sebep, su kaynaklarını terör örgütlerinin kontrol etmesi nedeniyle devletlerin bu kaynakları tekrar ele geçirmesi sürecinde askeri çatışmanın ortaya çıkması ile ilgilidir. Son sebep, kıyıdaş devletler arasındaki çatışma sırasında su kaynaklarının bir ülke tarafından koz olarak kullanılması sonucunda çatışmalar büyüebilmektedir (Phillips vd., 2006: 19-20).

Su kaynakları veya sistemleri üzerindeki çatışmaların yoğunluğu her bir devlete veya devletler arasına göre değişiklik gösterebilmektedir. Bir su kaynağı üzerinde meydana gelen çatışmanın yoğunluğu taraflar arasındaki tutum ve davranışa bağlı olarak şekillenmektedir. Bu nedenle bazı anlaşmazlıklar söylemde kalabiliyorken bazıları ise işbirliğine dönüşemediği için çatışmaya doğru tırmanma eğiliminde olabilmektedir (Petersen-Perlman vd., 2017: 2).

Tablo 3'te görüldüğü gibi su kaynakları veya sistemleri üzerindeki çatışma yoğunluğu farklılık göstermektedir. Tarihi geçmiş, güç göstergesi, ulusal çıkar veya daha fazla su kaynaklarını kullanma gibi birçok nedenden dolayı anlaşmazlıkların yoğunluğu şekillenmektedir. Bazı anlaşmazlıklarda aktörler ılımlı yaklaştığı için askeri bir çatışmaya dönüşmemektedir. Fakat bazılarında durum tam tersi seyirde gidebilmektedir. Bu durumda genellikle bir taraf daha fazla güç

elde edene kadar devam etmekte ve işbirliği yapısı oluşturulması için herhangi bir girişimde bulunamamaktadır. Dolayısıyla su kaynakları ile ilgili işbirliği ve çatışma yoğunluğu her bölgede farklılık göstermekte ve bu bağlamda bölgesel olarak farklı etkiler meydana gelmektedir.

Tablo 3: Çatışma Yoğunluğu Ölçeği

Derece	Olay Örneği
-7	Resmi savaş ilanı
-6	Ölümlere, yer değiştirmelere veya yüksek stratejik maliyetlere neden olan kapsamlı savaş benzeri eylemler
-5	Küçük ölçekli askeri düşmanca eylemler
-4	Siyasi-askeri düşmanca eylemler
-3	Diplomatik-ekonomik düşmanca eylemler
-2	Karşılıklı etkileşimde düşmanlık gösteren güçlü sözlü ifadeler
-1	Karşılıklı etkileşimde anlaşmazlığı gösteren hafif sözlü ifadeler
0	Uluslararası durum için nötr veya önemli olmayan eylemler
1	Küçük resmi ticaretler, görüşmeler veya politika ifadeleri; hafif sözel destek
2	Amaçlara, değerlere veya rejime yönelik resmi sözlü destek
3	Resmi olarak onaylanmış kültürel veya bilimsel destek (stratejik olmayan)
4	Askeri olmayan ekonomik, teknolojik veya endüstriyel anlaşmalar
5	Askeri, ekonomik veya stratejik destek
6	Büyük stratejik ittifaklar
7	Tek bir millet içinde gönüllü birleşme

Kaynak: Philips vd., 2006: 17

Genellikle su kaynakları veya sistemleri ile ilgili anlaşmazlıklarda uluslararası kuruluşlar, uluslararası hukuk ve bölgesel kuruluşlar gibi devlet dışı aktörler de işbirliğinin oluşmasında etkin rol alabilmektedir. Bölgesel ya da uluslararası organizasyonlar gibi devlet dışı aktörler, tarafların su kaynaklarını ele almalarına ve yönetmelerine yardımcı olacak mekanizmalardır. Ayrıca modern uluslararası su hukuku, bölgesel barış ve güvenliği teşvik etmek ve herkes için temel özgürlükleri geliştirmek için kıyıdaş devletlerin sulara eşit bir pay alma hakkına ve mevcut kaynaklarını geliştirme konusunda eşit bir hakka sahip olduğu ilkesi ile ilerlemektedir (McMahon, 2017: 32). Devletler arasındaki çatışmayı işbirliğine dönüştürmede etkili bir rol oynamaktadır.

Su kaynakları üzerinde yapılan işbirliği üç alanda fayda sağlamaktadır. Bunlardan ilki güvenlik alanında sağlanan faydadır. Devletler arasında eşit olarak bölgesel fayda sağlanarak gerginliğin savaşa dönüşmesini engelleyen bir işbirliği yapısı oluşturulmaktadır. İkincisi ise ekonomik alanda elde edilen faydadır. Su kaynakları üzerinde var olan anlaşmazlığın devam etmesi devletlerin su kullanımını engellemektedir ve bu hem toplumun su ve elektrik gibi kaynakların kullanımını kısıtlamakta hem de devletin su kaynaklarından elde ettiği gelirin düşmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle işbirliği gerek birey gerekse ulusal çıkar açısından çok önemli etkiye

sahiptir. Sonucusu ise çevresel alanla ilgili sağladığı faydadır. Genellikle devletler arasında su kaynakları veya mekanizmaları üzerinde yapılan anlaşmalarda hem suyun sürdürülebilirliğini koruması hem de ekosistemin bütünlüğünün bozulmaması dikkate alınarak yapılmaktadır. Hem insanların hem de devletin temel geçim kaynağı su üzerinden sürdürüldüğü için bunun korunması ve sürekliliğin sağlanması için daha çok önem verilmektedir (Wolf vd., 2005: 84-85).

Tablo 4: Su Üzerine Çatışmalar için Sınıflandırma Kriterleri

Çatışma Temeli	Önerilen Kriterler	Örnekler
Kalkınma Anlaşmazlıkları Su kaynaklarının veya su sistemlerinin ekonomik ve sosyal kalkınma bağlamında bir çekişme ve anlaşmazlık kaynağı olduğu durumlarda	Çatışan çıkarlar ne askeri bir savaşa dönüştü ne de barışçıl bir şekilde çözüldü	Etiyopya-Somali 1963; Bangladeş 1999; Pakistan 2001; Türkiye-Suriye-Irak 1990
Su Kaynaklarının Kontrolü Su kaynakları veya suya erişim yerlerinde gerilimin kökündeyken	Çatışmanın sona ermesinden sonra kaynağın fiziksel veya etkin kontrolünde değişen bir sonuç	Mısır-Sudan 1958; İsrail-Suriye 1958; Brazilya- Paraguay 1979
Politik Bir Araç Olarak Su Su kaynaklarının veya su sistemlerinin kendilerinin bir ulus, devlet veya devlet dışı aktör tarafından siyasi bir amaç için kullanıldığı yerlerde	Zorlama- su dışındaki alanlarını da ilerletmek için avantajlı bir hidrolik (veya güvenlik) pozisyonunun kullanılması	Irak-Suriye 1974; Türkiye-Suriye-Irak 1990; Malezya-Singapur 1997
Askeri Hedef Olarak Su Su kaynak sistemlerinin uluslar veya devletler tarafından askeri eylemlerin hedefi olduğu yerlerde	Kuyuların, rezervuarların, arıtma ve dağıtma tesislerinin kasıtlı olarak imha edilmesi	İsrail-Suriye 1967; İsrail-Ürdün 1969; Güney Afrika-Angola 1988;
Askeri Bir Amaç Olarak Su Askeri harekette su kaynakları veya sistemin bir millet veya devlet tarafından silah olarak kullanıldığı yerler	Zehirleme, hendek ve su baskını kullanımı	Etiyopya-Somali 1948; İsrail-Lübnan 1982 Bosna 1992; Kosova 1999

Kaynak: Philips vd., 2006: 18-19

Geçmişten günümüze kadar birçok bölgede su kaynaklarıyla ilgili anlaşmazlık meydana geldiği gözlemlenmiştir. Her bölgenin gelişmişlik seviyeleri, su kaynaklarına olan bağımlılıkları, suya erişim düzeyi, aktörlerin su üzerinden bölgede güç elde etme isteği gibi birçok nedenden dolayı su kaynakları üzerinde anlaşmazlık ortaya çıkmaktadır. Ayrıca taraflar arasında ortaya çıkan diğer anlaşmazlıklarda, su kaynaklarının tehdit edici unsur olarak kullanılması da anlaşmazlık oluşturabilmektedir. Görüldüğü üzere, su kaynakları ile ilgili tek bir sorunsala bağlı anlaşmazlık durumu söz konusu olamamaktadır. Dolayısıyla problemler değişkenlik gösterdiği için işbirliği

yapısı oluşturma şekli, aşaması da değişkenlik gösterebilmektedir (Petersen-Perlman vd., 2017; 1). Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, her işbirliği girişimi olumlu sonuçlanmamaktadır. Bazı sorunlar çözümlenmemiş şekilde kalabilmektedir. Anlaşmazlıkların ortaya çıkma sebepleri, ortaya çıkan anlaşmazlıklardan sonraki süreç ve belirtilen anlaşmazlıkların görüldüğü örnekler Tablo 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4'te yer verildiği gibi, birçok örnek olay meydana gelmiştir. Su kaynakları her birinde farklı durumlarda anlaşmazlık ortaya çıkarmakta ve bu anlaşmazlık devlet içinde veya kıyıdaş devletler arasında meydana gelmektedir. 1990'lı yıllarda Türkiye, Suriye ve Irak arasında suyun politik bir araç olarak kullanılması söz konusu iken, 1958'de ise Mısır ve Sudan arasında su kaynakları üzerinde daha fazla söz sahibi olma amacından dolayı anlaşmazlık meydana geldiği görülmektedir. Aynı zamanda anlaşmazlığın etkisine bakıldığında sonuçlar her birinde değişiklik göstermektedir. Görüldüğü üzere, anlaşmazlıkların yoğunluğu farklılaşma ve devletler arasında farklı etki gücüne sahip olabilmektedir.

1.2. Su Diplomasisi

Su, diğer kıt tüketim kaynaklarının aksine çevreden ekonomiye kadar toplumun tüm yönlerini beslemek için kullanılmaktadır. Suyu tek bir amaç için yönetmek diye bir şey yoktur; su yönetimi çok amaçlıdır ve çıkarları yönlendirmeye dayanmaktadır. Bir ülke içinde bu çıkarlar arasında yerli kullanıcılar, tarımcılar, hidroelektrik jeneratörleri ve çevreciler yer almakta, karşılıklı olarak kabul edilebilir çözümler bulma şansı aktör sayısı ile ters oranda seyir göstermektedir. Ayrıca uluslararası sınırları aşan yüzey ve yeraltı suları, bölgesel istikrara karşı zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü hidrolojik ihtiyaçlar genellikle politik hususlar tarafından şekillenmektedir (Wolf, 2006: 3).

Son zamanlarda meydana gelen iklim değişikliği, çevresel sorunların artış göstermesi, ekonomilerin büyümesi, artan nüfus ve sürdürülemez tüketim alışkanlıklarından kaynaklanan artan su güvensizliği, dünyadaki ortak su kaynakları üzerindeki baskıları giderek artırmaktadır (Michel vd., 2019). Ayrıca su kaynakları üzerindeki baskının yakın gelecekte de artarak devam edeceği iddia edilmektedir. Çünkü küresel nüfus tahminleri, Dünyanın 2050 yılına kadar 2,2 milyar artarak 9,7 milyar kişiye ulaşacağını öngörmektedir (Klimes vd., 2019) ve bu durum gelecekte suya olan ihtiyacın da artması anlamına gelmektedir. Ayrıca iklim değişikliğinden kaynaklanan kirlilik ve kuraklık gibi etkenler su kaynaklarının azalmasına veya kullanılmamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla su kaynaklarına yeterli düzeyde ulaşımı engellemektedir ve aktörler arasında su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi ile ilgili anlaşmazlık ortaya çıkartmaktadır. Bu hususta su

diplomasisi, diplomasi tekniklerini kullanarak aktörler arasında anlaşmazlığın çözülmesine yardımcı olmaktadır. Bölgede istikrar ve barışın sürdürülebilmesi için aktörleri teşvik etmektedir. Su kaynakları üzerindeki anlaşmazlıkların çözümlenmesinde önemli bir diplomasi türü olan su diplomasisi bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1.2.1. Su Diplomasisi Nedir?

Diplomasi, tarafların çatışmacı olmayan veya çatışmaları olumlu bir şekilde yönetebilmeleri için gerekli olan diyalog sürecini yürüten yapıdır (Hefny, 2011: 18). Diyalog sürecinde devletler arasında dürüstlük, iyi iletişim ve yapıcı kararların alınması için teşvik edicidir. Ayrıca diplomasi, devletler arasındaki çıkar çatışmasını diyalog veya müzakere ile uzlaştırmaya çalışmaktadır. Diyalog sürecinde resmi diplomatların dışında, ayrıca sivil toplumun, akademinin veya devlet dışı aktörlerin taraflar arasında bağlantı kurma ve güven oluşturmada önemli bir rolü bulunmaktadır (Huntjenc ve Man, 2007: 3).

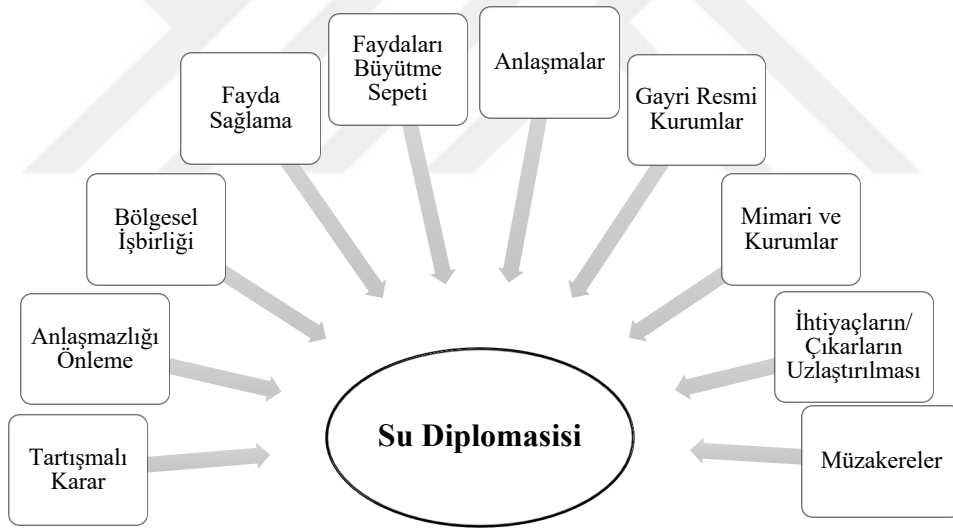
Diplomasinin bir türü olan su diplomasisi, mevcut veya beklenen su anlaşmazlıkları ya da çatışmalar da işbirliği, bölgesel istikrar ve barış adına çözüm amacıyla diplomatik araçların kullanılması olarak tanımlanabilir (Schmeier, 2017-2018: 2). Su diplomasisi, su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklarda devletleri diplomatik bir sürece katılmaya teşvik ederek çatışma durumunu ortadan kaldırmaya yönelik bir süreçtir. Ortak su kaynakları üzerinde, ortak yönetimin kurulabilmesi ve bu yönetimler aracılığı ile sorunlara çözüm bulunmasını sağlayan bir yaklaşımdır. Nehir kenarı paydaşları arasında işbirliği oluşturma veya işbirliğini teşvik ederek aynı zamanda su yönetiminde makul, sürdürülebilir ve barışçıl yöntemler ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kısacası su diplomasisi, çeşitli paydaşların ortak tatlı su kaynaklarının yönetimi için çözümler bulma yollarına katkı sağlayan bir yaklaşımdır (Michel vd., 2019). Ayrıca su esnek ve elverişli bir kaynak olduğu için üretilen çözümler, yalnızca sınır aşan bir nehirdeki suyun miktarını değil aynı zamanda suyun besin ve enerji yaratmadaki gücünün verimli kullanılması ile ilgili yeni işbirlikleri de oluşturur. Dolayısıyla su diplomasisi, devletler arasında sadece politik amaçlı işbirliği değil aynı zamanda ekonomik amaçlı bir işbirliği de geliştirmeyi içinde barındırmaktadır.

Günümüzde tatlı suya olan küresel talep, nüfus artışı, kentleşme, iklim değişikliği ve artan evsel ve endüstriyel kullanımın sonucu olarak artış göstermekte ve aynı zamanda fazla talep tatlı su kaynaklarını azalttığı için suya yeterli derecede ulaşımı engellemektedir. Paylaşılan su kaynaklarının sürdürülebilir ve adil bir yönetimi olmadığı için de bu durum aktörler arasında anlaşmazlık veya çatışma durumunu ortaya çıkarabilmektedir. Genellikle su anlaşmazlığı veya çatışması, ülkeler veya gruplar arasında suya erişim sebebiyle kaynaklanmaktayken, bazı

durumlarda politik veya ekonomi gibi alanlarda meydana gelen anlaşmazlıklarda da su tehdit edici bir unsur olarak kullanılabilir (Huntjenc ve Man, 2007: 4). Bu durumda aktörler arasında su kaynakları üzerinde anlaşmazlık yaratabilmektedir. Ek olarak, su kaynakları ile ilgili ortaya çıkan anlaşmazlıkların nedenleri bölgeden bölgeye göre değişkenlik gösterdiği için su diplomasisi, her su kaynağına farklı diplomasi teknikleri kullanmaktadır. Anlaşmazlıklar su kaynakları yönetimi ile ilgili birçok nedenden dolayı değişkenlik gösterdiği için yöntemler de değişebilmektedir. Su diplomasisinin amacı, aktörler arasında anlaşmazlığın yoğunluğu artmadan işbirliğine teşvik etmek ve bölgede kalıcı istikrar ve barış ortamının oluşmasına yardımcı olmaktır (Pohl vd., 2014: 14).

Su diplomasisi, aktörler arasındaki su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıkları çözmek için birtakım diplomasi teknikleri kullanmaktadır. Şekil 2’de kullanılan tekniklere yer verilmektedir. Su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklarda şekildeki diplomasi tekniklerinin tamamı uygulanamamaktadır. Anlaşmazlığın ve bölgenin yapısına göre teknikler seçilmektedir.

Şekil 2: Su Diplomasisi Tanımı

Kaynak: Schmeier, 2017-2018: 3

Genellikle devletler veya gruplar arasında müzakereler yapılmakta ve bu müzakerelerde ihtiyaçlar veya çıkarlar uzlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu müzakerelerde, anlaşmazlığa dahil olan tarafları bir problem içinde düşünmeye dahil etmekte ve farklı bakış açılarının anlaşılması sağlanmaya çalışılmaktadır (Murthy ve Mendikulova, 2017: 416). Müzakereler tartışmalı da olsa bir karar alınmasına yönelik taraflar teşvik edilmektedir. Bu şekilde müzakere boyunca farklı bakış açıları bir araya getirilmekte, genel bir çözüm üretilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca taraflar arasında anlaşmaya varılması için sadece devlete ait kurumlardan yararlanılmamaktadır. Aynı zamanda

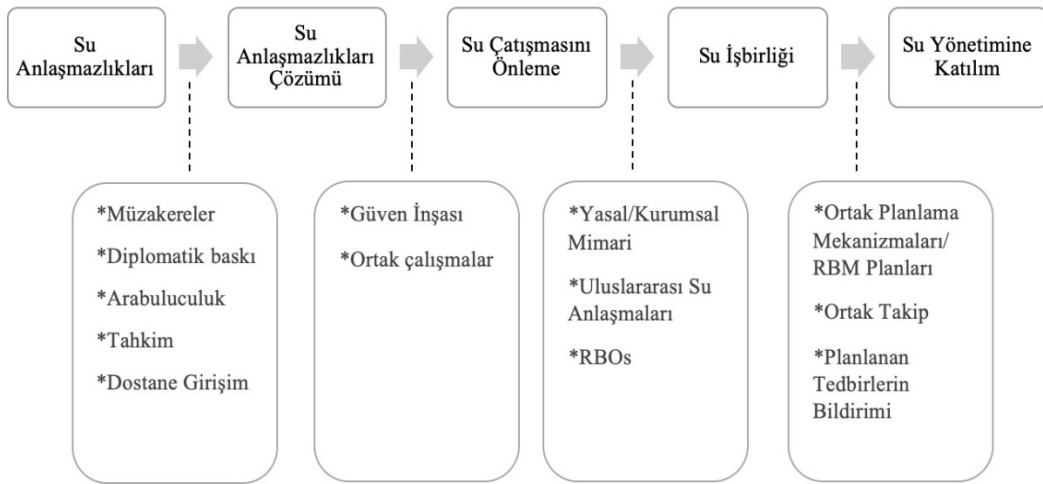
devlet dışı aktörlerden de yardım alınmaktadır (De Stefano vd., 2017: 36-37). Buradaki amaç her aktör için fayda gözetilmesi, tarafların ulusal çıkarlarına katkı sağlanması ve en önemlisi bölgesel işbirliğinin sürdürülebilmesi için anlaşmazlığın uzun vadede önlenmesidir. Bu amaçlar genel olarak su diplomasisinin temel yapısını oluşturmaktadır ve her bir tatlı su kaynağı anlaşmazlığında farklı süreç ve yöntemler uygulanmaktadır.

Su diplomasisinin, su anlaşmazlıklarında veya çatışmalarında karşılaştığı birtakım zorluklar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, rakip taraflar arasında güven ilişkisi oluştururken karşılaşılan zorluktur. Yetersiz iletişim, tarihsel sorunlar ve çelişen istekler gibi birçok nedenden dolayı taraflar arasında güvensizlik oluşabilmektedir. Böyle durumlarda su diplomasisi, kıyıdaş devletler arasında işbirliği yapısı oluşturmadan önce müzakereler, diyaloglar veya resmi olmayan görüşmeler ile iletişim kurmayı amaçlamaktadır. Bu iletişim sürecinde, somut teşvikler veya küçük proje uygulamaları gibi yöntemler ile tarafların birbirine güven duyması için birtakım uygulamalar ortaya atılabilmektedir. Çok sektörlü ve çok seviyeli etkileşimleri organize edebilme ise ikinci zorluktur. Su; gıdayı, enerjiyi ve de çevreyi etkilediği için anlaşmazlıklarda birden fazla sektörden tarafların katılımını gerektirmektedir ve bu durumlar farklı görüşleri ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bölgede bir işbirliği yapısı oluşturma süreci zorlaşabilmekte ve süreç uzayabilmektedir (Huntjens ve Man, 2007: 5). Diğeri ise, büyüyen çok aktörlü bir politika ortamını yönetme yeteneği konusunda karşılaşılan zorluktur. Su konusundaki anlaşmazlıklarda devlete bağlı kurumların yanında medya, akademisyenler ve toplum gibi birçok katılımcı sorunlara dahil olabilmektedir. Dolayısıyla diplomasi, farklı gruplar arasında ihtiyaç ve etkilere göre daha geniş bakış açısı oluşturmak ve bunların taraflar arasında açık diyalog yolu ile müzakere edilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Belirsizliklerle başa çıkma yeteneği dördüncü bir zorluk alanıdır ve gelişmelerin öngörülemez oluşu, yetersiz bilgi, makul çözümler hakkında çelişkili görüşlerin varlığı gibi birçok nedenden dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu belirsizlikler ile başa çıkmanın en önemli yolu diplomasi yöntemleri kullanarak taraflar arasında güven ilişkisi kurmaktan geçmektedir. Beşinci zorluk ise sürdürülebilir finansman ile ilgilidir. Su kaynakları ile ilgili işbirliği için uygun ortamın oluşturulabilmesi, su kapasitesini geliştirebilme ve tarafların katılımı için maddi destek gerekli olmaktadır. Ulusal hükümetler finansman programlarını yenileyerek, özel sektörün kamu alanlarındaki sorunlara dahil edilmesiyle veya bağışçı olan kurum ve kuruluşların bulunmasıyla mali sorunları finanse edilmeye çalışılmaktadır. Sürdürülebilirlik ise diğeri bir zorluk türüdür. Taraflar arasında çatışmaları çözmek ve sonrasında tekrardan oluşmasını önlemek için kalıcı bir barış ortamı oluşturulmaya çalışılmaktadır (Huntjens ve Man, 2017: 6-10)

1.2.2. Su Diplomasisi Süreçleri

Su diplomasisi süreçleri Tablo 5’te yer verildiği gibi su anlaşmazlıkları ile başlamaktadır. Devletler veya gruplar arasında meydana gelen su anlaşmazlıkları başlangıç aşamasıdır. Bu aşamada tarafların tutum ve davranışlarının yoğunluğuna göre müzakere, diplomatik baskı, arabuluculuk, tahkim ve dostane girişim (iyi niyet) araçlarından bir tanesi veya birkaçı kullanılmaktadır. Buradaki amaç su anlaşmazlığında çözüme (ikinci aşamaya) tarafları yönlendirebilmektir. Bu aşamada tarafların birbirine güvenmesi ve ortak bir yapı oluşturulması için çalışılmaktadır.

Şekil 3: Su Diplomasisi Süreçleri

Kaynak: Schemier, 2017-2018: 4

Taraflar arasında güven inşa edilmesinden sonraki süreçte su anlaşmazlığının çatışmaya dönüşmesi kalıcı şekilde önlenmeye çalışılmaktadır. Uluslararası su anlaşmalarından yararlanılarak, nehir havzası organizasyonunun kurulmasını veya bölgesel bir anlaşma yapılmasını teşvik ederek tarafların barış sürecine yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Anlaşmazlık içerisinde olan taraflar arasında birçok işbirliği mekanizması oluşturularak su kaynakları konusunda birbirleri ile işbirliği yapmaları için zemin oluşturulmaktadır. Son olarak ortak planlama mekanizmaları, ortak izleme ve planlanan önlemlerin bildirim yapılarını (kısacası ortak su yönetimi) oluşturularak tarafların su kaynaklarını karşılıklı olarak yönetebileceği bir yapı için çalışılmaktadır. Su kaynaklarının yönetimi mekanizması ile her bir taraf su kaynaklarını yakından takip edebilir. Bu sayede anlaşmazlıkların önceden öngörülüp ortadan kaldırılması veya daha sonra tekrardan ortaya çıkması önlenmek istenmektedir (Schemier, 2017-2018: 4-5).

Su diplomasisi, tek taraflı eylemde bulunan, ortak su ile ilgili devletler arasında hiçbir işbirliği veya bilgi alışverişi olmaması durumunda kullanılmaktadır. Yani nehir kıyısındaki devletlerin iletişim kurabilecekleri alanlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Çünkü aktörler arasındaki iletişimsizlik su kalitesinin düşmesine veya su kaynaklarındaki faaliyetleri engelleyebilecek birtakım zıt görüşlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle ilk adım olarak, taraflar arasında iletişim, bilgi paylaşımı ve bölgesel değerlendirmeler yapabilecekleri bir yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Sonraki adımda ise, hidrolojik bilgilerin ve havza planlarının değişimi gibi konularda devletler arasında koordinasyon kurulması teşvik edilmektedir (Molnar vd., 2017: 21).

Aktörler arasında güven ilişkisi oluşturularak su kaynakları ile ilgili bilgi ve plan alışverişi veya herhangi bir doğal felakete karşı tedbir alınması gibi konularda tarafların aralarında yardımlaşmaları beklenmektedir. Bu şekilde gerilimlerin tırmanması engellenmeye çalışılmaktadır. İşbirliği aşamasında, su anlaşmazlıklarında başkalarına zarar vermeyi azaltmak için karşılıklı yararları işaret edilmektedir (Molnar vd., 2017: 21). Nehir kıyısındaki aktörler arasındaki anlaşmazlık her bir tarafın ve hatta anlaşmazlığa taraf olmayan aktörlerin de su kaynaklarının kullanımını engelleyebileceği için işbirliği yapısı oluşturulması amaçlanmaktadır. Devletlerin işbirliği yaparak ulusal çıkarlarını elde edebileceği gösterilmeye çalışılmaktadır. Son aşamada ise kıyıdaş devletlerin ortak planlar tasarlayıp yatırım yapmaları için teşvik edilmekte ve bu şekilde devletlerin ortak eylemde bulunması için yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Devletler paylaşılan su kaynaklarını yöneterek işbirliğini sürdürmekte ve aynı zamanda su anlaşmazlığının silahlı çatışmaya dönüşmesini engellemek için bir araç vaat etmektedir (Grench-Madin vd., 2018: 100).

1.2.3. Su Diplomasisinde Çok Paydaşlı Platform/Diyalog

Su diplomasisi, ulus devletler arasında üst düzey etkileşim ve diyalog olarak görülmekte ve dahil olan aktörler ve amacı açısından değişiklik gösterdiği için çeşitli türlere göre tanımlanmaktadır (Michel vd., 2019). Ayrıca çok paydaşlı platform/diyaloglar, gelecekteki seçeneklerin daha kapsamlı keşfedilmesine, değerlendirilmesine, uygulanabilir stratejilerin ve anlaşmaların daha açık bir şekilde müzakere edilmesine yardımcı olabilecek demokratik bir yönetim sağlamaktadır (Dore, 2007, 197). Su diplomasisinde çok paydaşlı platform *1. Yol Diplomasisi, 1.5. Yol Diplomasisi, 2. Yol Diplomasisi* ve son olarak *3. Yol Diplomasisi* şeklinde ayrılmaktadır. Ayrıca her düzeydeki aktörden faydalanarak çok kanallı diplomasi yapısı oluşturulmakta ve bu sayede ortak su ile ilgili gerekli olan düzenlenmelerin belirlenmesini ve iletişimi kolaylaştırmaktadır. Bu tür müzakere süreçleri su yönetimini daha adil ve daha etkili

kılmakta, paydaşlar arasındaki güç dengesizliklerini azaltmaya yardımcı olmakta ve müzakereleri şeffaf ve bilgili hale getirmektedir (Barua, 2018: 62).

Çok paydaşlı platform/diyalog türlerinden bir tanesi *1. Yol Diplomasisidir* (Resmi/geleneksel diplomasi). Çoğunlukla politikacılar ve üst düzey askeri personeli içeren yetkililer arasında ülke merkezli perspektifle yapılan diyaloglardır (Barua, 2018: 61). Sınır aşan su problemlerinin çözümünde, su kaynaklarının eşit dağılımı ve yönetimi ile ilgili güçlüklerden dolayı, egemen devletler arasında işbirliği yapısını oluşturmak için resmi diplomasi tek başına yeterli olamamaktadır. Ayrıca resmi diplomasi, müzakere ve sonuçların yönünü etkilemek için politik gücü kullanma kabiliyetine sahiptir. Fakat uyuşmazlık çözümü yaklaşımları kıyı şeridi ülkeleri arasındaki güç dağılımından dolayı işlevini yitirebilmektedir.

İkinci tür ise *1.5. Yol Diplomasisidir* (yarı resmi diplomasi). Devlet ve sivil toplum etkileşimli formları ifade etmektedir. Devletlerin etkinliğini arttırmayı amaçlayan tamamlayıcı/paralel forumların düzenlenmesi ile ortaya çıkmaktadır (Dore, 2003: 6). Forumlar genellikle resmi aktörler arasında iletişim eksikliği olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Barua, 2018: 61). Bu durum, aktörlerin ortak ilgi alanlarını öğrenmek için etkin tartışmaya katılma fırsatının verildiği müzakere ve söylemsel süreçlere dayandırılmaktadır (Dore, 2003: 7).

Diğer tür ise *2. Yol Diplomasisidir* (resmi olmayan diplomasi). 2. Yol Diplomasi, tarafsız bir üçüncü aktörce kolaylaştırılmış, hükümet ile hükümet dışı paydaşlar arasında gayri resmi tartışmalar olarak tanımlanmaktadır. Hükümetin temsilcilerinden ziyade etkili güce sahip akademik, dini ve devlet dışı aktörlerin liderlerini ve diğer sivil toplum aktörlerini diyalogun içerisine almaya çalışmaktadır. Ayrıca taraflar arasında anlaşmazlıklar konusunda pazarlık etmek yerine, taraflar arasındaki ilişkiyi yeniden kurmakla daha fazla ilgilenmektedir (Barua, 2018: 61-62).

Son tür ise *3. Yol Diplomasisidir* (resmi olmayan diplomasi). Karşıt görüşler arasındaki etkileşimi ve anlayışı teşvik etmek, bu görüşler içinde farkındalığı arttırmayı ve desteklemeyi içeren, bireyler ve özel gruplar tarafından üstlenilen insanlar arası diplomasi türüdür (Barua, 2018: 61). Nehir kenarındaki lokal yönetimlerin geliştirilmesi için diyaloglar veya karşılıklı ilişkiler aracılığı ile toplulukları bir araya getirmeye çalışmaktadır. Resmi sürece rehberlik edecek, yeni düşünceyi teşvik etmek ve ilişki kurmayı amaçlayan, resmi olmayan diyalog ve problem çözme aktiviteleri vardır. Bu aktivitelerin çoğu devlet diplomasisinin destekleri veya uzantılarıdır (Barua, 2018: 62).

1.2.4. Su Diplomasisi ve Aktör Grupları

Etkili su işbirliğini sağlamak ve sürdürmek için geniş bir paydaş yelpazesinin su diplomasisi süreçlerine dahil edilmesi gerekmektedir. Dahil edilen gruplar devlet ve devlet dışı aktörler olarak ikiye ayrılmaktadır. Devlet aktörleri; devlet kurumları ve uluslararası organizasyonlardan oluşmaktadır. Devlet kurumları; Dışişleri Bakanlığı, Su Hattı Bakanlığı ve diğer bakanlıkları kapsamaktadır. Uluslararası organizasyonlar ise, devletlerin üye oldukları organizasyonları su anlaşmazlığına dahil etmesi ile ortaya çıkmaktadır. Devlet aktörleri, genellikle resmi diplomasi süreçlerini takip ederek işbirliği yapısının oluşmasında gerekli adımlar atmaktadır. Aktörlerin tutum ve söylemleri anlaşmazlığın önlenmesi ve işbirliği ortamının oluşmasında kilit bir öneme sahiptir. Eğer devletler yapıcı veya işbirliği eğilimli tutum ve söyleme sahip değilse anlaşmazlığın yoğunluğu daha da artabilmektedir (Wolf vd., 2003: 8).

Devlet dışı aktörler, su yönetimi kararları ile ilgili yanlış anlaşılmalara netleştirerek ve su yönetimi kararlarıyla ilgili belirsizlikleri kabul ederek nehir ülkeleri arasında gelişmiş diyaloga katkıda bulunmada önemli role sahiptir. Ayrıca devlet dışı aktörler, başka türlü erişilemeyen sosyal, politik, finansal ve teknik katkılar da sağlayarak yardımcı olabilmektedir. Son olarak ulusal anlamda hem devlet hem de devlet dışı aktörlerin su diplomasisi süreçlerine katılması taraflar arasında hem politik hem de bilgi paylaşımının artmasını sağlamaktadır. Devlet dışı aktörler ise hükümet dışı kuruluşlar, akademi ve düşünce kuruluşları, nehir havzası organizasyonları ve dini gruplardan oluşmaktadır (Susskind ve Islam, 2012: 4). Ayrıca aktörler hem bireysel olarak hem de üye oldukları uluslararası örgütler ile etkin bir diplomatik yaptırım gücüne sahip oldukları için devlet dışı aktörlerden daha çok sürdürülebilir barış ve istikrar ortamı oluşturulmasına yardımcı olabilmektedir.

Hükümet dışı kuruluşlar genellikle su diplomasisini; diyaloglar açarak çatışmaları önleme, çözüme veya yönetme amacıyla ülkeler, su kullanıcıları, belediyeler, iller, sivil toplum ve azınlık grupları dahil olmak üzere çeşitli paydaş katılımına sahip dinamik bir süreç olarak tanımlamaktadır (Molnar vd., 2017: 22). Bu kuruluşların amacı, sosyal gruplar arasında bağlantılar kurup diyalog süreçlerini oluşturmaktır. Akademi ve düşünce kuruluşları ise yaptığı çalışmalarla, konferans veya panel gibi yapılarda devletleri, sivil toplum kuruluşlarını veya toplumu bilgilendirmeye, çatışmadan ziyade işbirliğine yönlendirmeye çalışmaktadır. Diğer bir devlet dışı aktör olan nehir havzası organizasyonları ise belirlenmiş bir havzayı; karşılaştırılan prensipler, normlar, kurallar ve yönetim mekanizmaları temelinde yönetmekle görevli uluslararası kuruluşlardır (Kittikhoun ve Schmeier, 2019: 3). Nehir havzası organizasyonları, nehir havzaları ile ilgili veri toplama, analiz ve paylaşım, bu analizlere göre havza planlaması yapmaktadır. Taraflar arasında anlaşmazlığın tespiti

ve tahkim edilmesi için anlaşmazlık çözümüne gidilmesi, olayın analiz edilmesi ve taraflara bildirilmesi için tebliğ ve müzakere yapılması, müzakerede alınan kararların uygulanıp uygulanmadığının izlenmesi ve karar verme desteğinin sağlanması gibi birtakım işlemlere de sahiptir (Schmeier, 2017-2018: 4). Son olarak dini gruplar ise, su kaynakları anlaşmazlığı konusunda devletlerin diyalog sürecinde güçlü bir aracı rol oynamaktadırlar. Örneğin; Mısırlı Kıpti Kilisesi, Büyük Nehir Etiyopya Rönesans Barajı inşaatları üzerindeki gerginlikler devam ederken Nil Nehri anlaşmazlığında arabulucu rol oynamıştır (Molnar vd., 2017: 23).

1.2.5. Su Diplomasisi ve Uluslararası Su Hukuku

Uluslararası su hukuku, su ile ilgili temel kavramları ve genel ilkeleri birleştirdiği için su diplomasisinin teorik altyapısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla su diplomasisi; tutarlı ve uygulanabilir genel su yasası kapsamında, adil ve eşit su paylaşımına dayanarak, su anlaşmazlıklarının sonlandırılmasına katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca genel olarak su diplomasisi, *Uluslararası Su Hukuku Normları (IWL)*'ni kabul edip uygulamaktadır. Su diplomasisi girişimlerinden en çok görülen normlardan üçü şunlardır: (1) *Adaletli ve Makul Kullanım*, suyu mevcut ve potansiyel kullanımlara, alternatif su kaynaklarına ve nehir kıyısındaki nüfusun ihtiyaçlarına göre eşit şekilde kullanma; (2) *Önemli Derecede Zarar Vermeme*, diğerlerini olumsuz yönde etkilemeyen sorumlu su kullanımı; (3) *Barışçıl Su Uyuşmazlık Çözümü*, üçüncü bir tarafça ortak müzakere veya uzlaşma yolu ile olası ihtilafların çözümü (Grench-Madin vd., 2018: 104).

1966'da yayımlanan *Helsinki Kuralları*, uluslararası su hukukunun ilk tutarlı kodlaması olarak kabul edilmektedir. Bu süreçten on yıl sonra yani 1977'de *BM Uluslararası Su Yolları Sözleşmesi* yayınlanmıştır (Hefny, 2011: 59). En sonuncusu ise 2004 yılında *Uluslararası Hukuk Birliği* tarafından yayınlanmış olan *Berlin Kuralları*, geleneksel su hukuku çerçevesini daha da genişletmiştir (Philips vd., 2006: 11). Ayrıca uluslararası su hukuku adil ve makul kullanım, önemli zararların önlenmesi ve sınır ötesi su kanallarındaki ortak nehir kıyısındakileri etkileyebilecek eserlerin önceden bildirilmesi şeklinde üç temel prensibe dayandırılmıştır. Bu üç temel Helsinki Kuralları, BM Sözleşmeleri ve Berlin Kuralları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Helsinki Kuralları, uluslararası su hukukunun temel prensibi olarak nehir kenarı devletleri arasında uluslararası drenaj havzası sularının *makul ve adil kullanımı* ilkesini (1. Bölümün 5. Maddesinde yer verilmiştir) benimsemiştir. Gemi yolculuğu ile ilgili olarak nehir kıyısındaki her devlete karşılıklı olarak nehir veya gölün bütününde serbest dolaşım hakkı tanımaktadır ve herhangi bir devletin gemi yolculuğu önceliğini reddetmektedir. Ayrıca havza rejiminin değiştirilmesine veya anlaşmazlığa yol açabilecek inşaat veya kurulum için diğer devletlerin

bilgilendirilmesi gerektiğini de kural olarak eklemiştir. Genel olarak Helsinki Kuralları, uluslararası su hukukunun ana kuralı olarak makul ve eşit kullanım ilkesini belirlemiştir. Bu makul ve eşit kullanımın belirlenmesinin unsurlarından biri olarak zarar vermeme yükümlülüğünü getirmiştir (Salman, 2007: 629-630).

BM Su Yolları Sözleşmesi ise, uluslararası su yollarının kullanımını, geliştirilmesini, korunmasını, yönetimini sağlamayı, mevcut ve gelecek nesiller için optimal ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmeyi amaçlayan bir çerçeve sözleşmesidir (Salman, 2007: 632). Sözleşme, Helsinki Kuralları'na benzer şekilde, adaletli ve makul kullanım ilkesine dayandırılmaktadır. Ayrıca sözleşme, kıyıdaş devletlerin su kaynaklarını kullanırken diğer kıyıdaş devletlere zarar vermesini önlemeye yönelik hükümler içermektedir. Dolayısıyla adil ve makul kullanım ilkesi, sözleşmenin temel ilkesi olarak oluşturulmuştur. Su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklarda müzakereler yapılması veya üçüncü bir tarafın arabuluculuk yapması sonucu uzlaşma sağlanması gibi birtakım uyuşmazlıkların çözülmesi için yöntemler de içermektedir (Schmeier ve Vogel, 2018; 349-350). BM Su Yolları Sözleşmesi, gerekli sayıda devlet imzalamadığı için yürürlüğe girememektedir.¹

2004 yılındaki *Berlin Kuralları*; Helsinki Kuralları ve BM Su Yolları Sözleşmesi'ne göre birtakım farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklardan bir tanesi, Helsinki Kuralları ve BM Sözleşmesi nehir kıyısındaki devletlerin her birinin makul ve eşit bir pay alma hakkını vurgularken; Berlin kuralları paylaşılan su yolunu adil ve makul bir şekilde yönetme yükümlülüğünü vurgulamaktadır. Diğer farklılık ise, Helsinki Kuralları ve BM Su Yolları Sözleşmesi sadece makul ve eşit kullanımı yoluyla zarar vermeme ilkesini benimserken; Berlin Kuralları'nda ise su kaynaklarının eşit ve makul bir şekilde yönetmek için diğer havza devletlerine ciddi zarar vermeme yükümlülüğüne dayandırılmaktadır (Salman, 2007: 636).

Helsinki Kuralları, BM Su Yolları Sözleşmesi ve Berlin Kuralları yasal olarak bir bağlayıcılığa sahip değildir. Bu durum, ortak su kaynaklarının kullanımını ve korunmasını düzenlemek için evrensel olarak uygulanabilir bir anlaşma üzerinde uzlaşamadığını göstermektedir (Salman, 2007: 638). Bu nedenle bağlayıcı bir uluslararası sözleşmeye veya anlaşmaya dayandırılmadığı için su kaynaklarında ortaya çıkan anlaşmazlıklarda genellikle devletler kendi yöntemlerini kullanarak anlaşmaya varmaya çalışmaktadırlar.

¹ BM Su Yolları Sözleşmesi'nin yürürlüğe girebilmesi için 35 devletin belgeyi imzalaması gerekmektedir. Fakat bugüne kadar sadece 16 devlet sözleşmeyi imzalamıştır (Philips vd., 2006: 12).

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEKONG NEHİR HAVZASI VE JEOPOLİTİK ÖZELLİĞİ

Nehir havzaları insan yerleşimi, ticaret, beslenme ve doğal kaynaklar için önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla bulunduğu coğrafyaya hem canlılık kazandırmakta hem de onsuz bir yaşamın zorluğunu gözler önüne sürmektedir. *Mekong Nehir Havzası*, bulunduğu coğrafya açısından tam anlamıyla bu durumu ifade etmektedir. Politikadan kültüre ve diğer birçok açıdan devletleri etkilediği için Mekong, bölgenin yapıtaşdır. Bu nedenle ikinci bölümde sadece Mekong Nehir Havzası ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bölümün birinci kısmında havzanın coğrafi konumu, jeopolitik özelliği, iklimi ve kıyıdaş devletlerin nehirden hangi alanlardan yararlandığına dair bilgi verilmektedir. İkinci kısımda ise, Mekong Nehir Havza'sına sınırı olan veya havzayı kendi içerisinde barındıran devletler incelenmekte ve bu devletler için Mekong'un önemi ve ekonomik açıdan getirisi ele alınmaktadır. Son kısımda ise, Mekong Nehri'ndeki kıyıdaş devletleri gerek bölgesel düzeyde gerekse küresel düzeyde nehrin kullanımı ve yönetimi ile ilgili yapmış oldukları anlaşmalara yer verilmektedir.

2.1. Mekong Nehir Havzası Coğrafi Konumu

Mekong Nehri, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Himalayalar'da (Lancang Nehri olarak da bilinen) yaklaşık 5 bin metre yükseklikten yükselmektedir. Dünyanın 12. uzun nehri olan Mekong; Myanmar, Laos ve Kamboçya'dan Vietnam'daki Doğu Denizi'ne (Güney Çin Denizi olarak da bilinmekte) yaklaşık olarak 4,763 km uzanmaktadır. Yıllık ortalama 446 km³'lük bir deşarjla dünyanın en şiddetli 8. akışına sahiptir ve havzası 810,000 km² alan ile dünyanın en büyük 21. havzası konumundadır (Mekong River Comission, 2018: 7).

Mekong, birçok alt havzayı barındıran geniş bir kol ağından oluşmaktadır. Genellikle alt havzada büyük kol sistemleri gelişim göstermektedir. Bu sistemler iki gruba ayrılmaktadır. Laos'taki yüksek yağış alanlarını boşaltan sol banka kolları olan ana ıslak mevsim akışına katkıda bulunan kollar ilk grup olarak belirlenmektedir. İkinci grupsa, düşük yağış alan alçak kabartma bölgelerini boşaltan kollardır ve özellikle Kuzeydoğu Tayland'ın büyük bölümünü boşaltan Mun ve Chi nehirlerinin sahip olduğu kollardır. Mekong Deltası'nın derinlikleri 15 ila 75 metre ve 275 ila 400 metre arasında değişen altı akifer vardır. Su rezervleri büyük olmasına rağmen suyun

çoğunluğu acı ve tuzlu olduğu için hepsi kullanılamamaktadır. Alt akiferlerdeki su yaklaşık olarak 20-30 bin yaşındadır ve yerel yağışlarla şarj edilememektedir. Deltada tarımsal üretim için yeraltı suyu tüketen en büyük alanlar Bassac ve Mekong nehirleri arasında ve boyunca bulunmaktadır. Sığ akiferler ise, ıslak mevsimde sellerle ve kuru mevsimde de doğrudan nehirden şarj edilmektedir. Havza çeşitli ekosistemler ve biyoçeşitliliği içinde barındırmakta ve bu durumda hem kentsel hem de kırsal nüfus için mevcut doğal kaynak ve ürün yelpazesini genişletmektedir. Su, yapı malzemeleri, ilaçlar ve gıda üretimini sağlayan geniş orman ve sulak alanların beslenmesini sağlamaktadır. Bilinen mineral kaynakları ise kalay, bakır, demir cevheri, doğal gaz ve altın olarak belirlenmektedir (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2011: 5).

Şekil 4: Mekong Nehri Coğrafi Konumu

Kaynak: Jensen vd., 2013: 43

Mekong bölgesi, batıdan doğuya, Irrawaddy, Nu-Salween, Chao Phraya, Lancang Mekong ve Kızıl nehir de dahil olmak üzere ana arterler doğuran Doğu Himalayalar'ın kıvrımlarından fanlar çıkarmaktadır (Molle vd., 2009: 1). Ayrıca bu nehirler Güneydoğu Asya kültürlerinin, dinlerin, yaşam biçimlerinin ve ekonomilerin belirleyici özelliklerini oluşturmaktadır. Üst havza sınırlarında derin vadiler boyunca uzanan bölgedeki nehirler kolları ile birlikte barajlar ve hidroelektrik üretim tesislerinin oluşması için destekleyici bir yapıya sahiptir. Nehirler büyük ovalardan geçip geniş deltalarda sonlandığı için geniş ölçekli alanların sulanmasına ve balıkçılık

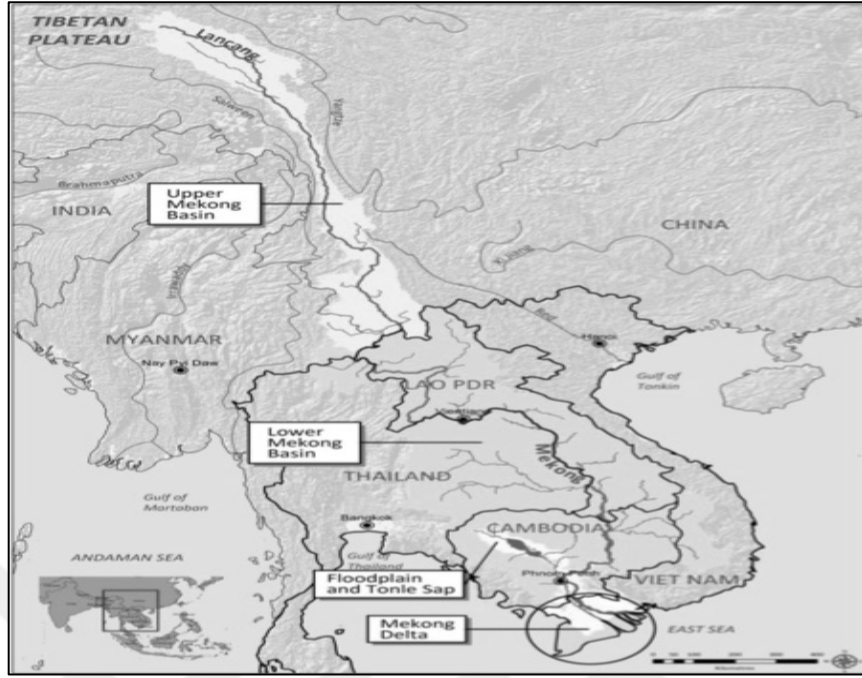
faaliyetlerinin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadırlar. Tarım arazileri ise geleneksel olarak ormanlık alanlar arasında bölünmüş ve genellikle doğrudan veya istiflenmiş tarım teknikleri yoluyla tarım faaliyetleri sürdürülmektedir. Çoğunlukla nehrin geçtiği dağlar arası vadilerde çeltik tarımı, ovalarda ve deltalarda pirinç ekimine ağırlık verilmiştir (Jensen vd., 2013: 43).

2.1.1. Jeopolitik Özelliği

Mekong Nehri Havzası yüzey suyu, *Üst Mekong Havzası* ve *Alt Mekong Havzası* olarak iki alt havzaya bölünmektedir. Mekong Havzası'nın Çin'de (Yunnan kısmı) ve Myanmar'da bulunan kısmı, Üst Mekong Havzası olarak kabul edilmekte ve toplam havzasının %23,3'üne tekabül eden toplam 186.356 km² yüzey alanını kapsamaktadır (Mekong River Comission, 2018: 172). Genel olarak, Üst Mekong peyzaj ve iklim açısından oldukça çeşitli bir alana sahiptir. Üst Mekong Havzası; *Tibet Platosu*, *Üç Nehir Alanı* ve *Lancang Havzası* olarak üç bölgeye ayrılmaktadır. Mekong Nehri, Alp Dağları'nın arasından geçen Za Qu Nehri olarak Tibet Platosu'ndan doğmaktadır. Yunnan eyaletine üç paralel nehirden biri olarak girdiği için, yüksek akış hızına sahip olmakta ve bu durum bölgede erozyon riskini arttırmaktadır. Çin'deki havzanın bu bölümü, özellikle hidroelektrik ve madencilik sektörlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Üst Mekong'da sıcaklıklar ve yağış miktarları genel olarak aşağı yönlü bir yönde artış göstermektedir. Üst havzada toplam nüfus çok çeşitli etnik gruptan oluşmakta ve yaklaşık olarak 7,1 milyon kişinin var olduğu iddia edilmektedir. Yunnan bölgesindeki çiftçiler sebze, çay ve meyve ürünü daha çok üretirken, Myanmar'dakiler ise mısır ve pirinç öncelikli üretilen ürünlerdir (Schmeier, 2011: 13).

Alt Mekong Havzası ise Laos, Tayland, Kamboçya ve Vietnam devletlerini temsil etmektedir. Alt havza toplam alanın %76'sını oluşturmaktadır (Pearse-Smith, 2012). Alt Mekong Havzası'nın yüksekliği, ortalama deniz seviyesinin biraz üzerinde 2,800 metreden Vietnam sahiline doğru sıfırlanmaktadır. Alt Mekong Havzası; Kuzey Yaylaları, Khorat Platosu, Tonle Sap Havzası ve Mekong Deltası'nı içermektedir. Kuzey Yaylaları, Kuzey Laos ve Kuzey Tayland'ın yayla bölgelerini içermekte ve bu bölgede Mekong Nehri ve onun ana kolları dik vadilerle sınırlanmaktadır. Khorat Platosu ise ortalama deniz seviyesinden yaklaşık olarak 300 metre yükseklikte oluşmuş olan dağlarla çevrili bir havzadır. Tonle Sap Havzası, Khorat Platosu ve güneybatıdaki Kakule Dağı'nın güney kenarını oluşturan sırtlarla çevrilmektedir. Mekong delta ovası ise, 62.520 km²lik bir alanı kaplamaktadır (Mekong River Comission, 2018: 9-10). Delta ovası, akıntıya hâkim olan iç delta ovası ve denizin yakınında bulunduğu için gelgitlerin, dalgaların ve okyanus akıntılarının etkisi gibi özellikleri içinde barındıran dış delta ovası şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

Şekil 5: Mekong Nehri Havzası

Kaynak: Mekong River Comission, 2018: 2

Mekong Nehri'nin yeraltı suyu, Laos'un dağlık bölgelerinde tatlı su akiferleri olarak bulunur ve bunların bir kısmı kahve alanlarını sulamak için kullanılmaktadır. Vietnam'da yeraltı suları dağlık bölge içerisindedir ve çoğunlukla kahve yetiştirilen bölgeler sulanmaktadır. Laos ve Vietnam'daki akiferlerin şarjı yavaş olduğu için, daha fazla yeraltı suyu çıkarılmak için kuyu tabanı yatak olarak kazınmaktadır. Tayland'da ise hem tatlı hem de tuzlu su akiferi bulunmaktadır, fakat hacim geniş alanları sulama için yeterli yüksekliğe sahip değildir. Kamboçya'daki Tonle Sap, Bassac ve Mekong nehirleri çevresinde yoğun sığ yeraltı su rezervleri bulunmasına rağmen, şarj oranı yavaş ve yoğun sulama için yetersizdir. Alt Mekong'un sulak alanları, biyolojik çeşitliliğin önemli noktalarını oluşturmaktadır. Sağladığı kaynaklar ve ekosistem yapısı sebebi ile, bölge ekonomisinde, toplumunda ve kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Balıkçılık ve su bitkileri, orman ürünleri ve diğer birçok ürünler de dahil olmak üzere çeşitli pazar ürünlerinin elde edilmesi sağlanmaktadır. Bölgedeki yerel halk veya topluluklar bu kaynaklardan elde ettikleri gelir ile günlük yiyeceklerini ve geçim kaynaklarını sağlamaktadır (Grumbine vd, 2012: 92-93).

2.1.2. Anaakım Su Akışları ve Kolları

Akarsu kolları Mekong Nehri Havzası'nda diğer birçok nehirden daha önemli bir role sahiptir. Tüm Mekong drenaj ağı son derece karmaşıktır. Sadece Alt Mekong Havzası'da doğada

sınır ötesi olan 100'den fazla büyük ve küçük kol içermektedir (Mekong River Comission, 2019: 4). Chiang Saen, Luang Prabang, Chiang Khan, Vientiane, Nong Khai, Nakhon Phanom, Mukdahan, Pakse, Stung Treng, Kratie, Kampong Cham ve Tan Chau gibi ana akım akarsular bulunmaktadır ve bunlara bağlı olarak yaklaşık 120'ye yakın kol bulunmaktadır. Var olan kollar için en kritik olan şey, Mekong nehri ana akımına karşı önemli ama büyük ölçüde eşit olmayan sağladığı katkılardır. Ortalama olarak kollar Mekong'a 44'ten fazla akış sağlamaktadır (Toda vd., 2004: 3).

Tropik muson mevsimlerinde, ana akım akış rejim kolları tarafından orantısız olarak yükselen hacimsel miktar sadece kolların uç kısmında eşleşmektedir. Islak mevsim boyunca (Haziran-Kasım ayları arası) kollardaki akışlar artmakta ve Alt Mekong Bölgesi'nde sel baskını tehlikesi vardır. Kuru mevsim döneminde ise (Aralık-Mayıs ayları arası) kollardaki akış miktarı azalmakta ve evsel, tarımsal kullanım için su kıtlığına neden olmaktadır. Fakat kuru mevsim akışı Mekong Havzası'nda yaşayan insanlara su, tarım, balıkçılık ve doğa için gerekli olmaktadır. Dolayısıyla su sıkıntısı çeken devletler diğer kıyıdaş devletler ile sürdürülebilir bir düzen için birtakım ortak amaçta ilerlemektedir. Sel sezonu akışında ise (Temmuz-Ekim ayları arası) bazı kollarda aşılması gereken maksimum eşik değerinde akışın görülmesi söz konusudur. Bu dönemin olumsuz etkilerinin yanı sıra, balıklar için habitat ve tarım arazilerinde zengin besin tortularının birikmesi gibi birçok doğal getirisi de vardır (Schmeier, 2011: 14).

Mekong'daki devletler mevsimsel değişkenlikler nedeniyle suyu depolama işlemine başvurmaktadır. Genellikle havzadaki su depoları, enerji üretimini en üst düzeye çıkarmaya çalışan hidroelektrik operasyonu sebebi ile işletilmektedir. Buradaki amaç ıslak veya kuru mevsimde maksimum depolama aktarımını sağlamaya çalışmaktır. Dolayısıyla, tüm su depoları taşkın zirvelerini veya akış aşağı taşkın risklerini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Bu su depolarının büyük bir kısmı Çin'deki Lancang Nehri'nde bulunmaktadır. Diğer en büyük depolama alanı ise, en şiddetli yağışın görüldüğü Kuzey Laos'tadır. Su depoları sel sezonu döneminde, sel felaketlerinin önüne geçerek gerek insan ölümlerini engelleme gerekse tarım gibi geçim kaynaklarının korunması amacıyla kullanılmaktadır. Bu durum kuraklık döneminde çiftçilere ekimlerini uygun tarihlerde yapma fırsatı tanımaktadır. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için su depoları kıyıdaş devletler için de önem teşkil etmektedir (Lebel, 2005)

2.1.3. İklim

Mekong Havzası, Mayıs ve Kasım ayları arasında güneybatı muson iklimi nedeni ile çok yağış almakta ve bu dönemde genellikle seller gözlenmektedir. Bu dönemde tropikal çöküntülerin

meydana geldiği ve genellikle Güney Çin Denizi'nde oluşan siklonların da eklenmesi ile birlikte, Alt Mekong Havzası yoğun yağış almakta ve bu durum ıslak mevsim olarak adlandırılmaktadır (Mekong River Comission, 2006: 8). Sel mevsimi Temmuz-Ekim ayları arasında 4 ay sürmektedir. Aralık-Mayıs ayları arası ise kurak mevsim olarak adlandırılmakta ve bu dönemde bölgede yeterli düzeyde su elde edilememektedir. Kuru sezonda (Mart-Nisan ayları arası), Kamboçya'daki Tonle Sap'tan su akmakta ve Güney Çin Denizi'ne giderken Mekong Nehri'ne dahil olmaktadır. Islak mevsim (Mayıs-Eylül ayları arası) Mekong'a en fazla su aktığı dönem olduğu için Tonle Sap'ın akışı değişmekte ve göl üçlü boyuta geçmektedir. Ayrıca gölün derinliği kuru mevsimden en az 10 metreden başlayıp en fazla 3,6 metreye kadar artış göstermektedir. Açık su alanında kuru mevsimde 2500-3000 km²'den, ıslak mevsimdeyse 13000 km²'ye kadar yükselme görülmektedir (Kakönen, 2008: 209-210).

2.1.4. Tarım

Havzadaki tarımsal faaliyetler Kamboçya'da çeltik tarlalarında küçük çaplı pirinç üretiminden, Tayland'da ticari gıda üretimine veya Vietnam'daki deltada sürdürülen yoğun tarıma kadar geniş çapta görülmektedir (Philips, 2006: 108). Bölge dünyanın en büyük nehir havzalarından birine sahip olmasına rağmen, bölgesel tarımın çoğu yağmur ile beslenir ve pirinç temel ürün olarak varlığını sürdürmektedir. Mekong Nehri havzasındaki çiftçiler, yılda 300 milyon insanı besleyebilecek kadar pirinç üretmektedir (Mekong River Comission, 2010: 47).

Tarım, havzada yaşam standartlarının yükseltilmesi, geçim kaynaklarının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması için hayati öneme sahiptir. Çünkü havza nüfusunun yaklaşık olarak %70'i geçimini tarımdan sağlamaktadır. Dolayısıyla bölge için sulama faaliyeti hayati öneme sahiptir. Havzanın toplam sulama alanının 4,3 milyon hektar olduğu tahmin edilmekte ve bunun %42'si Vietnam'da, %30'u Tayland'da, %12'si Çin'de, %12'si Kamboçya'da, %7'si Laos'ta ve %2'si Myanmar'dadır (Piman ve Thanapon, 2017:13). Sulama alanının en fazla olduğu Vietnam, *pirinç kasesi* olarak adlandırılmaktadır ve bölgedeki en fazla pirinç üretimi (yıllık olarak 16 milyon tondan fazla) bu ülkede gerçekleştirilmektedir. Kamboçya'da ve Laos'ta tarım daha az geliştiği için sulama alanındaki payı da en azdır (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2011:7).

2.1.5. Balıkçılık

Mekong Nehri sistemi, Amazon'dan sonra ikinci en çeşitli ve üretken tatlı su balıkçılığının yapıldığı nehirdir. Mekong Nehri'nde 1148 farklı balık türü bulunmakta ve dolayısıyla bu durum

dünyada kilometre kareye düşen balık biyolojik çeşitliliğinin en yüksek olduğu yerlerden biri olarak gözlenmektedir. Balıkçılık faaliyetleri, bölge için hem beslenme hem de gelir elde etme açısından çok önemlidir. Balıkçılık yoğun olarak Alt Mekong Havzası'nda daha çok görülmektedir. Alt havzadan yaklaşık olarak 2,3 milyon ton ürün elde edildiği iddia edilmektedir (Mekong River Comission, 2018: 60-61). Balık üreticiliğinde bölgede Tayland lider konumdadır ve ardından sırasıyla Laos ile Kamboçya gelmektedir. Yukarı Mekong havzasından ise yaklaşık olarak yıllık 25 milyon ton balık elde edildiği iddia edilmektedir. Gerek halkın geçim kaynağı olması gerekse temel beslenme gıdalarından biri olması nedeni ile balık üreticiliği bölgede önemli bir yere sahip olmaktadır (Richard vd., 2009: 312).

2.1.6. Su Gücü

Mekong Nehri Havzası, hidroelektrik gelişim açısından dünyanın en aktif bölgelerinden biridir. Ayrıca hidroelektrik, Mekong Havzası'nda önemli bir enerji kaynağı olarak görülmektedir. Bölge çok amaçlı büyük projelerden ulusal elektrik şebekelerini beslemeye, kırsal elektrik ağı için mikro ölçekli planlamalara kadar her anlamda hidroelektrik gelişimi için önemli bir potansiyeli barındırmaktadır. Dolayısıyla hükümet, hem ulusal tüketim için hidroelektrik üretimini teşvik etmekte hem de bölgesel entegrasyonu ve enerji güvenliğini artıracak sınır ötesi güç ticaretini geliştirmek için politikalar uygulamaktadır. Son dönemlerde ortaya çıkan bu politikalar nedeni ile, 1990'larda hidroelektrik gelişim kamu tarafından finanse edilirken, günümüzde özel sektör geliştiricileri ve ev sahibi hükümetler arasındaki ticari ortaklıklar tarafından yönetilmeye başlanmıştır (Pearse-Smith, 2012: 74).

Günümüzde Üst Mekong Havzası'nda Wunonglong, Lidi, Tuoba, Huangdeng, Dahuaqiao, Miaowei, Gongguaqiao, Xiaowan, Manwan, Dachaoshan, Nuozhadu ve Jinghong adında 12 tane baraj bulunmaktadır (Mekong River Comission, 2019: 2). Bu barajların hepsi Çin'e aittir ve katma değerleri kabaca yıllık 3,7 milyar doları olarak tahmin edilmektedir (Mekong River Comission, 2018: 180). Küçük ölçekte Myanmar bölgesinde de hidroelektrik geliştirilmeye başlanmıştır ve ilk baraj 2017'de açılmıştır. Alt Mekong Havzası'nda ise, *Pak Beng*, *Luang Prabang*, *Xayaburi*, *Pak Lay Sanakham*, *Pak Chom*, *Ban Koum*, *Lat Sua/Phou Ngoy*, *Don Sahong*, *Stung Treng* ve *Sambor* adında 11 tane baraj bulunmaktadır. Alt Mekong'da hidroelektrik üretiminin brüt ekonomik değeri yıllık yaklaşık olarak 2 milyar dolar civarındadır. Hidroelektrik kaynakları, alt havzada elektrik talebinin yaklaşık olarak %10'unu karşılamaktadır. Elde edilen verilere göre, Laos neredeyse tüm tedarikini hidroelektrik gücünden elde etmektedir. Kamboçya ise elektrik talebinin %1'inden fazlasını havzadaki hidroelektrik enerjisini kullanarak karşılayabilmektedir. Tayland ise, Laos'tan elektrik enerjisi ithal etmekte ve bölgede en az hidroelektrik enerjisine sahip olan devlet olarak

bilinmektedir. Son olarak Vietnam ise, elektrik talebinin sadece %9'luk kısmını bu kaynaktan üretmektedir (Mekong River Commission, 2018: 1-10).

Bölgede hidroelektrik gelişimin faydaları şunlardır: (1) Hidroelektrik; balıkçılık, tarım ve gemi yolculuğunun büyüme potansiyelinin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. (2) Hidroelektrik kaynağının gelişimi, enerji güvenliğini arttırmaktadır. (3) Düşük karbonlu su yolu taşımacılığının gelişmesini sağlamaktadır. (4) Hidroelektrik veya diğer enerji kaynaklarından elektriğe artan erişim, kırsal toplulukların geçim kaynaklarını iyileştirme ve tarım sektöründe maliyetleri azaltma gücüne sahiptir (Mekong River Commission, 2019: 3).

Hidroelektrik gelişimin bölgeye birtakım zararları da vardır ve bunlar şu şekildedir: (1) Hızlı sanayileşme ve kentleşme, arıtılmamış atık su ile birlikte doğal su sistemleri kütlelerinin kirlenmesine neden olabilmektedir. (2) Tortuların hapsi, balık göç yollarının bozulması ve akış rejimlerinin değiştirilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. (3) Kanal iyileştirme faaliyetleri, bakımları, liman altyapı inşaatları ve işletme faaliyetleri çevre ve balıkçılık faaliyetleri üzerinde büyük etki gösterebilmektedir (Mekong River Commission, 2019: 4).

2.1.7. Ulaşım

Mekong bölgede gerek tarihsel olarak gerekse günümüzde önemli bir ulaşım aracı olarak görülmektedir. Nehir boyunca çok sayıda geleneksel kargo ve yolcu taşımacılığı uzun zamandır kullanılmaktadır. Buna ek olarak, Mekong Havzası 6 kıyıdaş ülkeyi ve havzanın alt kısımlarını denize ve daha geniş uluslararası pazarlara bağlayan, giderek daha önemli bir uluslararası ticaret yolu olarak da gelişmeye başlamıştır. Günümüzde iç su yolu taşımacılığı daha fazla kullanıldığı için, su taşımacılığının ortalama birim maliyeti kara taşımacılığına göre daha yüksek bir değere sahiptir. Mekong'un üst kısımlarında iç su taşımacılığının gelişimi dar, çalkantılı ve mevsimsel su değişimlerine bağlı olarak sınırlanmıştır. Bu duruma rağmen Çin, Kunming ve Bangkok arasındaki transit güzergahta bu nehri önemli bir bağlantı olarak kullanmaktadır. Genel olarak incelendiğinde ise Çin, Tayland, Myanmar ve Laos arasında yılda yaklaşık olarak 800 bin ton yükün iç su yolu taşımacılığı ile sevk edildiği iddia edilmektedir. Alt Mekong'taki iç su yolu taşımacılığında da son dönemlerde büyüme görülmekte ve 2007 yılında yaklaşık olarak 15 milyon tondan 2014 yılında 23 milyon tona artan sevkiyat gözlenmektedir. Özellikle Vietnam'daki Cai Mep'te konteyner terminalleri dünyanın en büyük konteyner gemilerinden bazılarında ev sahipliği yapmakta ve bu durum uluslararası ticareti bölge içinde geliştirmektedir. Yolcu taşımacılığında ise, iç su yolu taşımacılığı Üst Mekong'da önemli bir rol oynamakta ve Çin, Tayland, Myanmar ve Laos arasında yaklaşık olarak turistlerde dahil 50 bin yolcunun taşındığı varsayımında bulunmaktadır. Alt

Mekong'da da benzer bir durum gözlenmekte ve Kamboçya ile Vietnam'da yılda yaklaşık olarak turistlerde dahil olmak üzere 63 bin yolcunun taşındığı ileri sürülmektedir (Mekong River Comission, 2018: 10-11).

2.1.8. Turizm

1980'den itibaren, uluslararası turizm tüm Alt Mekong ülkelerinde hızlı bir şekilde gelişmektedir. 2016 yılında, bu bölge yaklaşık olarak 65 milyon dolar getirisi olan 52 milyon uluslararası ziyaretçi çekmiştir. Sektör, 2016'dan bu yana uluslararası gelirlerde %155'lik bir artış ve turizm gelirlerinde %213'lik bir artışı temsil eden rakamlarla hızla büyüme görülmektedir. Fakat turizme yönelik rakamlar gerek tam olarak bilinmemektedir. Kamboçya ve Laos'taki turistik alan havzanın içerisinde olduğu için Alt Mekong'taki turizm rakamları bir rehber olarak kullanılmaktadır. Son rakamlara göre Kamboçya 3,5 milyon dolar ve Laos 700 milyon dolar gelir elde etmiştir. Üst Mekong için ise, Yunnan Bölgesi'nde turizm alanında çalışan işçi sayısına baktığımızda yaklaşık olarak 185 bin kişi çalışmakta ve alt havzanın üst kısmında da turizm sektörü gelişme kaydetmektedir (Mekong River Comission, 2018: 122-179)

2.2. Mekong Nehri Havzası Bölgesel Statüsü ve İlgili Devletler

Mekong Nehri ve kolları farklı kıyı bölgelerinde hidrolojik, ekonomik ve sosyal rollere sahip olmaktadır. Nehrin Vietnam, Laos ve Kamboçya'daki kırsal kesimlerinde, milyonlarca balıkçı ve çiftçi geçimini sağlama imkânı bulmaktadır. Karasal alanla kaplı olan Laos ve Çin'in Yunnan Eyaleti için nehir önemli bir ulaşım ağıdır. Diğer taraftan, tüm kıyıdaş ülkeler için nehir enerji ve ekonomik bir kaynak olarak görülmektedir. Dolayısıyla Mekong'u kullanım şekli kıyıdaş devletlerin bulunduğu konuma göre değişkenlik gösterdiği için, konunun devamında ilk önce Üst Mekong havzasındaki devletler ve onların nehri kullanım şekli, daha sonrasında ise Alt Mekong'daki devletler ele alınmaktadır. Son olarak kıyıdaş devletlerin tamamıyla ilgili genel bilgilendirme ile de konu incelenmiştir.

2.2.1. Üst Mekong Havzası'ndaki Devletler

Üst Mekong Havzası, toplam havzanın %23,3'üne tekabül eden toplam 186.356 km² yüzey alanını kapsamaktadır. Genel olarak, Üst Mekong peyzaj ve iklim açısından oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Nehir, tundra iklimi ve sınırlı tarımsal ve ekonomik faaliyetlere sahip yüksek tepelerdeki dağ çayırlarından geçen Za Qu Nehri olarak Tibet Platosu'nda doğmaktadır. Var olan alanın %88'inden fazlası Çin'de ve %11,6'sı ise Myanmar'da bulunmaktadır. Üst Mekong

Havzası'nda Çin ekonomik olarak daha güçlü olduğu için Mekong'da hem jeopolitik hem de hidrolojik olarak Myanmar'a kıyasla daha etkin olmaktadır (Mekong River Commission, 2018: 15-16)

Çin'in Yunnan Bölgesi'nden geçen nehrin etrafı çoraktır ve bu nedenle bölgede tarım faaliyetlerinin sürdürülebilmesi için nehirden gelen suya çok fazla ihtiyaç olmaktadır. Ayrıca Yunnan Eyaleti'ne üç paralel nehirden biri olarak aktığı için, güçlü parçalara ayrılmış nehir geçitleri, dik eğimler ve yüksek akış hızları ile ilişkili hale gelmektedir ve bu durumda nehir çevresinde erozyonun oluşmasına yol açmaktadır. Çin'in havzada sahip olduğu kısımda genelde hidroelektrik ve madencilik faaliyetleri yürütülmektedir. Çünkü Çin'de sürekli nüfus artışının yaşanması ve ayrıca kentsel ve kırsal kesim arasındaki gelir farkının çok olması elektrik ve maden üretiminde herkesin yararlanmasını gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda Çin tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık ve turizm faaliyetlerini Mekong'u kullanarak zamanla bölgede artırmıştır. Tarımdan elde edilen gelir sürekli yükselmiş ve ormancılık faaliyetleri ise 2007-2015 yılları arasında her yıl yaklaşık olarak %9 oranında artış göstermiştir. Mevcut olan barajlardan 19,285 mw hidroelektrik sağlanmakta ve yıllık yaklaşık olarak 3,7 milyar dolar gelir elde edilmektedir (Mekong River Commission, 2018: 179-180).

Üretilen enerjinin bir kısmı, Doğu Çin'deki ekonomik büyümeyi ve endüstriyel kalkınmayı desteklemek için ülke geneline taşınmaktadır. Nehrin uzunluğunun yarısını kontrol eden Çin, Mekong'dan ve kaynaklarından yararlanarak ülkenin sosyoekonomik gelişimini desteklemeyi hedeflemektedir. Hedeflerinden bir tanesi doğu ile aynı ekonomik büyümeye sahip olmayan güneybatı eyaletleri Tibet ve Yunnan'ı geliştirmektir. Diğer bir hedef ise havza üzerinde daha fazla baraj oluşturularak hem ülke içinde hem de elektrik ihracatı yaparak ekonomik gelişimine katkı sağlamaktır (Schmeier, 2009: 32).

Myanmar Mekong Nehri üzerinde Çin kadar bir etkiye sahip değildir. Hem Mekong Nehri üzerinde küçük bir alana sahip olduğundan hem de havzanın yönetimine katılmak istemediğinden geri planda kalmaktadır. Myanmar, nehir üzerinde kullandığı suyun %90'ını tarım faaliyetleri için geri kalanını ise sanayi ve yurtiçi tedarik için kullanmaktadır (Eastham, 2008: 54). Ayrıca günümüze kadar Myanmar, nehir yönetimine dahil olabilecek bir güce sahip olamamıştır. Fakat ülkenin Mekong'daki büyük hidroelektrik potansiyeli, özellikle Çin ve Tayland'dan gelen siyasi liderlerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu şekilde Myanmar'ın hidroelektrik potansiyeli, özellikle de uluslararası yalıtılmış askeri bir hükümet için gelir kaynağı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. 2002'de Enerji Bakanlığı'nda Hidroelektrik Güç Departmanı kurulmuş ve 268 baraj kurulması öngörülmüştür. İlk baraj 2007'de Çin'in desteği ile oluşturulmuştur. Günümüzde *Keng-Tong, So*

Lue, Keng Yang, He Kou, Mongwa, Nam Lin, Mong Hsat ve Nam Hkoke adlı hidroelektrik projeleri devam etmektedir (Schmeier, 2009: 33).

2.2.2. Alt Mekong Havzası'ndaki Devletler

Alt Mekong Havzası'nda, haziran ayından ekim ayına kadar süren yağışlı mevsim, aynı zamanda bazı kesimlerde kurak bir mevsimdir. Bölgede en fazla yağış Laos ve Kamboçya'da görülmektedir. Alt Mekong devletleri için sulama, muson mahsullerini güvence altına almak için tek bir mahsulden çoklu mahsul sistemlerine geçiş yapmak ve mahsul verimini arttırmak için kilit bir araçtır (Hoanh vd., 2009: 143). Sulama faaliyeti bölgedeki en fazla kaynak kullanımınıdır ve 1995'te 3,1 milyon hektardan, 2013'te 4 milyon hektara kadar genişleme göstermiştir. Bölgedeki ana sulu ürün pirinçtir ve üretiminden elde edilen ekonomik değerin yaklaşık olarak %84'ünü (yıllık yaklaşık olarak 7,7 milyar doları) oluşturmaktadır. Alt Mekong Havzası'nda yaklaşık olarak 65 milyon insan yaşamaktadır. Kamboçya 13,4 milyon, Laos 6,2 milyon, Tayland 25,4 milyon ve Vietnam ise 19,8 milyon kişiyi bölgede barındırmaktadır (Mekong River Commission, 2018: 10-15).

Hidroelektrik, bölge için önemli bir enerji kaynağı olarak görülmektedir. Bölge, büyük çok amaçlı projelerden ulusal elektrik şebekelerini desteklemeye, kırsal alanı da kapsayacak küçük ölçekli projelere kadar her ölçekte hidroelektrik gelişimi sağlayabilmektedir. Bölgede 2015 yılına kadar 59 hidroelektrik projesi geliştirilmiştir ve bu sayı Alt Mekong için tahmini hidroelektrik potansiyelinin %35'ini ifade etmektedir. Dolayısıyla hükümetler, sadece ulusal tüketim ve talepleri karşılamak için değil, aynı zamanda bölgesel ekonomik entegrasyonu ve enerji güvenliğini geliştirebilecek projeler üretmeye çalışmaktadırlar. Mekong'un bölgeye sağlamış olduğu diğer ekonomik katkı ise, balıkçılık faaliyetidir. Dört kıyıdaş ülkenin her birinden ortalama 230 milyon ton ürün elde edilmekte ve her birinin ortalama ilk satış fiyatlarına dayanılarak 11,15 milyar dolar ekonomik değerinin olduğu belirtilmektedir. Tayland toplam ekonomik değerin %60'ını oluştururken, Laos ise yaklaşık olarak %27'sine sahiptir. Kamboçya ve Vietnam ise en düşük ekonomik katkıya sahip olan ülkelerdir (Mekong River Commission, 2018: 112-119)

Laos, diğer tüm devletlerle sınıra sahip olduğu için Mekong Bölgesi'nin merkezinde yer almaktadır. Ayrıca bölgede en az gelişmiş ülkelerden biridir ve topraklarının %95'i Mekong Havzası'nda olduğu için büyük ölçüde nehre bağlıdır (Schmeier; 2009: 34). Balıkçılık ve tarım, ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın (GSYİH) %52'sinden fazlasını oluşturmakta, döviz gelinine %40'tan fazla katkıda bulunmakta ve nüfusun %85'inden fazlasına istihdam olanağı sağlamaktadır (Molle vd., 2009: 13). Dolayısıyla hükümet sulama planlarını geliştirmeye çalışmakta ve nehrin suyunu olanak dahilinde artan endüstriyel ve yurtiçi talepler için kullanmayı planlamaktadır.

Ayrıca bulunduğu coğrafi konum nedeni ile kara ulaşımını yoğun bir şekilde kullanan Laos, Mekong'u kullanarak da alternatif bir ulaşım yolu elde etmek istemektedir. Laos'un Mekong kaynakları arasında ilgilendiği diğer husus hidroelektriktir. Elektrik ana ihraç mallarından bir tanesidir. Vietnam ile Tayland'a ihraç edilmek üzere üretilen elektrik de dahil olmak üzere toplamda 7,380 mw enerji içeren 29 sahası bulunmaktadır (Greacen ve Palettu, 2007: 103). Ayrıca yayımlanan son rakamlara göre toplam nüfusun %87'si ve kırsal kesimin %80'i elektriğe erişebilmektedir (Mekong River Commission, 2018: 98). Bu nedenle, Laos için Mekong ve su kaynakları, nüfusu ile ilgili hidroelektrik potansiyeli anlamında gelecek planları içerisinde. Laos, keşfedilmemiş su kaynaklarının bolluğu ve nehrin akışına büyük katkı sağlaması sebebi ile, Mekong'un gelecekteki gelişiminde önemli bir yere sahiptir (Philips vd., 2006: 93).

Mekong Nehri Tayland'ın önemli bir kısmını kapsamaktadır, fakat Chao Praya dışında önemli bir rol oynayamamıştır. Bu bölgede daha çok yerel topluluk yaşamakta ve genel olarak tarıma bağlı bir yaşam sürdürmektedir. Bu nedenle yerel topluluklar Mekong sisteminin sunduğu doğal kaynaklara büyük ölçüde bağımlı kalmaktadır. Ayrıca Mekong ülkenin kuru ve az gelişmiş kuzey doğusu bölgesini geliştirme ve Bangkok'a su tedarikini sağlama amacıyla da kullanılmaktadır (Schmeier, 2009: 35). Diğer taraftan Tayland bölgedeki diğer en iyi sulama altyapısına sahip olan ülkedir ve yaklaşık olarak 560 bin hektar alan sulanmaktadır. Bölgedeki diğer devletler gibi Tayland da yoğun pirinç üretmektedir. Yaklaşık olarak 2,200 milyon ton pirinç üretilmekte ve yıllık yaklaşık olarak 550 milyon dolar gelir elde edilmektedir. Ayrıca Tayland, yıllık 0,92 milyon ton balık çıkarmakta ve yaklaşık olarak 6,35 milyar dolar kazanç sağlamaktadır. Bu rakamla bölgedeki balıkçılık faaliyetlerinden en fazla kazanç sağlayan devlettir (Mekong River Commission, 2018: 100-118).

Tayland Alt Mekong'taki devletlerle hidroelektrik üretimi açısından 2005-2015 yılları arasında karşılaştırıldığında, üretiminden ve enerjiden elde edilen ekonomik değerlerinde herhangi bir gelişme gösterememiştir. 2005 yılında 737 mw enerji üretilirken 2015 yılında da aynı kapasite devam etmiştir. Aynı şekilde 2005 yılında yıllık enerji üretimi 885 gwh ve kazancı 58 milyon dolar iken, 2015'teki üretim ve kazancında herhangi bir değişiklik görülmemiştir (Mekong River Commission, 2018: 110-113).

Tayland'da Mekong'tan daha iyi verim almak için birçok plan ve proje ortaya atılmıştır, fakat siyasi ve ekonomik çalkantılar projelerin uygulanmasını engellemiştir. Bölgede tam olarak siyasi istikrar ve ekonomik büyüme var olmadığı için de henüz net bir gelişme gözlenememiştir. Nüfusun sürekli artması, yerli hidroelektriğin başka devletler tarafından sömürülmesi ve sivil toplumun kitlesel protestolarından fazla bir gelişme gösterilememektedir. Bu nedenle hükümet,

başta Laos ve Çin olmak üzere komşu ülkelerdeki hidroelektrik tesislerinin gelişimini desteklemektedir. Böylece kendi ülkesi içinde elde edemediği hidroelektrik gücü bu iki ülke ile anlaşma yaparak ithal etmeye çalışmaktadır. Ayrıca Tayland, Mekong'u *Çinhindi'ye*² açılan kapı olarak kullanarak komşu ülkelerle olan ticaret ve yatırım ilişkilerini arttırmak istemektedir (Masviriyakul, 2004: 308). Bu durum, Tayland ihracat ürünleri için yeni pazarlar oluşturma ve Tayland'ın aktif olarak Mekong'u kullanmak amacından kaynaklanmaktadır. Fakat ülkede devam eden ekonomik ve politik istikrarsızlıklar nedeniyle henüz hayata geçirilememiştir.

Nehir sulak alan sistemlerin egemen olduğu Kamboçya'nın kuzeyindeki ovoidan girmektedir. Daha sonra ülkenin büyük bir bölümünü kapsayan havzanın merkezi Kamboçya'dan geçmekte ve Phnom Penh'de nehrin ana gövdesi Ton Le Sap Nehri ile birleşmektedir. Tonle Sap Gölü, Mekong Nehri taşmalarının %20'sini düzenleyen ve yağışlı mevsimde doğal bir taşkın dengeleyici görevi görmektedir (Eastham, 2008: 51). Tonle Sap, Güney Doğu Asya'daki en büyük tatlı su gölüdür ve *BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Biosfer Rezervi* olarak belirlenmiştir (Kinna ve Rieu-Clarke, 2017: 24). Göl, ekosistem ve geçim kaynakları açısından dünyanın en verimli iç balıkçılık alanlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir. Tonle Sap ve Vietnam'daki Mekong Deltası'ndaki balıklar Kamboçya ve Vietnam'da yaşayan milyonlarca insanın diyet proteininin %80'ini sağlamaktadır (Kite, 2000: 24).

Kamboçya, geçmişte meydana gelen çatışmalardan ve siyasi kargaşadan dolayı yeraltı su altyapısını geliştirememiştir, fakat günümüzde yeraltı su kaynaklarından yararlanmak için çalışmalar hız kazanmıştır. Aynı zamanda ülkedeki toplam işgücünün yaklaşık olarak %80'ine istihdam sağladığı için projeler geliştirilmektedir (Hoanh vd., 2009: 144). Tarım, GSYİH'nin %50'sinden fazlasını oluşturduğu için ülkenin en büyük ekonomik sektörüdür (Schmeier, 2009: 37). Ayrıca balıkçılık hem yerel toplulukların gıda güvenliği hem de ihracatı için önemlidir. Yıllık olarak 0,77 milyon ton balık elde edilmektedir ve balıkçılık faaliyetinden elde ettiği yıllık kazanç 2,76 milyon dolardır. Hidroelektrik açıdan Mekong, Kamboçya'ya yaklaşık olarak 1,990 gwh elektrik üretimi sağlamakta ve hidroelektrik üretiminin brüt değeri ise yaklaşık 190 milyon dolardır. Dolayısıyla Kamboçya, kapasitesi nispeten sınırlı olmasına ve büyük ölçüde Mekong kollarında bulunmasına rağmen, kendi hidroelektrik tesislerini geliştirmeye çalışıp hem yurtiçi arzı giderme hem de ihracattaki oranı arttırmaya çalışmaktadır. Ayrıca yetersiz karayolu nedeniyle Mekong ulaşım amacıyla da çok fazla kullanılmaktadır. Hem turizmin gelişimi hem de ticaret için yeni bir alternatif sunan Mekong, Kamboçya için en önemli kaynaklardan biridir. Bu veriler

² Kavram, Çinhindi veya Hindiçin olarak bilinmektedir. Bu kavram daha çok tarihte Fransız sömürgesi olan Laos, Kamboçya ve Vietnam'ı tanımlamak için kullanılmaktadır. Günümüzde Çinhindi bölgesi, Myanmar, Laos, Kamboçya, Vietnam, Tayland, yarımada Malezya'sı ve Singapur'u kapsamaktadır.

ışığında Kamboçya, sürdürülebilir nehir kalkınmasını desteklemekte ve diğer devletlerle işbirliği yapmayı uzun vadede yararlı görmektedir (Mekong River Comission, 2018: 101-111).

Mekong en sonunda, büyük bir delta sistemi ile Vietnam'a akmaktadır. Mekong ekosisteminin geçim kaynaklarının sürdürülmesi açısından önemli bir parçası; ülkenin toplam arazi alanının yaklaşık %20'sini oluşturan ve temel gıdaların %50'sinden fazlasını sağlayan Vietnam'daki Mekong Deltası'dır. Genellikle delta, Vietnam'ın *pirinç sepeti* olarak adlandırılmaktadır. Çünkü taşkın yatakları Alt Mekong Havzası'nda yaşayan insanların büyük bir kısmını beslemekte ve Vietnam'ı dünyanın en büyük pirinç ithalatçısı ülkesi yapmaktadır (Kinna ve Rieu-Clarke, 2017: 24-25). En aşağı kıyıda olduğu için Vietnam, nehrin yukarı kısmında oluşan gelişmelere karşı savunmasız durumdadır. Ayrıca delta, kurak mevsimde tarımsal üretimi engelleyen tuzlu su müdahalesi ile boğuşmakta ve bu mevsimde toplam 39 bin km² alanın 16 bin km²'si etkilenmektedir (Makim, 2002:7).

Ülkenin sadece %20'lik kısmı Mekong Havzası içinde olmasına rağmen, Vietnam'ın genel gelişimi için büyük önem taşımaktadır (Dore, 2003: 423). Bu alan, Vietnam'daki yıllık pirinç üretiminin yarısından fazlasını üreten ve aynı zamanda verimli bir balıkçılık alanıdır. Delta 17 milyon kişi tarafından kullanılmakta ve pirinç ihracatının %90'ını, karides ve balık ihracatının ise %53'ünü karşılamaktadır (Backer Bruzelius, 2007: 41). Ek olarak, yeraltı suyu evsel ve endüstriyel tüketim için de kullanılmaktadır. Vietnam'ın ekonomik olarak hızlı büyümesi (yaklaşık olarak her yıl %16 büyüme), enerjiye olan talebin de artmasına sebep olmaktadır (Middleton vd., 2009: 36). Ayrıca bölge, Vietnam'ın toplam GSYİH'nin %27'sini oluşturmakta ve bu nedenle nehir Vietnam için hayati bir öneme sahiptir (Backer Bruzelius, 2007: 41). Vietnam hidroelektrik gücünün çoğunu bu bölgeden sağlamaktadır. Yıllık yaklaşık olarak 2,600 mw elektrik elde edilmekte ve gayri safi yıllık ekonomik değeri ise 688,15 milyon dolardır (Mekong River Comission, 2018: 112). Dolayısıyla Mekong, Vietnam'ın ekonomik gelişimini sürdürebilmesi için önem teşkil etmektedir.

Genel olarak kıyıdaş ülkelerin hükümetleri, hidroelektrik ve büyük ölçekli sulama da dahil olmak üzere, birçok açıdan Mekong'dan yararlanmaktadır. Fakat her bir devlet için, kullanım amaçları ihtiyaç ve öneme göre değişiklik göstermektedir. Tablo 6'da Mekong ülkelerinin nehri kullanım biçimleri, ulusal kalkınma planlarının nehirde neden olabileceği etkiler ve ülkelerin nehirle ilgili karşılaştığı en büyük tehditleri içeren genel bilgilere yer verilmektedir.

Tablo 5: Kıyıdaş Ülkelerde Mekong Nehri'nin Etkileri

Ülke	Temel kullanım/fonksiyon	Ülkenin neden olduğu başlıca korkulan etkiler	Ülkeye yönelik başlıca tehditler
Çin	Hidroelektrik, ulaşım yolu	Taşkınları seviyelendirme, tortu ve besin maddelerinin biriktirme	Enerji ve ulaşım yolu eksikliği
Myanmar	Tarım, sanayi ve yurtiçi tedarik	Çevresel bozulma	Sulama için su eksikliği
Tayland	Sulama için su yönünü değiştirme ve diğer kullanımlar	Çevresel bozulma, akışın değişiklikleri	Sulama için su eksikliği
Laos	Hidroelektrik, gemi yolculuğu, su kaynakları	Taşkınları seviyelendirme, tortu ve besin maddelerini biriktirme	Tarım ve balıkçılık üzerine etkisi, nehir kıyısı erozyonu
Kamboçya	Su kaynakları, sulama, muhtemel hidroelektrik	Sürdürülemez balıkçılık yönetiminden dolayı potansiyel olumsuz etkiler	Taşkın yatağındaki değişiklikler, özellikle Tople Sap'ta taşkın darbesi, balıkçılık ve tarım üzerine etkisi
Vietnam	Sulama (delta), hidroelektrik (merkezi dağlık bölgeler)	Artan çevresel bozulma ve yoğun tarım ve nüfustan dolayı su kalitesi sorunları	Kuru mevsim su akışlarını azaltma; artan tuzlu su girişi ve sulama üzerindeki olumsuz etkiler

Kaynak: Keskinen vd., 2008: 83

Tabloda görüldüğü üzere, Mekong Nehri kaynaklarının kullanılması devletten devlete farklılaşmakta ve her aktör ulusal çıkarını gözetmektedir. Kamboçya'yı ele aldığımızda; nehrin mevsimselliğini, taşkın ovalarının verimliliğini ve Tonle Sap Gölü'nün olağanüstü ekosistemini korumak temel olarak odaklanan konulardır. Çin ise genellikle hidroelektrik ve ulaşım amacıyla nehri kullanmakta ve bu durumda nehrin yapısının bozulmasında tehdit edici bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Laos, Mekong'un merkezinde olduğu için tarım ve balıkçılık faaliyetlerinin tamamını nehir üzerinden yürütmekte, havzanın kullanılmaması veya yeterli ölçüde yararlanılmaması durumu ise büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Tayland ise, sulama konusunda kuraklık ile karşı karşıya kalma durumu olduğu için nehirden ve sulama kollarından su çekmek amacıyla nehri kullandığı görülmektedir. Vietnam ise, Mekong Deltası üzerinde sulama faaliyetlerini sürdürdüğü için mevsimsel geçişlerde su akışlarını korumaya çalışmaktadır. Son olarak Myanmar ise nehri yoğun olarak yurtiçi su tedariki için kullanmakta ve havzadaki payı çok az olduğu için temel işlevler, tehditler ve etkileri açısından yeterli bilgiye ulaşılamamaktadır.

2.3. Mekong'a Yönelik Bölgesel ve Uluslararası Çok Taraflı Anlaşmalar

Hem bölgesel hem de uluslararası çok taraflı anlaşmalar, nehir yönetiminde işbirliği yapmak için bağlayıcı olmayan yükümlülüklerdir. Yapılan anlaşmalar gerçek bir gözetim sunma veya takip etme mekanizmalarından yoksundur. Dünya genelinde iki veya daha fazla devlet tarafından paylaşılan Mekong Nehri de dahil olmak üzere 260'tan fazla büyük su yolu bulunmakta ve ulus ötesi su anlaşmazlıkları yaygın bir şekilde ele alınmaktadır. Buna rağmen günümüzde

uluslararası su kaynaklarına ilişkin düzenleyici bir yasa bulunmamakta ve uluslararası sistem yeterli düzenleme yapısına sahip değildir. Uluslararası ortak su kaynaklarına yönelik çeşitli yasaların var olması, Mekong ile ilgili var olan anlaşmaları bölgesel ve küresel çok taraflı anlaşmalar şeklinde iki kısımda ele almamızı sağlamaktadır.

2.3.1. Bölgesel Çok Taraflı Anlaşmalar

Bölgesel çok taraflı anlaşmalar söz konusu olduğunda, Mekong bölgesinde nehir üzerindeki çabaları koordine etmek için kullanılan temel bölgesel yasal araç, *1995 Mekong Anlaşması* olarak bilinen *Mekong Nehri Havzasının Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği Anlaşması*'dir (Armstrong, 2015: 5). 1995 Mekong Anlaşması, Alt Mekong Havzası'nda olan Kamboçya, Laos, Tayland ve Vietnam hükümetleri arasında imzalanmıştır. Anlaşma, işbirliği çerçevesi için anayasayı temsil etmektedir. Bu önemli adım, bölgesel işbirliği ve Mekong Nehri Havzası'nın mevcut yasal çerçevesinin oluşturulması konusunda yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Sözleşmede katmanlı bir bildirim, danışma ve anlaşma sistemi belirlenmiştir (Kinna ve Rieu-Clarke, 2017: 29).

1995 tarihli Mekong Anlaşması 6 bölüm ve 42 maddeden oluşmaktadır. Anlaşma, işbirliğinin artırılmasının yanı sıra, Mekong Nehri Havzası'nın su ile ilgili kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma içerisinde olması, kullanımı, yönetimi, tüm alanlarında sulamanın gerçekleştirilmesi, hidroelektrik, denizcilik, sel kontrolü, balıkçılık, kereste ve turizm gibi alanlar dahil korunması, tüm kıyıdaşlarının çoklu kullanımı, karşılıklı yararlarının optimize edilmesi, doğal felaketlerden ve insani faaliyetlerden kaynaklanabilecek zararlı etkilerin en aza indirilmesi amacıyla ortaya atılmıştır. Çin ve Myanmar anlaşmaya dahil olmadıkları için, havzanın geneline yönelik kapsayıcı hedefe ulaşma konusunda mevcut doğal bir paradoks bulunmaktadır (Kinna ve Rieu-Clarke, 2017: 28).

Maddi normlar açısından ve uluslararası su yollarının ulusal olmayan kullanımları yasası üzerinde *Uluslararası Hukuk Komisyonu (ILC)*'nin çalışmaları Mekong Anlaşması'nı etkilemiştir. Mevcut taraflarına, ilgili tüm faktör ve koşullara bağlı olarak Mekong Nehri sisteminin sularını kendi bölgelerinde makul ve adil bir şekilde kullanma yükümlülüğü getirmektedir (Hirsch, 1999: 406). Eşit ve makul kullanımın bu temel ilkesi; tarafların çevre üzerinde oluşabilecek zararlı etkilerini önlemek, özellikle Mekong Nehri Havzası su kaynaklarının geliştirilmesi ve kullanılması, atıkların ve dönüş akışlarının deşarj edilmesi, su miktarı ve kalitesi ile nehir sisteminin ekolojik dengesinin güçlendirilmesi için her türlü çabayı göstermekle yükümlüdür. Ayrıca anlaşma, zararlı etkilerin önemli hasarlara neden olduğu durumlarda; ilgili taraflar, devletin sorumluluğuna ilişkin

uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak, bu devletin yol açtığı zararlar için tüm göreceli faktörleri, sebebini, zarar miktarını ve sorumluluğunu belirlemektedir. Madde 3'te de yer verildiği için taraflar Mekong Nehri Havzası'nın çevresini, doğal kaynaklarını, su yaşamını ve koşullarını, ekolojik dengesini, havzadaki su ile ilgili kaynakların kalkınma planlarını koruma yükümlülüğü ile donatılmaktadır (Kinna ve Rieu-Clarke, 2017: 11-13).

Mekong Anlaşması'nın ana usul hükümleri, planlanmış olan kullanım koşulları ile ilgili hükümleri içermektedir. Ana usul hükümlerinden bir tanesi Mekong akarsu kolları ile ilgilidir. Mekong kollarındaki havza içi ve havzalar arası saptırmalar için, ıslak mevsimde Mekong Nehri'nin ana akımında havza içi kullanımların yanı sıra; daha düşük bildirim eşiği ve nehrin ana akımında, ıslak mevsimde havzalar arası saptırmalar ve kuru mevsimde havzalar arası saptırma için bir ön konsültasyon eşiği gereklidir. Bu maddeye yer verilmesinin başlıca sebebi, mevsimlerde yaşanabilecek olumsuz koşulları önceden önleyebilme ve kıyıdaş devletlerin zararlarını düşük seviyede tutmaya çalışmaktır. Çünkü havza içerisindeki kollarında meydana gelen kurak dönemdeki azalma ve sel dönemindeki taşma bölgedeki yerel halkı ve tarım gibi birçok alanı da olumsuz etkilemektedir. Ayrıca son olarak, kurak mevsim boyunca nehrin ana akımındaki havzalar arası yönlendirme projeleri tüm tarafların mutabakatına tabidir. Kurak dönemde kolların çoğunda ciddi kuraklık süreci yaşanmakta ve ilgili devleti ekonomik ve sosyal açıdan zor duruma sokmaktadır. Bu dönemde kendi ülkelerine yeterli suyu sağlayamama durumu ile karşı karşıya kalma olasılığı yaşanmakta ve böyle bir süreçte ilgili devleti çıkmaza sokabilmektedir (Browder ve Ortolano, 2000; 520-521).

Mekong Anlaşması, belirlediği uygulamaları hayata geçirebilmek için kurumsal bir çerçeve tasarlamıştır. *Mekong Nehir Komisyonu (MRC)* en bilinen kurumsal yapısıdır ve dünyadaki en yaygın kooperatif sınır aşan havza kurumu olarak bilinmektedir. MRC konsey, ortak komite ve sekreterlikten oluşmaktadır (Kinna ve Rieu-Clarke, 2017: 11). Konsey, yılda bir kez düzenli oturum yapmakta ve oybirliği ile karar almaktadır. Ortak komite, konsey tarafından alınan kararların uygulanmasını denetlemek ve takip etmek şeklinde işlevler ile görevlendirilmektedir. Üç kurumsal dayanağın dışında diğer bir önemli kurumsal yapı, *Ulusal Mekong Komiteleri (NMC)*'dir. NMC, hükümet departmanlarını ana MRC yapısı ve işlevleri ile birleştirmekte, MRC programlarının ulusal düzeyde koordine edilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca MRC'nin üye ülkeler tarafından onaylanmış kendi başına hareket etme yetkisi olmadığı için, devletlerin tutumlarına bağlı olarak varlığını sürdürebilmekte ve hareket etmektedir. NMC'nin temel yapısı ve işlevi ilgili devletlerin takdirine bırakıldığı için kıyıdaş devletler üzerindeki etkisi farklılık göstermektedir. Mekong Anlaşması ile kurulmuş olan bu kurumsal yapılar, ilgili devletlerin iyi niyetine bağlı olarak varlığını sürdürmektedir. Çünkü kurumlar sadece diplomasi, müzakere ve

ikna araçlarını kullanabilmekte ve devletler adına kendi başlarına hareket edebilme veya karar alma yetisi ile donatılmamışlardır (Rieu-Clarke ve Gooch, 2010: 207).

Anlaşmazlıkların çözümü, Mekong Anlaşması'nın son kısmını oluşturmaktadır. Anlaşmazlık durumunda tarafların ilk önce ortak komite ve konsey aracılığı ile mevcut sorunla ilgili çözüme yönelik adım atması gerekliliği ileri sürülmüştür. Eğer taraflar bu yöntem ile anlaşmazlığı gideremezse, diplomatik kanallar aracılığından biri olan müzakere yolu ile ilgili hükümetler arasında çözüme kavuşturulması gerekliliği belirtilmiştir. Bu duruma ek olarak ilgili taraflar gerekli veya faydalı bulmaları durumunda üçüncü bir tarafın desteğini almaları mümkün kılınmıştır. Anlaşmazlığın çözümüne dair bu maddeler aracılığı ile kıyıdaş devletler arasındaki anlaşmazlığın zamanında çözüme kavuşturulması amaçlanmıştır. Aksi takdirde anlaşmazlıklar nedeni ile, kıyıdaş devletlerin hem havza yönetimi konusunda etkin olamamasına hem de havzanın kullanımını aksatma durumunun ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Mekong River Commission, 1995: 9-11).

2.3.2. Küresel Çok Taraflı Anlaşmalar

1995 Mekong Anlaşması'nın *göreceli yumuşaklığı*, yeterli *daha sert* uluslararası yasa ile desteklenmemiştir. Evrensel olarak uygulanabilirliği olan sınır aşan nehirleri yönetmek için uluslararası hukukun en yetkili kodlaması olan *1997 BM Uluslararası Su Yollarının Seyir Dışı Kullanımları Kanunu (UNWC)* genel olarak kabul görmüş tüm uluslararası teamül hukuku ilke ve prosedürleri içermektedir. Belirli uluslararası su yollarının özelliklerine uygun şekilde uygulanabilecek ve ayarlanabilecek ilke ve kurallar içerdiği için bir çerçeve sözleşmesi olarak bilinmektedir. Bu sözleşme çerçevesine göre, tüm devlet ülkelerinin, topraklarında uluslararası bir su yolu kullanarak, diğer kıyıdaş devletlere önemli zarar verilmesini önlemek için gerekli tüm tedbirlerin alınmasına yönelik olarak şekillendirilmiştir (Armstrong, 2015: 12).

Bir yasal çerçeve aracı olarak UNWC, her düzeyde sınır ötesi su işbirliğini desteklemeyi, kolaylaştırmayı ve sürdürmeyi hedeflemektedir. UNWC bazı yükümlülükler içermektedir. Devletlerin *uygun olan yerlerde, ortaklaşa* kirliliği önlemesi, azaltması ve kontrolü; deniz çevre düzenlemesinin korunması; zararlı koşulların önlenmesi ve azaltılması; kıyıdaş devletler, su kullanımları üzerinde önemli bir olumsuz etkisi olabilecek planlı tedbirleri zamanında diğer devlet veya devletlere bildirilmesi; ortak bir su yolunun optimal kullanımı ve yeterli korunmasını sağlamak için egemen eşitlik, bölgesel bütünlük, karşılıklı yarar ve iyi niyet temelinde işbirliğinin yapılması üzerine kurulmuştur. Ayrıca sözleşme, kıyıdaş devletlerin ortak kurumsal düzenlemeler

oluşturmalarını gerektirmekte, devletler ortak bir su yolu yönetimini kurarak bu yönetim altında müzakere yapmakla yükümlü olduğu ileri sürülmüştür (Kinna ve Rieu-Clarke; 2017: 13).

Son olarak devletlerin anlaşmazlığı barışçıl bir yolla çözmeleri için aşamalı bir prosedür belirlenmiştir. Başlangıçta, kıyıdaş devletler anlaşmazlığı müzakere yolu ile (devletlerin, üçüncü tarafların ortak ofislerini arayabilmesi veya arabuluculuk, uzlaşma talep edebilmesi) çözmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Eğer devletler 6 ay içinde anlaşmazlığı çözemese, devletlerden birinin isteği üzerine, uyuşmazlığı araştırarak tarafsız bir üçüncü bilgi toplama komisyonu seçilmeli ve bu komisyonun araştırmaları sonucunda ileri sürülen tavsiyeler değerlendirilmelidir. Fakat buna rağmen sorun çözülemiyorsa, aktörlerin son çare olarak *Uluslararası Adalet Divanı (UAD)*'na başvurmak ile yükümlü olduğu belirtilmiştir. 19 Mayıs 2014 itibari ile UNWC, yürürlüğe girmesi için gereken 35. üyenin de onayını almış ve buna göre 17 Ağustos 2014'te yürürlüğe girmiştir (United Nations Economic Commission for Europe, t.y.). Vietnam 35. devlet olarak anlaşmayı imzalayarak hem *Su Yolları Sözleşmesi*'nin yürürlüğe girmesini sağlamış hem de bu sözleşmeyi imzalayan ilk Mekong devleti olmuştur.

Su Yolları Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi ve Vietnam dışındaki diğer Mekong devletlerinin onaylaması durumunda, Mekong Bölgesi'ne uygulanan kapsam, çerçeve ve esas normları genişletilerek Mekong'un yönetimi üzerinde belirleyici bir etki oluşturma durumu söz konusudur. Fakat günümüze kadar Vietnam dışında Mekong Nehri kıyıdaş devletlerinden herhangi biri bu sözleşmeyi henüz imzalamamıştır. Kıyıdaş devletler arasında bu anlaşmaya en olumsuz bakan devletlerden biri Çin'dir ve bu sözleşme *toprak egemenliğine bir ihlal* olarak nitelendirilmektedir (United Nations Watercourses Convention, 2015). Fakat UNWC'nin amaçları ele alındığında Alt Mekong Havza'sındaki devletlere yönelik bir takım faydaları olduğu ileri sürülmektedir. UNWC'nin, Mekong Anlaşması'nı uluslararası teamül hukuku ile uyumlu hale getirmesi, MRC'nin yönetme yetkisini güçlendirme ve MRC ile birlikte işbirliğini artırma amacını içermektedir.

Avrupa Sınıraşan Su Yollarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılmasına İlişkin Avrupa için BM Ekonomik Komisyonu (UNECE) Su Sözleşmesi diğer önemli bir sözleşme olarak ele alınmaktadır. Bu sözleşme, tarafların sınır ötesi etkiyi önleme, kontrol etme ve azaltma, sınır ötesi suları makul ve adil bir şekilde kullanma ve sürdürülebilir yönetimi sağlama zorunluluğu ile sınır ötesi yüzey sularının ve yeraltı sularının korunması, ekolojik olarak sağlam yönetimi için ulusal önlemleri güçlendirmeyi amaçlamaktadır (United Nations Economic Commission for Europe, 2015).

UNECE Su Sözleşmesi'nin belirlemiş olduğu birtakım yükümlülükler vardır. Bu yükümlülükler sınır aşan etkiye neden olabilecek kirlilik kaynaklarının tanımlanması, ortak izleme programlarının hazırlanması, stokların geliştirilmesi, kirlilik kaynakları hakkında bilgi alışverişi, atık su için emisyon sınırlarının hazırlanması, ortak su kalitesi hedef ve kriterlerinin hazırlanması, kirlilik yüklerinin ve yaygın kirlilik kaynaklarının azaltılması için ortak eylem programlarının geliştirilmesi, uyarı ve alarm prosedürleri ile ilgilidir. Devletler su ve sınır aşan etkiye neden olabilecek ilgili tesislerin mevcut ve planlanan kullanımları hakkında bilgi alışverişi için bir forum görevi görmelidir. Ayrıca devletler, mevcut en iyi teknoloji hakkında işbirliği ve bilgi alışverişini teşvik etmek, sınır aşan sularla ilgili çevresel etki değerlendirmelerinin uygulamasına katılmak durumundadır (Kinna ve Rieu-Clarke, 2017: 17-19). Son olarak UNECE Su Sözleşmesi belirli anlaşmazlık çözme mekanizmaları ileri sürmektedir. İlk olarak, tarafların uyuşmazlıklarını müzakere yoluyla veya taraflarca kabul edilebilir başka herhangi bir yolla çözme durumunda olduğu söylenmektedir. Başka yollarla müzakere edilerek çözülemeyen uyuşmazlıklar için, anlaşmazlığın UAD veya tahkim tarafından zorunlu uyuşmazlık çözümüne sunulma yükümlülüğü vardır. Fakat Vietnam imzalamasına rağmen, UNECE Su Sözleşmesi'ni Mekong devletlerinden hiçbiri imzalamamıştır (United Nations Economic Commission for Europe, 2015).

Son olarak *Sınır Aşan Bir Bağlamda Çevresel Etki Değerlendirmesi (Espoo) Sözleşmesi* uluslararası alanda önemli bir sözleşmedir. Sözleşme 1991 yılında kabul edilmiş ve 10 Eylül 1997'de yürürlüğe girmiştir (Martin, t.y.). Espoo Sözleşmesi, tarafların belirli faaliyetlerinin çevresel etkilerinin planlanmasında, erken bir şekilde değerlendirme yükümlülüklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca devletlerin, sınırlar arasında önemli muhtemel olumsuz bir çevresel etkiye sahip olması göz önünde bulundurularak tüm büyük projeleri birbirlerine bildirme ve danışma yükümlülüğünü belirlemiştir (United Nations Economic Commission for Europe, 2017).

Espoo Sözleşmesi'nin genel yükümlülükleri farklı ilkelerle sıralanmaktadır. Taraflar, önerilen faaliyetlerden kaynaklanan çevresel etkiyi önlemek, azaltmak ve kontrol etmek için tüm uygun ve etkili önlemleri almalıdır. Taraflardan her biri kullanımlarından dolayı oluşan çevresel etki değerlendirmelerini yapmalı ve belge şeklinde sunmalı; ortak suyun kullanımı nedeniyle sınır aşan etki yaratması muhtemel bir faaliyetin onaylanması veya üstlenilmesi karar verilmeden önce çevresel etki değerlendirmesi uygulanmalıdır. Ulusal bir araç olarak çevresel etki değerlendirmesi, çevre üzerinde önemli olumsuz etkisi muhtemel ve yetkili bir ulusal makamın kararına tabi olan, önerilen faaliyetler için gerçekleştirilmelidir. Sözleşmenin gerektirdiği çevresel etki değerlendirmeleri, asgari bir gereklilik olarak, önerilen faaliyetin proje düzeyinde gerçekleştirilmeli ve taraflar uygun olduğu ölçüde, çevresel etki değerlendirmesi ilkelerini uygulamaya çalışmalıdır (United Nations, 2017: 5).

Devletler önemli ölçüde olumsuz sınır ötesi çevresel etkiye sahip olabilecek faaliyetler hakkında potansiyel olarak etkilenen devletlere önceden ve zamanında bildirimde bulunmalı ve ilgili bilgileri sunmalıdır, erken aşamada ve iyi niyet ile bu devletlere danışılmalıdır. Son olarak eğer taraf, çevresel etki değerlendirme belgelerinin içeriğini belirlemek amacıyla bir prosedür yürütmeyi planlıyorsa, etkilenen tarafa, uygun olduğu ölçüde bu prosedüre katılma fırsatı vermelidir. Ayrıca sözleşmenin hükümleri, tarafların uluslararası hukuka tabi sınır ötesi etkisi olan veya olması muhtemel faaliyetler ile ilgili herhangi bir yükümlülük getirmemektedir. Fakat daha önce değinilmiş iki sözleşmede olduğu üzere, Espoo Sözleşmesi hiçbir Mekong devleti tarafından imzalanmamıştır. Dolayısıyla mevcut durum göz önüne alındığında, uluslararası anlaşmaların norm ve kuralları kıyıdaş devletler tarafından yeterli bir çözüm olarak görülmemektedir (United Nations, 2017: 3-5).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEKONG NEHRİ HAVZASI VE SU DİPLOMASİSİ

Mekong Nehri, kıyıdaş devletler için birçok getiriye sahiptir ve bölge içerisinde sürdürülebilirliğin kaynağıdır. Bu durum dolayısıyla nehir, çekişmelere ve bazı durumlarda anlaşmazlığa sebep olmaktadır. Devletlerin çekişmeleri azaltmaları ve aynı zamanda bölgede işbirliği oluşturulması için diplomasiye ihtiyaç duyulmaktadır. Mekong'da su diplomasisi bölgesel, ulusal ve uluslararası mekanizmalar aracılığı ile oluşturulmaya çalışılmaktadır. Söz konusu kurumlar aracılığı ile ilk olarak aktörlerin tutum ve davranışları belirlenmekte, daha sonra diyalog ve forum yolları ile birleştirici bir tutum izlenmektedir. Diyalog ve forum aracılığı ile devletlerin fikir birliğine varmaları ve sonrasında ise ortak bir kurumsal mekanizmada bir araya getirilerek işbirliğinin geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak, anlaşmazlığın temel sebepleri ve devletlerin tutumuna değinilmektedir. Daha sonra, anlaşmazlıkları işbirliğine dönüştürebilmek için etkin olan aktörlere ve söz konusu aktörlerin çok paydaşlı diyalog veya forumlardaki faaliyetleri ele alınmaktadır.

3.1. Mekong Nehri Havzası'nda Anlaşmazlıklar ve Devletlerin Tutumu

Mekong Nehri bölgede, sulamadan turizme kadar her alanı etkilemekte ve bu sebeple kıyıdaş devletler için hayati bir öneme sahiptir. Kıyıdaş devletler ekonomik ve ulusal çıkarlarını sürdürebilmek için yoğun bir şekilde nehirden yararlanmaktadır. Bu durum devletlerin nehre bağımlılığını arttırmakta ve her birinin nehirden daha fazla faydalanması yönünde bir artış sağlamaktadır. Ayrıca bu duruma ek olarak, Mekong'daki her bir devletin farklı şekilde nehri kullanması ve yönetmesi devletler arasında birtakım anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Bu nedenle ilk olarak devletler arasındaki anlaşmazlıkların tarihi arka planı ele alınmıştır. Daha sonrasında ise taraf devletlerin nehir üzerindeki istek ve tutumlarına değinilmiştir.

3.1.1. Mekong Nehri Havzası'ndaki Anlaşmazlıkların Arka Planı

Mekong Nehri ve hidrografik havzası, Çinhindi yarımadasında doğal uygarlık beşiklerinden biri olmuştur (Sagar, 2016: 235). Binlerce yıldır, sadece bölgedeki en önemli su kaynağı olarak değil, aynı zamanda ormanlar ve dağlarla çevrili bir bölgede en önemli ticari

yollardan bir tanesi olarak varlığını devam ettirmektedir (Mekong River Comission, 2015: 13). Fakat günümüzde nehir, sanayileşme ve nehri koruma çabaları arasındaki anlaşmazlığın yaşandığı bir konuma getirilmiştir. Günümüzdeki mevcut çatışmaların ve zorlukların kökenlerini anlamak için Mekong'un tarihini ve hidro-coğrafyası³ ele alınmalıdır.

Sömürge öncesi ve sömürge döneminde Mekong Nehri, sulama, balıkçılık ve ulaşım için kullanılmaktaydı ve nehir havzasındaki sakinlerin geçim kaynağı olarak önemli bir konumdaydı. Sömürge dönemi boyunca, Fransa ve İngiltere'nin kontrol etmek istemesi nedeni ile havza bir çatışma noktası haline geldi. Bu çatışma sonucunda Fransa, nehri kontrol altına aldı ve nehrin sömürgeleştirilmesi bu şekilde başlamış oldu. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte, daha önce *Fransız Çinhindi* olarak bilinen bölge bağımsızlık kazandı. Bağımsızlığın kazanılması, birtakım bölgesel ve uluslararası örgütün kurulmasına zemin hazırlamıştır. 1947'de *BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC)* bölgedeki ülkelerin ekonomik olarak yeniden inşa edilmesini sağlamış ve aynı zamanda Asya ve Uzak Doğu'yu denetlemek amacıyla ekonomik bir komisyon olan *BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP)*'nu kurdu. 1957'de ise Kamboçya, Laos, Tayland ve Vietnam tarafından *bölgesel işbirliği yolu ile entegre* sağlamak amacı ile *Mekong Komitesi* kurulmuştur (Isaak ve Kaijser, 2007: 7). Mekong Komitesi'nin kuruluş sürecinde, Çin 1950'lerde BM üyesi olmadığı için davet edilmedi. Burma (günümüzdeki adı Myanmar), politik ve coğrafi sebeplerden ötürü komiteye katılım yönünde ilgi göstermemiştir.

Soğuk Savaş dönemine gelindiğinde, dünyanın Doğu ve Batı şeklinde bölünmesi bloklar arasında bir rekabeti tetiklemiş ve bu durum üçüncü dünya ülkelerini (kalkınma yardımına ihtiyaç duyan ülkeler) kendi politik yönlerinde etkilemek için bloklar arasında bir yarışın yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde bölgede komünizmin yayılması ve *Amerika Birleşik Devletleri (ABD)*'nin var olan riski azaltmaya yönelik müdahalesi (ASEAN'ı kurması) Mekong Bölgesi'ndeki ülkeleri geniş ölçüde etkilemiştir. Yaşanan bu gerginlikler nedeni ile bölgede Vietnam Savaşı patlak vermiştir. Kuzey Vietnam'ın ABD'ye karşı zaferinden sonra, Güneydoğu Asya'da politik gelişmeler yaşanmış ve Alt Mekong Havzası'nda işbirliği engellenmiştir (ORSAM, 2011: 37). Çünkü Alt Mekong Havzası'ndaki iki büyük güç olan Tayland ve Vietnam farklı bloklarda bulunmaktaydı.

Vietnam Savaşı'nın 1975'te sona ermesinden sonra, Mekong Komitesi'ndeki dört ülke ana akım projeleri uygulamak için proje ajansları kurulmasına izin veren *Alt Mekong Havzası Sularının Kullanılması için Ortak İlkeler Beyanı*'ni imzalamıştır. Ancak 1975'in ortalarına doğru, Laos,

³ Hidro-coğrafya, yeryüzündeki ve altındaki tüm su akışlarını tanımlayan bir konudur. Su dengesi, su depolanmasının mekânsal ve zamansal değişiklikleri ve nitelik olarak su kalitesi arasındaki etkileşime odaklanmaktadır.

Kamboçya ve Vietnam'daki hükümet değişiklikleri komitenin çalışmasını engellediği için bu başarı uzun sürmemiştir. Beyanın ilan edilmesinden 2 yıl sonra ise, Kamboçya lideri izolasyon politikası benimsediği için Mekong Komitesi'nden çekilme kararı almıştır. Komite fikir birliği üzerine kurulduğu için, Kamboçya'nın çekilmesi ile birlikte işlevsiz hale gelmiştir. Geriye kalan üç ülke bölgedeki statüsünü ve gücünü korumak amacıyla, 1978'de sınırlı yönetim gücüne sahip *Geçici Mekong Komitesi*'ni kurma kararı almıştır. Geçici Mekong Komitesi 1991 yılına kadar (Kamboçya'daki iç savaşın sona ermesine kadar) işbirliği üzerinde çalışmaya devam etmiştir (Isaak ve Kaijser, 2007: 9).

Kamboçya'daki çatışmayı sona erdiren 1991'deki *Paris Barış Anlaşması*'ndan⁴ sonra, Alt Mekong'daki devletler arasındaki işbirliğini tıkayan siyasi engeller kalkmıştır. Kamboçya kendi isteğiyle tekrardan 1991'de Mekong Komitesi'ne katılmıştır. Bu dönemde dört devlet Mekong'da büyük barajlar yapılmasını öngören planlar oluşturdu. Aynı zamanda Mekong Nehri'nin en üst ülkesi olan Çin, nehrin akış rejimini değiştirebilecek büyük ölçekli hidroelektrik projeleri planlamaya başlamıştır. Bu durum alt havza devletlerini çözüm bulmaya itmiştir. Tayland, Laos, Kamboçya ve Vietnam, 1992'de Mekong için yeni işbirliği çerçevesini görüşmek üzere toplanmıştır. 1994 yılına kadar görüşmeler devam etmiş ve 1995 yılına gelindiğinde *Mekong Nehri Havzası'nın Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği Anlaşması (1995 Mekong Anlaşması)* ile komite yerini *Mekong Nehri Komisyonu*'na bırakmıştır. Mekong Nehri Komisyonu'nda Çin ve Myanmar bulunmamaktadır. Bu durum özellikle Çin'in kendi topraklarında tek taraflı olarak politikalar geliştirmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla Alt Mekong Nehri kıyısı ülkeleri, Çin'in tek taraflı eylemine göre yeni akış rejimine kendini ayarlamak durumunda bırakılmıştır (Boesen ve Munk Ravnborg, 2004: 54).

Çin herhangi bir işbirliği yapısı içerisinde bulunmadığı gibi, özellikle *Lancang (Üst Mekong)* ve *Nu (Üst Salween)* nehirlerinin gücünden yararlanmak amacıyla hidroelektrik baraj projeleri geliştirmeyi planlamıştır. MRC'nin kurulduğu yıl, Mekong Nehri'nde 1350 mw güce sahip Manwan adlı ilk baraj Çin tarafından inşa edilmiştir (Magee, 2016: 8). Çin'in büyük ve mega boyutlu baraj planları ve inşası, Çin ve Alt Mekong devletleri arasında (Kamboçya, Laos, Tayland ve Vietnam) anlaşmazlıklar ortaya çıkarmıştır (Shkara, 2018: 20474).

Çin tarafından kurulan barajların, diğer devletler tarafından istenmemesinin birtakım ana sebepleri vardır. Ana sebeplerden bir tanesi, Çin diğer devletlerle diplomatik ilişkilere sahip olmadığı için, baraj plan ve yapım aşamasında bilgi alışverişi eksik kalmıştır. Dolayısıyla, Çin'in

⁴ Genellikle *Paris Anlaşması* olarak bilinen *Kamboçya Barış Anlaşması*, ulusal uzlaşmayı teşvik etmek ve Kamboçya halkının kendi kaderini tayin etme hakkını içeren bir anlaşmadır. Ayrıca bu anlaşma, yabancı kuvvetlerin Kamboçya'dan çekilmesini de sağlamış olan bir metindir.

sadece sahip olduğu bölgede değil aynı zamanda nehrin tamamını etkileyecek kararı tek başına uygulayıp yönetmeye çalışması diğer devletler için sorun teşkil etmiştir. İkinci bir sebep, Çin'in bulunduğu konum gereği kurmuş olduğu barajlar aracılığı ile su akışını ve buna bağlı birçok durumu⁵ şekillendirme konusunda güçlü oluşudur. Bu durum tarım, sulama, balıkçılık ve birçok açıdan Mekong'a büyük ölçüde bağlı olan alt havzadaki devletler için tehdit edici bir unsurdur (Walker, 2016: 4).

Kurulan barajlar nehrin hidrolojik yapısını değiştirmekte ve aynı zamanda kurak mevsimde su kıtlığının yaşanması, ıslak mevsimde sel ve erozyona neden olmaktadır. Aşağı Mekong'da yaşayan 10 kişiden 8'i balıkçılık ve tarım faaliyetleri dolayısıyla nehre bağlı yaşamaktadır. Bu nedenle sel ve erozyonun meydana geldiği zaman tarım faaliyetleri sürdürülemez hale gelmekte, diğer taraftan kurak mevsimde sulama yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca suyun hidrolojik yapısı değiştirildiği için balık türlerinde azalma, beslenme ve gelir etmek için istenilen sayıya ulaşamama ve de zamanında balıkçılık faaliyetlerinin yapılamaması gibi birçok olumsuz etken ortaya çıkmaktadır. Keza alt havzadaki devletler nehri kullanarak tarım, balıkçılık ve günlük yaşam için gerekli olan suyu temin etmektedir. Son olarak, Alt Mekong'ta çok fazla nüfusun var olması ve giderek artış göstermesinden dolayı, günümüzde ve gelecekte suya olan talebin artış göstermesi beklenmektedir. Mekong, Çin için ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir kaynaksa Alt Mekong devletleri için de bir o kadar elzem bir kaynak olarak görülmektedir (Osborne, 2009: 4).

Alt Mekong devletleri Çin'in kurduğu barajlara olumsuz yaklaşmaktadır. Şekil 6'da 2020'nin sonlarına doğru Mekong'da inşası tamamlanması planlanan barajlara yer verilmiştir. 2018 yılına kadar Çin tarafından 8 baraj inşa edilmiş ve 2020 yılında ise 4 tane daha baraj inşası öngörülmüştür. Alt Mekong boyunca 2018 verilerine göre 2 baraj tamamlanmış ve 2020 için 9 adet baraj planı tasarlanmıştır. Alt Mekong kolları boyunca inşa edilmesi planlanan barajlar bulunmaktadır (Russell, 2018).

Şekil 6: 2020 Planları⁶

⁵ Çin, üst havzada kurmuş olduğu barajlar aracılığı ile balıkların göç yönünü etkilemesi, kurak ve ıslak mevsimde su akışını kendi önceliğine ayarlayabilmesi, rezervuar depolarını tam kapasite doldurarak aşağıya su akışının azalmasına neden olması gibi pek çok olumsuz yönde eleştiri ile karşılaşmaktadır.

⁶ • Akarsu Kolu Hidrolojik Barajlar ■ Ana Akım Hidrolojik Barajları

M2: 2020 Planları: 2020 Aşağı Mekong Havzasındaki Akarsu Kolları+ Aşağı Mekong Havzası Anaakım (sadece Xayaburi ve Don Sahong) ve Çin ana akım hidroelektrik projeleri (11 baraj) + tarımsal arazi kullanımı + su yolu navigasyonu + sel koruması + evsel ve endüstriyel su kullanımı.

Kaynak: Mekong River Comission, 2019: 3

Görüldüğü üzere Mekong Nehri'nin hem ana akımında hem de kollarında çok fazla baraj inşa edilmiş ve gelecek için düşünülen hidroelektrik projeleri bulunmaktadır. Kıyıdaş devletlerin her birinde artan nüfus oranına da bağlı olarak elektriğe olan talep artmaktadır. Söz konusu barajların inşa edilmesi, daha fazla elektrik elde edilerek ülke içerisinde hem evsel hem de endüstriyel ihtiyacın giderilmesi ve aynı zamanda diğer ülkelere ithal edilerek ekonomik açıdan da kazanç sağlanması nedeni ile olumlu görülmektedir. Fakat yerel halkların yerlerinin değiştirilmesi, doğal felaketlerin artış göstermesi, nehrin yapısının bozulması, gıda güvenliği, istenilen oranda balık elde edilememesi gibi birçok olumsuz yönle de karşılaşılmaktadır. Ayrıca Çin'in Alt Mekong devletleri ile Mekong'un kullanımı ve yönetimi ile ilgili herhangi bir yapı veya anlaşma içerisinde olmaması da var olan sorunların çözülmesi açısından bir engel teşkil etmektedir. Çin, MRC'ye üye olmadan sadece *Hidrolojik Ağ* toplantılarına katılmaktadır ve bu durum MRC çatısı altında alınan kararların uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Çin ve Alt Mekong devletleri arasında geçmiş sorunlara yeni sorunlar da eklenerek anlaşmazlığın kapsamı genişlemektedir (Keo, t.y.: 3).

3.1.2. Taraf Devletlerin Tutumu

Tüm Mekong ülkelerinin nüfusları artmakta, ekonomileri gelişmekte ve ticaret faaliyetleri artış göstermektedir. Aynı zamanda değişimle birlikte doğal kaynaklara olan talep giderek artmaktadır. Devam eden ve planlanan su geliştirme projeleri (özellikle büyük hidroelektrik

barajların ve sulama projelerinin inşası) artan talebi karşılayabilmek adına devletler için önem teşkil etmektedir. Dolayısıyla Mekong Nehri ve kolları, farklı kıyı bölgelerinde hidrolojik, ekonomik ve sosyal rollere sahip özellikler taşımaktadır. Dolayısıyla Mekong'a kıyısı bulunan ülkelerin nehir üzerindeki tutumları, eğilimleri ve politikaları ayrı olarak ele alınmaktadır. Ayrıca bölge ülkeleri, küresel piyasalardan gelen baskılardan, doğal kaynaklara ve enerjiye artan talepten ve iklim değişikliğinin etkilerini azaltma çabalarından çeşitli şekillerde etkilenmektedir (Kaisti ve Kakönen, 2012: 148-149). Bölge üzerindeki bu baskılar fiziksel, politik ve sosyo-ekonomik açıdan farklı şekilde etkisini göstermektedir. Farklı ölçeklerdeki baskı ve zorluklar, kıyıdaş ülkelerin her birinin enerji geleceklerini yönetmek için ne tür çabaları ve girişimleri olduğunu da ele almaktadır.

Çin en üst ana akımdadır ve nehir uzunluğunun yarısını kontrol etmektedir. Çin'deki Mekong Nehri Havzası, toplam bölgenin sadece %3'ünü oluşturmakta ve Çin'in sahip olduğu 15 sınır aşan nehirden bir tanesidir (ORSAM, 2011: 40). Ayrıca Mekong Nehri, Çin'deki dar vadilerde akmakta ve bu hidroelektrik potansiyeli olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla büyüme eğilimi içerisinde olan Çin bu potansiyeli, nehir üzerinde hidroelektrik santralleri plan ve inşa ederek en verimli şekilde kullanma amacındadır (Mehtonen, 2008: 162).

Çin'in, Mekong'u ve kaynaklarını kullanma konusundaki amaçları ülkenin sosyoekonomik gelişim planları ile paralellik göstermektedir. Bu planın temelinde yatan iki amaç bulunmaktadır. İlk olarak, merkezi hükümet şu ana kadar Doğu ile aynı ekonomik büyümeyi yaşamamış olan Güneybatı eyaletleri Tibet ve Yunnan'ın pazarlarını Güneydoğu Asya komşuları ile entegre ederek geliştirmek istemektedir. Diğer bir sebep, Çin hidroelektrik için giderek artan bir ihtiyaç ile karşılaşmaktadır. Hükümet, Yunnan'ın gelecekteki ekonomik gelişimi ve Doğu illeri ile Güneydoğu Asya komşularına (özellikle Tayland ve Vietnam) elektrik ihracatı için elektrik üretebilen en az 8 barajdan oluşan bir çağlayan geliştirmeyi planlamaktadır. Yukarı akış konumunda bulunmasından dolayı Çin, saldırı ve korunmazlık konusunda herhangi bir risk ile karşı karşıya değildir. Bu nedenle özellikle nehir havzası yönetim çabalarına ilgi göstermemekte ve bağlayıcı ilkelerin uygulanmasına tamamen karşı çıkmaktadır. Çin, *1997 BM Sınırtaşan Su Yollarının Seyir Dışı Kullanımı Konvansiyonu*'nu reddetmesiyle bu savı doğru çıkarmaktadır (Schmeier, 2009: 32-33).

Bu gelişmeler ışığında Çin'in Mekong ile ilgili politikaları üç ana alanda tanımlanmaktadır: *sınırlı çok taraflı işbirliği, iki taraflı katılım tercihi ve baraj inşasında tek taraflı yaklaşım*. Çin'in sınırlı çok taraflı işbirliği navigasyon alanındaki adımları içermektedir. Çünkü, bu adımlar Yunnan Eyaleti ile alt kıyı bölgeleri arasındaki ticareti kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, *Lancang-Yukarı Mekong Nehri Ticari Seyir Anlaşması*'nın imzacısı olmuştur. İkincisi ise, Çin 2006'da Laos,

Myanmar ve Tayland ile petrol sevkiyatı deneme programı için *Büyük Mekong Alt Bölge*⁷ *Anlaşması*'ni imzalamıştır. Çünkü Çin, çevresel konulardan ziyade kendi ekonomik ve altyapı girişimlerine odaklanmaktadır. Çin, ikili düzeylerde ise, genelde kıyıdaş devletlerle ilişki kurmayı tercih etmektedir. Vietnam, Kamboçya ve Laos'tan mineral kaynak ithal etmektedir. Son olarak Çin, baraj inşaatı konusunda tek taraflı bir tutum benimsemektedir. Baraj inşa faaliyetleri ve barajlarının işletilmesi hakkında sınırlı veri paylaşmaktadır. Genel olarak, Çin'in diğer Mekong kıyıdaşlarına yönelik politikası sadece doğal kaynaklara odaklı değildir. Buna binaen, Çin'in Alt Mekong kıyıdaşlarına karşı konumu, sadece ülkenin genel dış politika stratejisi ve Güney-Doğu Asya komşularına yönelik artan yakınlaşması bağlamında, yani bölgesel hegemonyasını ve ekonomik ilişkilerini yeniden kurmak eğilimine sahip olduğu anlaşılabilir. Ayrıca Çin, nehrin gelişimini kısıtlayacak her türlü bağlayıcı kurala karşı çıkmaktadır. Fakat Çin'in kaynak ihtiyaçlarının gelecekteki dengesini koruyabilmesi ve Mekong'un gelecekteki gelişimini sürdürebilmesi için, Çin komşu ülkeler ve nehir havzası yönetimi girişimlerine ılımlı yaklaşıma başlamıştır (Yangtso, 2017: 53-54).

MRC'nin üyesi olmayan diğer bir ülke Myanmar için Mekong, yaklaşık 200 km bir sınır nehridir. Ülke, Mekong Nehri Havzası'nda toplam alanın sadece %4'üne sahiptir ve toplam akışın %2'sine katkıda bulunmaktadır (Backer, 2007: 44). Myanmar, uluslararası anlamda soyutlanmış olduğu için, bölgesel işbirliğinde de önemli bir role sahip olamamaktadır (ORSAM, 2011: 41). Myanmar, nehre dair gelişmeler ile pek ilgilenmemekte ve ayrıca nehri kullanmaya yönelik proje geliştirmede bir alt yapıya sahip değildir. Bununla birlikte, ülke Çin'in kalkınma yardımına ve ekonomik işbirliğine bağımlı bulunmaktadır. Bu nedenle, herhangi bir Çin kalkınma projesine karşı çıkma veya diğer devletlerin tek taraflı kaynak sömürsünü kısıtlamak için bölgesel mekanizmalar oluşturma çabalarına katılması pek olası görülmemektedir. Diğer taraftan, ülkenin Mekong üzerindeki büyük hidroelektrik potansiyeli, başta Çin ve Tayland olmak üzere siyasi liderlerin ve dış yatırımcıların ilgi odağı olmaktadır. Myanmar'ın hidroelektrik potansiyelini geliştirmek için, diğer devletler tarafından adımlar atılmıştır. 2002 yılında Enerji Bakanlığı bünyesinde Hidroelektrik Enerji Bölümü kurulmuş ve şimdiye kadar barajlar için 268 potansiyel alan belirlenmiştir. Belirlenen alanlarda, Myanmar'ın ekonomik, sosyal, ticari ve politik yapısını etkileyebilecek büyük ölçekli projelerin hayata geçirilmesi beklenmektedir (Schmeier, 2009: 33-34).

⁷ *Büyük Mekong Alt Bölgesi (GMS)*, Mekong Nehri tarafından birbirine bağlanmış, 2.6 milyon km² ve 326 milyonluk bir nüfusu kapsayan doğal bir ekonomik alan olarak bilinmektedir. 1992 yılında, Asya Kalkınma Bankası (ADB)'nin yardımı ile altı ülke, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek için tasarlanmış bir alt bölgesel ekonomik işbirliği programına dahil olmuşlardır. Daha detaylı bilgi için bkz.: <https://www.adb.org>.

Topraklarının çoğu kara ile çevrili olan Laos, ülke içinde ve dışında ticaret, ulaşım ve turizmi de kapsayan birçok alan için Mekong'a bağımlı durumdadır (Veilleux, 2014: 76-77). Laos, karayla kaplı olmasına rağmen, toprağının %97'si Mekong Havzası'nda bulunmakta (Backer Bruzelius, 2007: 40) ve dünyanın en fakir ülkelerinden biri olduğu için, Mekong'dan gelen su kaynakları ile gelişimini sürdürmektedir (Serrat, 2004: 4). Balıkçılık ve tarım, ülkenin GSYİH'sinin %52'sinden fazlasını oluşturmakta, döviz gelirine %40'tan fazla katkıda bulunmakta ve nüfusunun %85'inden fazlasına istihdam olanağı sağlamaktadır (Molle, 2007: 13). Dolayısıyla hükümet hem sulama programlarını geliştirmeyi hem de nehrin suyunu potansiyel olarak artan endüstriyel ve ev talepleri için kullanmayı amaçlamaktadır.

Laos, Mekong'u en çok hidroelektrik elde etmek için kullanmaktadır. Elektrik, devletin ana ihraç kaynaklarından birini oluşturmakta ve Laos'un toplam elektriğinin büyük bölümünü sağlamaktadır (Palettu ve Chris, 2007: 86). Ayrıca Laos, *Güneydoğu Asya'nın pili* olmak (Middleton vd., 2009: 31-36) ve Tayland'a bağımlı olmamak için Çin, Rusya, Vietnam ve Malezya'dan yeni yatırımcıların ülkesinde yatırım yapmasına izin vermektedir. Laos, sadece bir devlete bağımlılığını önlemiş olmakta ve ayrıca yeni barajların yapımı için yatırımcılar aracılığı ile bu sorunu ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Laos, keşfedilmemiş su kaynaklarının bolluğu ve nehrin akışına büyük katkı sağlaması nedeniyle, Mekong'un gelecekteki gelişiminde önemli bir konuma sahip olduğunun farkındadır. Bölgesel işbirliği yapılarına karşı tutumu ise belirsizlik içindedir. Çin'in baraj politikalarından olumsuz etkilenmesine rağmen sosyo-ekonomik kalkınması için kendi hidroelektrik planlarına güvenmekte ve nehrin yönetimi konusunda bağlayıcı kuralların varlığına karşı herhangi bir çaba sarf etmemektedir. Laos, özellikle kalkınma projelerine mali katkıda bulunma, bölgesel ticaret ve kalkınmayı arttırmadaki rolleri için uygulaması gereken gerekliliklere ne tamamen istekli ne de uymaya eğilimlidir (Schmeier, 2009: 35).

Mekong, Tayland topraklarının %36'sını kapsamaktadır (Dore, 2003: 423). Fakat ülkede sık sık siyasi ve ekonomik istikrarsızların var olmasından dolayı Mekong ülkenin geçmişinde önemli bir role sahip olamamıştır (Schmeier, 2009: 35). Son zamanlarda ülkede istikrar tekrar oluşmaya başlamış ve ülkenin kuru, az gelişmiş Kuzeydoğusuna su ihtiyacını sağlayabilmek ve Bangkok'a su tedarikini sağlamada yardımcı olmasına yönelik planlar uygulanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca ülkede elektriğe olan talebin artmasıyla, hem ülke içerisinde hidroelektrik santral projelerine önem vermekte hem de Çin ve Laos ile elektrik ticareti konusunda *Mutabakat Zaptı* imzalayarak komşu ülkelerden elektrik ithal etmeyi planlamaktadır. Diğer taraftan Tayland, Mekong'u *Çinhindi'ye açılan kapı* olarak kullanarak komşu ülkelerle olan ticaret ve yatırım ilişkilerini güçlendirmek istemektedir. Tayland ihracat ürünleri için yeni pazar alanlarına ulaşabilme, doğal kaynaklar için yeni kaynak bulma arayışındadır. Hem ülkenin kuzey kesimindeki

Tayland sınır kasabaları, hem de Taylandlı şirketler için yeni yatırım fırsatları bulma gayretindedir. Son olarak Tayland, diğer kıyıdaş ülkeler ile birlikte daha fazla ekonomik entegrasyon oluşturma amacı ile hareket etmektedir (Masviriyakul, 2004: 308-309).

Ekonomik entegrasyona önem veren Tayland, güvenlik birlikteliğine değer vererek diğer devletler ile daha fazla işbirliği eğilimi göstermekte ve diğer alanlarda da işbirliği yapma potansiyeline sahip olduğunu hissettirmektedir. Ayrıca Tayland, sadece Alt Mekong'daki devletler ile bağlayıcı kural ve normları içerisinde barındıran işbirliği yapılarına pek sıcak bakmamaktadır. Çünkü Tayland'ın genel eğilimi, işbirliği yapılarına Çin ve Myanmar'ı da dahil ederek, üst havzadaki büyük ölçekli kalkınma projelerini sınırlamak veya önlemek için bir koalisyon inşa etmektedir.

Kamboçya topraklarının %86'sı Mekong Nehri Havzası'nda bulunmaktadır (ORSAM, 2011: 41). Dolayısıyla turizm, ticaret, balıkçılık ve birçok alanı kapsayan faaliyetler Mekong'a bağlı şekilde gerçekleştirilmektedir. Nehir ve kaynakları sadece Kamboçya'da yaşayan halkın yaşamı için elzem değildir, aynı zamanda hükümetin ulusal çıkarını koruması, dış yardıma sürekli bağlılığı azaltma ve ülkenin kalkınması için de nehre ihtiyacı vardır. Kamboçya, kapasiteleri nispeten sınırlı olmasına ve büyük ölçüde Mekong kollarında bulunmasına rağmen, kendi hidroelektrik tesislerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Son zamanlarda Kamboçya hükümeti, yurtiçi tedariki karşılayabilmek için küçük baraj projelerine yer vermektedir. Fakat yeterli maddi güce sahip olmadığı için Taylandlı, Malezyalı ve Çinli yatırımcılar tarafından finanse edilen en önemli projesi olan *Sambor Şelalesi Barajı*'nın yapılmasına izin vermiştir (Schmeier, 2009: 37). Ayrıca bu baraj planlanırken ve hayata geçirilirken Laos ve Vietnam hükümetlerine danışılmadan gerçekleştirildiği için söz konusu devletler tarafından hoş karşılanmamıştır (Osborne, 2009: 6). Çünkü MRC'ye üye olan bu devletler, nehir üzerinde meydana gelebilecek faaliyetler hakkında birbirlerini bilgilendirme konusunda bir karara vardıklarından bu durum yadırganmıştır.

Kamboçya Mekong'da birçok kola ve özellikle en önemli balık kaynağı olan Tonle Sap'a sahip olmasına rağmen, yıllarca süren çatışmalardan dolayı sulama sistemleri yok edildiği için önümüzdeki yıllarda yeni sulama sistemleri kurmayı planlamaktadır (Schmeier, 2009: 38). Kamboçya'nın nehre bu denli bağımlı olmasından dolayı sürdürülebilir nehir gelişimine ılımlı yaklaşmakta ve bölgesel işbirliği mekanizmalarının varlığına veya oluşumuna sıcak bakmaktadır. Hükümet ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasına yardımcı olabilecek projeleri ve finansal, teknik kaynaklar oluşturabilecek bölgesel işbirliği yapılarına daha yoğun eğilim göstermektedir. Kamboçya'daki balıkçılık faaliyetleri açısından Mekong Nehri'nin doğal akış rejiminin yukarı yönde değiştirilmesi öngörülemez ciddi etkilere sebep olacaktır. Bu nedenle Kamboçya, 1995

Mekong Anlaşması'nda ıslak mevsimde Tonle Sap Nehri'nin yıllık olarak ters akıma çevrilmesini ve ayrıca *Bölgesel Taşkın Yönetimi ve Etki Azaltma Merkezi*'nin Phnom Penh'de kurulmasını garanti altına almıştır (Backer Bruzelius, 2007: 41).

Kamboçya'nın sınırlı kaynakları ve kapasiteye sahip olmasından dolayı, havzada oluşturulan rejime tam katılımı gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla Kamboçya hükümeti için Mekong Nehri'nin gelişim yönünün, ülkenin refahı üzerinde daha fazla ve ciddi bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Diğer alt havzadaki devletlere göre MRC'nin yürütmüş olduğu rejim faaliyetlerinin ciddiye alınması yönünde eğilim göstermektedir. MRC tarafından Alt Mekong'da bulunan kıyıdaş devletler arasındaki ilişkide etkin bir role sahip olması Kamboçya'nın üye olarak kendi ulusal çıkarını sürdürme imkânı vermektedir. Yali Olayı'nda⁸ MRC'nin etkin bir rol oynayamaması Kamboçya hükümeti üzerinde hayal kırıklığına neden olmuş ve bir takım zarara yol açtığı için bu konuya önem verilmiştir (Backer Bruzelius, 2007: 42). Fakat Kamboçya, ortak nehir havzası yönetimini tanıma, aktif olarak katılma veya daha bağlayıcı kurallar için zorlayıcı araç ve kapasiteye sahip olmadığı için bölge içerisinde etkin bir güce sahip değildir (Schmeier, 2009: 37).

Vietnam topraklarının %20'sini Mekong Havzası oluşturmaktadır (ORSAM, 2011: 42). Mekong Deltası Vietnam'da %90 pirinç (bundan dolayı Vietnam' a *pirinç kasesi* denmekte) ve %53 karides üretimini sağlamaktadır (Nguyenn Nhan, 2002: 263). Bu sebeple delta, Vietnam için büyük önem taşımakta ve hükümet nehrin akış rejimi konusuna daha çok ilgi göstermektedir. Dolayısıyla Vietnam, özellikle veri alışverişi, ortak taşkın koruması, su miktarı ve kalitesi ile ilgili bağlayıcı kuralların oluşturulması yolu ile bölgesel nehir havzası yönetimine yoğun bir ilgi duymaktadır. Vietnam ayrıca işbirliği girişimlerini bölgesel dış politika stratejisinin bir aracı olarak algılayarak, politik ve ekonomik entegrasyonun artmasına odaklanmaktadır. Öte yandan Vietnam, özellikle Ho Chi Minh şehri çevresinde ekonomik olarak büyüyen bölgeye elektrik sağlayabilmek için daha fazla hidroelektrik tesisi geliştirmekle ilgilenmektedir (Schmeier, 2009: 38). Ayrıca hükümet elektriğe olan talebin artmasından dolayı da hidroelektrik projelerine odaklanmaktadır. Elektrik talebini bu projelerle karşılamayı planlar iken, Çin'den de elektrik satın almaktadır. Genel olarak Mekong Vietnam'ın refahı için önemlidir ve sıkı bir akış rejimine önem vermektedir. Yali Nehri gibi bazı sınır ötesi kollar üzerindeki yukarı yönlü konumu, bölgedeki diğer eyaletlere kıyasla nispeten büyük olan insan kapasitesi ve ekonomik gücü nedeniyle Mekong Nehri üzerindeki konumuna önem vermektedir (Backer Bruzelius, 2007: 42).

⁸ 2000 yılında gerçekleşen *Yali Olayı*, Vietnam'ın Kamboçya sınırının 70 km yukarısında bulunan Yali Şelaleleri Barajı kapılarını açmasından dolayı ortaya çıkan bir sorundur. Kapıların habersiz açılması Kamboçya'da büyük ölçekli sel felaketine yol açmış ve bu durum insan kaybına, maddi hasara yol açtığı için Kamboçya tarihinde iz bırakmıştır (Öjendal vd., 2002: 19).

Tablo 6: Kıyıdaş Devletleri Çıkarları

Ülke	Nehir gelişiminde başlıca ilgiler	Nehirde stratejik pozisyon	Bölgeye/Mekong'a yönelik dış politika stratejisi
Çin	*Yunnan ilinin gelişimi (Batı Bölgesi Gelişim Planı) *Hidroelektrik üretimi (ana akım ve kollarda çağılayan) *Nehir ulaşımının iyileştirilmesi (Simao ve Luang Prabang arasındaki ulaşım)	Düşük çıkıntı/ akış yukarı hegemonya	Ekonomik faydalar için bölgesel işbirliği ağlarına "barışçı kalkınma" entegrasyonu stratejisi (ancak uluslar üstü kararlara teslim olmaya istekli değildir), Vietnam ile sorunlu ilişkiye rağmen, Tayland ile oldukça iyi ilişkiler
Myanmar	*Hidroelektrik üretme (Tayland ve Çin'e satış), fakat henüz geliştirilmemiş	Düşük çıkıntı/ zayıf/ düşük kapasite	Askeri yönetim altında uluslararası izolasyon, bölgesel ağlara katılmaya ilgisi bulunmamakta
Laos	*Hidroelektrik üretme (Tayland, Çin ve Vietnam'a satmak için) *Bölgeye entegrasyon (altyapı, büyüme üçgenleri aracılığı ile) *Nüfus ve kalkınma için Mekong'un potansiyel balıkçılık/sulaması	Yüksek çıkıntı/ düşük kapasite	Önemli ekonomik faydalar sağlayan bölgesel işbirliği ağlarına entegrasyon (fakat hala sınırlı açılma), geleneksel olarak Vietnam ile iyi ilişkiler, Kamboçya ile güçlü ilişkiler, Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi, Tayland ile çatışmacı ilişkiler
Tayland	*Sulama, tarım, Bangkok'a su tedariki için su yönlendirme *Hidroelektrik üretme ve elektrik satın alma (Laos'tan) *Büyük çevre zararlarını önleme	Limitli çıkıntı/ orta akış gücü	Komşular ve güçlü ASEAN ile iyi ilişkiler (fakat son zamanlardaki iç siyasi gelişmeler nedeni ile bozuldu), Çin'in olumlu algısı, Myanmar ile sıkı ilişkiler, Kamboçya, Laos ve Vietnam ile karmaşık ilişkiler
Kamboçya	*Balıkçılık, tarım, ulaşım vs. garantisi veren Tonle Sap Bölgesi'nde su akışı ve su seviyesinin korunması *Hidroelektrik (Tayland'a ihracat yapmak ve petrol ithal etmek amacıyla), fakat henüz geliştirilmemiş	Yüksek çıkıntı/ düşük kapasite	İç savaş sonrası ülkenin sosyoekonomik kalkınması/yeniden inşası için bölgesel işbirliği ağlarına entegrasyon; fakat Vietnam ve Tayland ile zor ilişkiler
Vietnam	*Yukarı Dağlıklardaki Mekong Kolları üzerinde hidroelektrik üretimi *Mekong Deltasında sulama (tuzlu su girişini önleme dahil) ve balık yetiştiriciliği	Yüksek çıkıntı/ aşağı doğru akış gücü	Ekonomik açıdan bölgesel işbirliği/ASEAN'a entegrasyon (Çin'in etkilerini dengelemek için), Çin (ve Kamboçya) ile zor ilişkiler, Laos ile güçlü ilişkiler, bölgesel Aşağı Mekong hegemonyası üzerine Tayland ile rekabet

Kaynak: Schmeier, 2009: 39

Çoğu kıyıdaş devletin bağımlılığı ve kaynakların sosyoekonomik gelişimleri ve ulusal güvenlikleri için önemi, Mekong'u nehir havzası yönetiminin ötesinde, bölgesel siyasetin merkezi haline dönüştürmüştür. Dolayısıyla, Mekong tüm Güneydoğu Asya ülkelerinin dış politika planlamasında önemli bir değişken olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, nehir havzasındaki mevcut ve kolektif sorunların genellikle kıyıdaş devletler arasında çatışmalara yol açtığı

düşünülmektedir (Schmeier, 2009: 39-40). Bu genel değerlendirme bağlamında, yukarıda değinilen kıyıdaş devletlerin nehir üzerindeki temel çıkarları, stratejik pozisyonları ayrıca bölgeye/Mekong'a yönelik dış politika stratejilerine Tablo 7'de yer verilmiştir.

3.2. Mekong Nehri Havzası'nda Su Diplomasisi

Su kaynakları Mekong Bölgesi'ndeki kalkınmanın merkezinde yer almaktadır. Bu bölge Kamboçya, Laos, Myanmar, Tayland, Vietnam ve Çin'in topraklarını, ekosistemlerini, insanlarını, ekonomilerini, politikalarını ifade etmekte ve yaklaşık olarak 260 milyon kişiye de ev sahipliği yapmaktadır. Bu sebeple bölgenin günümüzdeki ve gelecekteki yaşam kalitesi, yiyecek ve enerji üretmek, hayati ekosistemleri korumak ve geçim kaynaklarını sürdürebilmek için suyun paylaşılması, geliştirilmesi ve yönetilmesi önem taşımaktadır (Dore vd., 2012: 24). Mekong Nehri üzerinde bir yönetim mekanizması oluşturulabilmesi ve herhangi bir anlaşmazlık durumunda taraf devletlerin çatışmaya dönüşmeden sorunun halledilebilmesi için diplomasi ve araçlarının kullanılması önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Thai dilinde *suların anası* ve Vietnam dilinde *dokuz ejderha* olarak adlandırılan Mekong'da (Budryte vd., 2018: 352) resmi liderlerin katılımından oluşan 13 tane platformun olduğu görülmektedir (Zawacki, 2019: 2). Çalışmanın devam eden ilk bölümünde (3.2.1.) bölgesel düzeyde oluşturulmuş ve altı kıyıdaş devletin tamamını veya çoğunluğunun katılmış olduğu yapılar ele alınmakta ve devlet dışı aktörler olarak havzada etkinliği önemli düzeyde olan yapılara *Diğer Aktörler* başlığında değinilmiştir. İkinci bölümünde (3.2.2.) ise su diplomasisinde çok tarafı platformun Mekong'da nasıl uygulanmaya konulduğu ve hangi aktörlerin diyalog sürecinde olduğu ele alınmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Anlaşmazlıkların Çözümüne Yönelik Aktörlerin Rolü ve Etkinliği

Kıyıdaş devletler çıkarlarına, ihtiyaçlarına, isteklerine veya korkularına göre Mekong'u kullanma eğilimi göstermekte ve bu durum söz konusu değerlerin çakışmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla farklı ilgi alanları, farklı aktör kategorileri içinde veya arasında kendini göstermektedir. Dahası, çıkarlar iç içe geçmekte ve zamanla değişmektedir. Bu sebeple zaman içerisinde çeşitli çıkarlardan (barajların oluşturulması, iklime göre suyun yönünün değiştirilmesi gibi) dolayı Mekong üzerinde anlaşmazlık meydana gelebilmektedir. Söz konusu anlaşmazlıklardan dolayı Mekong Bölgesi'ndeki demografik değişiklikler, insani kalkınma ihtiyaçları, enerji ve gıda güvenliği endişeleri, artan yatırım, ticaret ve iklim değişikliği gibi birçok alanda dönüşüm yaşanmaktadır. Hem taraf devletlerin çıkarlarını hem de bu anlaşmazlıktan etkilenen diğer aktör ve alanların korunması, sürdürülebilir bir anlaşma ortamı sağlanması için

diplomasiden yararlanıldığı görülmektedir. Bu sebeple havzada diplomasi araçları kullanılarak anlaşmazlığın ortadan kaldırılması için resmi ve resmi olmayan aktörler etkin rol oynamaktadır.

3.2.1.1. Mekong Nehir Komisyonu'nun Rolü ve Etkinliği

MRC; 1995 yılında Tayland, Laos, Kamboçya ve Vietnam tarafından Mekong Nehri Havzası'nın sürdürülebilir gelişimi için işbirliği konusunda yasal olarak bağlayıcı olan Mekong Anlaşması'nın imzalanması ile kurulmuştur (Schmeier vd., 2013: 18). Navigasyon, taşkın kontrolü, balıkçılık, tarım, hidroelektrik ve çevre koruma gibi konularda havzadaki su ve ilgili kaynakların kullanımı, yönetimi ve korunması amacıyla komisyon oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu sebeple, MRC, her düzeyde yönetim kararlarını bilgilendirmek, bilgi toplama ve bilgi üretimi için güvenilir bir bölgesel merkez olarak nitelendirilmektedir (Heikkila vd., 2013: 75). Komisyon, kıyıdaş devletler arasında karşılıklı saygı ve işbirlikçi nehir havzası yönetimi konusunda diyalog kurma istekliliği ile kurulduğu için *Mekong Ruhı* olarak tanımlanmaktadır (Hirsch vd., 2006: 19-21). MRC, üst havzadaki iki ülke olan Çin ve Myanmar'ı içermemektedir. Fakat hem Çin hem de Myanmar komisyonun *Diyalog Ortakları* olarak adlandırılmaktadır (Kittikhoun ve Staubli, 2018: 661).

MRC, kıyıdaş üye devletler arasındaki işbirliği ve yönetimi geliştirebilmek için *Entegre Su Kaynakları Yönetimi (IWRM)*⁹'nin kural ve uygulamalarından yararlanarak ilerleme göstermektedir. Bu bağlamda MRC, nehir sistemini paylaşan ülkelerin ihtiyaç ve çıkarlarının bütünsel bir görünümüne dair plan ve projeler oluşturmaktadır. Bu yaklaşımla MRC, tüm Mekong kıyısı ülkelerin karşılıklı yararı için dengeli, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir kalkınma sürecini kolaylaştırabileceğine inanmaktadır (Hirsch, 2006: 192). Ayrıca Mekong Anlaşması'nda, tüm kıyıdaş devletlere sürdürülebilir faydaların tam potansiyelinin geliştirilmesi ve atıkların önlenmesi için teşvik etmek, desteklemek, işbirliği yapmak, koordine etmek, havza çapında geliştirme projelerine yardım istemek ve uygulamak için programları tanımlamak, kategorilere ayırmak için kullanılacak bir *havza geliştirme planı geliştirme yetkisi* verilmiştir (Pham Do ve Dinar, 2016: 7). Bu durum MRC'yi nehir havzasının yönetiminde kapsayıcı sorumluluğa sahip bir kuruluş haline getirmiştir. Diğer taraftan, Mekong çevresinin doğal kaynaklarını, su yaşamını ve koşullarını, ekolojik dengesini, havzadaki su ve ilgili kaynakların kalkınma planlarını oluşturma vizyonu çerçevesinde IWRM'nin prensipleri benimsenmiştir.

⁹ IWRM, hayati ekosistemlerin ve çevrenin sürdürülebilirliğinden ödün vermeden ekonomik ve sosyal refahı eşit bir şekilde en üst düzeye çıkarmak için su, toprak ve ilgili kaynakların koordineli gelişimini teşvik eden bir süreçtir. Su kaynaklarını mümkün olan en düşük seviyede yönetmek, arzı optimize etmek, katılımcı ve şeffaf yönetim ve yönetim yolu ile su kaynaklarına adil erişim sağlamak IWRM'nin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Bkz.: <https://www.un.org/waterforlifedecade/iwrm.shtml>.

MRC 2002 yılında *Havza Kalkınma Planı (BDP 1)* üzerinde çalışmaya başlamıştır. O dönem, havzadaki koşullar ve üye ülkelerin kalkınma planları hakkında bilgi toplamak için BDP planları uygulanmaya konulmuştur. Havzadaki öncelikler ve koşullar zamanla değiştikçe, devam edebilecek bir planlama süreci için ulusal ajanslar, yerel yönetim ve topluluk grupları ile müzakere yapılmıştır. Fakat BDP 1, üye ülkeler tarafından sıcak karşılanmamış, olası su kaynakları geliştirme projeleri için gerekli bilgileri birbirlerinden veya sekreteryadan saklamışlardır. Bu sebeple, 2005 yılında BDP 1'in sonlandırılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte, MRC havza planlamasına katılımın devam etmesi için BDP 2, 2007 yılında başlatılmıştır. Sürekli devam edilen bir BDP oluşturma, genişletilmiş bilgi tabanı geliştirme, sekreterliğin işlevlerinin artırılması BDP 2 içerisinde uygulanmaya konulmuştur. 2012 yılında MRC, BDP 2 tarafından geliştirilen stratejinin uygulanmasını denetleme rolü ile BDP 3'ü (2011-2015) başlatmıştır. Havzanın planlama atlası üretilmiş ve bölgesel bir eylem planı ile entegre dört ulusal gösterge planını içerecek olan bir BDP'nin hazırlanması öngörülmüştür. Günümüzde BDP, *Havza Kalkınma Stratejisi (BDS 2016-2020)* olarak güncellenmiştir. Havza genelinde ihtiyaçları, zorlukları ve riskleri belirlemek; ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelere dayalı olarak havzaya ilişkin gelişme eğilimlerinin ve uzun vadeli görünümün incelenmesi ve son olarak ulusal ve bölgesel plan ve stratejilerin gözden geçirilmesi amacıyla strateji planları oluşturulmaktadır (Campbell, 2016: 258).

Bağışçılar MRC için her zaman önemli ve bazen de kararlar alınmasında baskın bir role sahip olmuştur. *Dünya Bankası (WB)*, komisyona bağış yapan önemli kurumlardan bir tanesidir. *Su Kullanım Programı (WUP)*, banka tarafından finanse edilmiştir. Bu program sayesinde dört ülke ve MRC Sekreterliği arasında müzakereler geliştirildi ve ana sezonda kuru mevsim akışlarını sürdürmek için birtakım kararlar alınması sağlanmıştır. Son zamanlarda, WUP'un ikinci aşama sürecinin başlatılması öngörülmüştür. *Mekong Su Kaynakları Yardım Stratejisi (MWRAS)*, WB'nin bölgede yürütmüş olduğu diğer bir çalışmadır. MWRAS, havzadaki bölgesel veya sınır ötesi kalkınmayı desteklemeyi amaçlayan dış kaynaklı analitik ve stratejik amaçlı bir yapıya sahiptir. Resmi olarak MRC veya üye ülkelerle herhangi bir anlaşma yapılmamasına rağmen, MWRAS çalışması WB'nin onayıyla devam etmektedir. MWRAS stratejisi yatırım için olası alanları ve yönetim için ilgili düzenlemeleri önermektedir. Stratejilerin faydaları, WB'nin bölgedeki kalkınma vizyonunun kapsamlı analizine ve dört kıyıdaş ülkedeki hükümet yetkilileri ile yapılan önemli müzakerelere dayandırılarak yapılmıştır. WB'nin MRC'ye olan ana ilgisi, hem yatırım için kendisine yeni alanlar oluşturmak hem de bankanın havzada üstleneceği yatırım hazırlıklarını desteklemesi dahilindedir. Diğer önemli bağışçılar ise ADB ve GMS'dir.¹⁰ GMS ve MRC arasında doğrudan bir işbirliği bulunmamasına rağmen MRC, ADB ile Uzlaşma Protokolü imzalamıştır. Bir

¹⁰ ADB, Asya karakterli olarak ve dünyanın en yoksul bölgelerinden birinde ekonomik büyüme ve işbirliğini teşvik etmek için 1960'lı yılların başında kurulmuştur. GMS ise bölgesel işbirliğini Mekong'da geliştirebilmek için 1992'de ABD tarafından kurulmuştur. Bkz.: <https://www.adb.org/who-we-are/about#history>.

kalkınma bankası olarak ADB, MRC için büyük bağışçı değildir, ancak komisyonun *Taşkın Yönetimi ve Azaltma Programı*'ni hibe ile desteklemiş ve son zamanlarda komisyonun yeni iletişim stratejisinin hazırlanması için fon sağlamaktadır. GMS programı, ulaşım altyapısı ve telekomünikasyon gibi sektörlerde, *Temel Çevre Programı* ve *Biyçeşitliliğin Korunması Koridorları Girişimi* gibi çevre yönetimi yatırım planları konularında devreye girmektedir. MRC ile resmi bir anlaşması olmamasına rağmen, GMS programı politik, idari ve teknik işbirliği seviyelerinde gelişme göstermiştir. Görüldüğü üzere MRC diğer aktörler ile birlikte projeler yürüterek bölgede uzun vadeli işbirliği mekanizmasının sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Zhi-jian, 2013: 135-137).

MRC, bölgedeki işbirliğinin sürdürülebilmesi için geniş çaplı çalışmalar yürütmesine rağmen, arzulanan düzeyde etkin güce sahip olamamaktadır. Başarısızlığının bir nedeni, MRC üye hükümetler tarafından belirlenen parametreler dahilinde çalışmakta ve bu parametreleri etkileme veya değiştirme yetisi sınırlı kalmıştır. Üye ülkelerin her biri kendi ulusal çıkarını düşündüğü için MRC'ye tanınan yetki de ulusal sektör politikalarına, planlarına ve bütçelerine entegre edilmesi yönünde sınırlandırılmıştır. Diğer yandan ise, özellikle Çin'in komisyonda bulunmaması, entegre havza yönetimi uygulama yeteneği konusunda kısıtlayıcı bir etkiye sahiptir. Başka bir sebep ise, MRC plan ve projelerini hem üye ülkelerden hem de genellikle bağışçılar tarafından fon sağlayarak sürdürmektedir. Bu sebeple, hem üye ülkelerin istek ve eğilimlerini hem de bağışçıların çıkar ve taleplerini bir çatı altında toplama konusunda zorluk yaşamaktadır. MRC, teknik düzeyde plan ve karar alma süreçlerine karar alıcıları doğrudan dahil edememektedir. Son olarak, su diplomasisinde var olan kurum içi kapasite geliştirme konusunda sınırlı kaldığı görülmektedir. Çok taraflı kalkınma ortakları, diğer bölgesel organlar, RBO ve diğer aktör gruplar ile işbirliği içerisinde olmaması eksik yönlerinden bir diğeridir (Gerlak ve Haefner, 2017: 7).

Belirtilmiş eksiklik veya sınırlamalar dışında MRC, üye devletler ve bağışçılar ortak projeler ve belirli aralıklarla düzenlemiş olduğu toplantılarla devletleri bir araya getirmeyi amaçlayan bir kuruluş olarak görülmektedir. Aynı zamanda MRC, diyalog ve müzakere süreçleri ile tercih edilen havza çapında kalkınma yolları, maliyet paylaşım düzenlemeleri ve ortak projeler hakkındaki bulgu ve öneriler için potansiyel bir altyapı sağlamaktadır (Mekong River Commission, 2016: 9). Ayrıca MRC Çin ve Myanmar'ı diyalog ortakları yapmış, bu devletler ile ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. İlerleyen dönemlerde, düzenli iletişim, bilgi paylaşımı ve teknik değişimlerin mevcut temelleri üzerine kurulan MRC, kuru mevsim akışı artışının potansiyel aşağı yönlü fırsatlarını yakalamak ve ilgili riskleri ele almak için Çin ile anlaşma yapma yönünde eğilimde bulunmaktadır.

MRC'nin sürdürülebilir nehir havzası yönetimine katkısı, bölgesel işbirliği, barış ve güvenliğin teşvik edilmesi konusundaki katkısı tam olarak ölçülememektedir. Özellikle nehirle ilgili kolektif eylem sorunları için müzakere forumu sağlayarak, altyapı gelişiminin teşvik edilmesinden sınır ötesi doğallığın korunmasına kadar çeşitli işbirliği projelerine katılarak Güneydoğu Asya anakarasındaki işbirliği yapılarının kurumsallaşmasına açıkça katkıda bulunmuştur (Schmeier, 2009: 45). Öte yandan havzadaki doğal kaynakların yönetimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu iddia da edilemez. Üye ülkelerin karar alıcıları hala Mekong işbirliğinin önemini kabul etmediğinden böyle bir durum ortaya çıkmıştır. Ek olarak MRC, kalkınma projelerini ve dış fonları bölgeye getirilmesinde rol almış, son kararın kontrolü devletlerde olduğundan ivme kazanamamıştır (Backer Bruzelius, 2007: 44).

MRC'ye üye devletlerin nehir üzerinde akış rejimi oluşturulması için belirlenmiş prosedürlere bağlı olma konusunda isteksiz olduğu görülmektedir. Bu durum nehrin sürdürülebilir kalkınmasını garanti edecek bağlayıcı ilke ve kuralların oluşturulması için gerekli altyapıyı oluşturmasını sınırlandırmaktadır. Ayrıca, Çin gözlemci statüsünden daha fazlasını taahhüt etmek istemediği için MRC'ye katılmamakta ve bu sebeple MRC'nin etkinliğini azaltmaktadır. Bununla birlikte, MRC sadece su bağlantılı işbirliğine ve Mekong'un sürdürülebilir yönetimine değil, aynı zamanda su yönetimi dışındaki sorunlu alanlarında yoğun işbirliğini güvence altına almak için önemli katkılarda bulunmuştur (Schmeier, 2009: 46).

3.2.1.2. Asya Kalkınma Bankası ve Büyük Mekong Altbölgesi'nin Rolü ve Etkinliği

GMS, 1992 yılında ADB tarafından başlatılan *Mekong Kıyı Devletleri Konferansı*'nda kurulmuştur. GMS Programı, ilk on yılı süresince, nispeten küçük enerji ve yol altyapısı projelerine odaklanarak yavaş ama istikrarlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. 2002 yılındaki ilk GMS zirvesinde ulusal liderler tarafından 10 yıllık bir *GMS Stratejik Çerçevesi* onaylanmıştır. Ülkeler söz konusu stratejik çerçeve ile birlikte entegre, refah ve adil bir alt bölge ortak vizyonu benimseme eğilimi göstermişlerdir. İkinci on yılda, GMS Programı yolların ve diğer altyapıların inşasında önemli adımlar atmış ve aynı zamanda tarım, çevre, ticaretin kolaylaştırılması, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve turizm gibi sektörlerde başarılı projeler başlatılmıştır. 2012'ye kadar GMS işbirliği iyi bir şekilde yürütülmüş ve üye ülkeler yeni ve daha iddialı bir 10 yıllık strateji başlatmışlardır. Odak noktası, ilk yirmi yılda inşa edilen ulaşım altyapısını kullanmak üzere tasarlanmış bir dizi yatırımla *ekonomik koridorlar* yaratmak olmuştur. Ekonomik koridorların her

birinde¹¹ GMS Programı, koridorları bölgesel ticaret ve ulaştırma, yatırım ve turizm olarak geliştirmek için öncelikli sektörlere (tarım, enerji, çevre, taşıma ve ticaret kolaylaştırma, insan kaynakları ve sağlık, bilgi ve iletişim teknolojisi, turizm, ulaşım ve kentsel gelişim) odaklanarak yatırımlarını optimize etmektedir (Budryte vd., 2018: 352)

2016 yılında ekonomik koridor ağlar; GMS başkentleri, büyük ekonomik merkezler ve önemli deniz geçitleri arasındaki bağlantıyı artırmak ve böylece sınır ötesi ticaret ve yatırım fırsatları için genişletilmiştir. Diğer taraftan GMS, ASEAN ile stratejik ittifak oluşturarak bölgede işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik eğilim göstermiştir. Bölgede diğer önemli bir kurum olan MRC ile de işbirliği geliştirilmiştir. Fakat GMS Programı'na Çin ve Myanmar'ın dahil edilmesi MRC'den daha geniş bir alan üzerinde işbirliği mekanizmasına sahip olduğunu göstermektedir. GMS'nin coğrafi kapsamı Mekong Nehri Havzası'ndan çok daha büyüktür, çünkü GMS iki Çin eyaletine (Yunnan ve Guangxi) ek olarak Kamboçya, Laos, Myanmar, Tayland ve Vietnam'ın tüm bölgelerini kapsamaktadır (Hirsch, 2016: 68). Dolayısıyla MRC, nehrin geleceği hakkında belirli ülkelerde (Çin ve Myanmar) ulusal düzeyde alınan kararları etkileme kabiliyeti konusunda GMS'ye göre sınırlı kalmaktadır (Barrington vd., 2012: 37). Aynı zamanda GMS kurulduğundan beri, Asya-Pasifik'te bölgesel işbirliği sağlamak için kurulmuş olan ADB ile güçlü bir sinerji oluşturmuştur. 1992'den beri ADB¹², daha yüksek ekonomik büyümeye ve insanların yaşam kalitesindeki iyileşmelere anlamlı katkıda bulunan GMS projelerini desteklemek için 8 milyar doların üzerinde finansman sağlamıştır (Asian Development Bank, 2018).

Genel olarak GMS'nin bir parçası olarak geniş kapsamlı işbirliği çabaları ve ilgili hükümetler arası faaliyetler, bölgesel barış ve istikrarı artırmada etkili olmuş ve GMS projeleri *çok boyutlu güven artırıcı önlemler* olarak algılanmaktadır (Schmeier, 2009: 47). Havza çapında işbirliği ve uyum sağladığı için projeleri destek görmektedir. GMS'nin bölgede başarılı olmasında birkaç faktör etkili olmuştur. Bunlardan bir tanesi, tüm kurumların üye hükümetlerine ve söz konusu hükümetlerin başbakanları ve kilit bakanlarına önem verilmektedir. İkincisi ise, Çin'in GMS'yi havzanın ekonomik işbirliği kurumu olarak tercih etmesini sağlayarak, havza genelinde işbirliği yapısı oluşması sağlanmıştır. Son olarak, ekonomik kalkınma hedeflerine bir katkı olarak iyi entegre su yönetimi uygulamaları sağlayan GMS, üye devletler arasındaki ilişkinin uzun vadeli devam etmesi yönünde eğilim göstermiştir (Hirsch, 2006: 70-71). Fakat GMS, su yönetimi dışında ticaret, yatırım ve alt yapı geliştirme yoluyla büyümeyi teşvik etmek gibi konu alanları ile de

¹¹ GMS, program kapsamında *Doğu-Batı Ekonomik Koridoru* (Myanmar, Tayland Laos ve Vietnam), *Kuzey-Güney Ekonomik Koridoru* (Çin, Tayland ve Vietnam) ve *Güney Ekonomik Koridoru* (Tayland, Kamboçya ve Vietnam) şeklinde üç ana koridora ayrılmıştır (ADB, 2018: 4).

¹² ADB'nin kendisi GMS çerçevesi içinde önemli bir konuma sahiptir. GMS işbirliğinde sadece fon, idari ve teknik destek sağlamakla kalmayıp aynı zamanda GMS Sekreterliği olarak da görev yapan en önemli aktördür (Schmeier, 2009: 47).

ilgilendiğinden dolayı su kaynakları yönetim mekanizmalarına tam anlamı ile yoğunlaşmamıştır (Schmeier vd., 2013: 25). Ayrıca ortak projelerin geliştirilmesi için en az iki devletin katılımı gerekmekte ve diğer ülkelerin onayları istenmemektedir. Bu uygulama bölgede güvenliği artırmak yerine, özellikle hidroelektrik sektöründeki gelişmelerde, nehir havzası gelişimi ile ilgili kolektif eylem sorunlarının kötüleşmesine neden olmaktadır.

3.2.1.3. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin Rolü ve Etkinliği

1967'de kurulmasına rağmen, Kamboçya, Laos, Myanmar ve Vietnam 20. yüzyılın son on yılında ASEAN'a katılmışlardır (Sunchindah, 2013: 4). Mekong ülkelerinden biri olan Tayland ise kurulduğu zamandan beri birliğin üyesi olarak varlığını sürdürmüştür. Çin, diyalog partneri olarak bulunmakta ve ASEAN bugüne kadar en büyük fon katkısı Çin'e sağlanmıştır. ASEAN, siyasi, güvenlik, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutları kapsayan geniş bir gündeme sahip olma avantajına sahiptir. Ayrıca Alt Mekong'daki kıyıdaş devletlerin tamamının ve Myanmar'ın üyesi olmakla birlikte Çin 1996'dan beri *ASEAN Diyalog Ortağı*'dir. Mekong, Kuzeydoğu Asya ve Güney Asya'nın ortasında yer alarak Hint Okyanusu'nu Çin'e bağlamakta ve son yıllarda giderek önem kazanmaktadır. Bu sebeple, ASEAN ve birliğe dahil olan ülkeler bölge üzerindeki etkisinin sürdürülmesi için bireysel ulusal çıkarlarına ulaşmak için diplomatik ilişkiler kurma eğilimindedir (Yoshimatsu, 2010: 78).

ASEAN, su kaynakları yönetimi ile ilgili bölgesel işbirliğini koordine etmek ve gözden geçirmek için *ASEAN Çevre Kıdemli Görevlileri (ASOEN)* çatısı altında *ASEAN Su Kaynakları Yönetimi Çalışma Grubu (AWGWRM)*'nu kurmuştur. AWGWRM, Mekong'un hem jeopolitik hem de ekonomik öneminden dolayı nehir üzerinde çalışmalara başlamıştır. Bu bağlamda ASEAN, 1996'da ASEAN üye ülkeleri ile Çin'i bir araya getiren *ASEAN Mekong Havzası Kalkınma İşbirliği (AMBDC) Forumu*'nu kurmuştur. Mekong Havzası'nın ekonomik olarak sağlam ve sürdürülebilir kalkınmasının geliştirilmesi, karşılıklı yarar için ekonomik ortaklık sağlayacak bir diyalog teşvik etmek ve son olarak ASEAN üyesi ülkeler ile Mekong kıyısı ülkeleri arasındaki ekonomik bağlantıların güçlendirilmesi için forum oluşturulmuştur (Keo, t.y.: 6). Ek olarak forum, Çin'i söz konusu programa dahil ederek ilişkileri güçlendirmeyi hedeflemektedir. ASEAN, su konuları ile ilgili görüşmelerin yapılabilmesi için *ASEAN Zirvesi* ve *ASEAN+3 (Çin, Japonya ve Güney Kore) Çevre Bakanları Toplantıları*'nı her yıl düzenlemektedir. Son olarak, ASEAN'ın yönettiği *ASEAN Entegrasyon Girişimi (IAI)* 2000 yılında başlatılmıştır. ASEAN bölgesindeki halkların dinamik ve sürekli büyümesi, ASEAN üye devletleri ile dünyanın geri kalanı arasındaki kalkınma boşluğunu daraltmak amacıyla oluşturulmuştur. 2002 yılında *IAI Çalışma Planı I (2002-*

2008), 2009 yılında *IAI Çalışma Planı II* ve son olarak 2016 yılında *IAI Çalışma Planı III (2016-2020)* ASEAN liderleri tarafından onaylanmıştır (Sok, 2019: 4).

Genel olarak ekonomik kalkınmaya ilgi gösteren ASEAN, bahsedildiği gibi kolektif programlar oluşturmuştur. Ancak üyelerin bu programlara katkıları önemli farklılıklar göstermiştir. Üye ülkeler, kendi ulusal çıkarları ile ilgili olarak Mekong'un gelişimine yönelik taahhütleri görme eğilimindeydi ve rekabet, bu tür bir eğilimi karmaşık hale getirerek, çakışan kolektif ve ikili programların başlatılmasına yol açmıştır. Mekong bölgesindeki iki önemli güç olan Tayland ve Vietnam, ekonomik bağlantıları pekiştirmek için bağımsız programlar geliştirmişlerdir. İki ülkenin temel olarak işbirliği anlayışı, uzun süredir devam eden rekabetleri bazen Mekong programlarının düzgün bir şekilde uygulanmasını engellemiştir. Fakat diğer taraftan ASEAN, sürece Çin'i dahil ederek sadece ekonomik de olsa diğer Mekong ülkeleri ile işbirliği kurulmasında etkili olmuştur. Çin, ASEAN ile *Dostluk ve İşbirliği Anlaşması*, *ASEAN-Çin Barış ve Refah için Stratejik Ortaklık Anlaşması* ve *ASEAN-Çin Serbest Ticaret Bölgesi* gibi ikili alanlar oluşturarak taraf arasındaki beraberliği geliştirmiştir. Diğer taraftan ASEAN; MRC, GMS ve ADB ile Mekong üzerinde AMBDC, ASEAN Topluluk Planları (2009-2015) ve ASOEN gibi girişimler ile bölgesel işbirliğinin geliştirilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bölgede diğer etkili olan gruplarla ilişki kurarak, işbirliğine katkı sağlamıştır. Son olarak ASEAN danışma, karşılıklı anlayış ve dayanışma inşası yolu anlamına gelen *ASEAN Yolu* kavramı ile çatışmaları önlemeye dayalı gayri resmi ve kültürel bir uygulama yürütmektedir (Bobekova vd., 2013: 15). Dolayısıyla ASEAN, bölgede benimsemiş olduğu amaç ve ilkeler ile barışın şekillendirilmesinde önemli aktörlerden biri olarak görülmektedir.

3.2.1.4. Lancang-Mekong İşbirliği'nin Rolü ve Etkinliği

2012'de Tayland, Lancang-Mekong alt bölgesinin sürdürülebilir kalkınma girişimini Çin'e önermiş ve Çin tarafından olumlu karşılanmıştır. Kasım 2014'te düzenlenen 17. Çin-ASEAN Zirvesinde Çin Başbakanı Li Keqiang, diğer beş Mekong Nehri ülkesi ile nehir havzasında daha iyi yönetim sağlamak ve aynı zamanda altı ülkenin coğrafi ve kültürel yakınlığını, ekonomik tamamlayıcılığını artırmak için *Lancang-Mekong İşbirliği (LMC) Çerçevesi*'nin kurulmasını dile getirmiştir (Devlaeminck, 2020: 1-6). 2016 tarihinde, devletlerin başbakan ve başbakan yardımcıları tarafından ilk *LMC Liderler Toplantısı* Çin'in Hainan Eyaleti Sanya'da başarıyla gerçekleştirilmiştir. *Paylaşılan Nehir, Paylaşılan Gelecek* temasıyla yapılan ilk LMC Liderler Toplantısı'nda *Mekong Ülkelerinin Sanya Deklerasyonu* yayınlanmış ve LMC mekanizması resmen başlatılmıştır (Lancang-Mekong Cooperation, 2017). Ek olarak 2018'de Phnom Penh'te

düzenlenen 2. LMC Liderler Toplantısı'nda *Phnom Penh Bildirgesi* yayınlanmış ve *Beş Yıllık Eylem Planı (2018-2022)* da yürürlüğe konulmuştur (Chheang, 2018: 2).

LMC mekanizması, *siyasi ve güvenlik konuları, ekonomik ve sürdürülebilir kalkınma ile sosyal ve kültürel* şeklinde üç işbirliği sütunu içermektedir. LMC çerçevesi ayrıca *bağlantı kurma, üretim kapasitesi, sınır ötesi ekonomik işbirliği, su kaynakları, tarım ve yoksulluğun azaltılması* şeklinde beş temel önceliği de barındırmaktadır (Wei, 2017: 384). Kısacası *Lancang-Mekong su yönetişiminin* özü, iki sonucu olan su güvenliği biçimidir. Birincisi, bir ülkenin egemenliği su sorunları nedeniyle tehlikeye atılmayacak; ikincisi, bir ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimi diğer ülkelerden su kullanımı için feda edilmeyecektir.

*Asya Güvenlik Konseyi*¹³ sayesinde LMC mekanizması, su yönetimini daha da teşvik etmesi ve Lancang-Mekong Nehri Havzası'ndaki bölgesel barış ve kalkınmadaki zorlukları daha geniş ölçekli ele alması ile ön plana çıkmıştır. Ayrıca LMC, tüm kıyı bölgelerini kapsayan havzanın ortak güvenliğini vurgulamaktadır. MRC ile kıyaslandığında, *MRC su yönetişimi* ile ilgili diyalogları teşvik etmekte ama Çin üye olmadığı için tüm havza genelinde etki gösterememektedir. Buna karşılık, LMC tüm kıyıdaş ülkeleri kapsadığı için daha açık, kapsayıcı ve işlevsel olarak görülmektedir. Diğer taraftan LMC, ortak güvenliği su yönetişiminin temel unsuru olarak belirlemiştir. Tüm kıyıdaş ülkelerin ilgili teknolojileri, bilgileri paylaşabileceği ve aynı zamanda afet yönetimi konusunda ortaklaşa kapasite geliştirebileceği bir işbirliği mekanizması üzerinde durulmuştur (Chheang, 2018: 4).

LMC mekanizması, daha yoğun olarak toplu güvenlik ve kalkınma planlarına odaklandığı için havzadaki diğer aktör grupları (ASEAN, GMS ve MRC) ile ikili seviyeler, iletişim ve koordinasyon geliştirme konusunda eksik kalmıştır. Diğer taraftan ulusal ve yerel düzeyde akademisyenler, işletmeler ve düşünce kuruluşları ile de çok seviyeli yönetim oluşturulmamıştır. Son olarak, Çin ve Mekong ülkeleri su akış verilerini, baraj yapım faaliyetleri yayınlamamakta ve bu durumda havzadaki mevcut aktörler ile diyalog içerisinde olunmasını engellemektedir.

3.2.1.5. Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Ekonomik İşbirliği Stratejisinin Rolü ve Etkinliği

2003'te Kamboçya, Laos, Myanmar ve Tayland liderleri ilk kez Bagan'da bir araya gelmiş ve bu zirvede ülkeler arasında işbirliği mekanizması kurulması için *Ayeyawady-Chao Phraya-*

¹³ 21 Mayıs 2014'te Çin Cumhurbaşkanı, Şanghay'da düzenlenen bir konferansta *Asya Güvenlik Konsepti*'ni önermiştir. Asya'da ortak, kapsamlı, işbirlikçi ve sürdürülebilir güvenlik savunulmuştur. Her ülkenin güvenliğine saygı göstermek, diyalog ve işbirliği yolu ile bir bütün olarak güvenliğin teşvik edilmesi temelinde oluşturulmuştur (Wei, 2017: 385).

Mekong Ekonomik İşbirliği Stratejisi (ASMECS) kurulmuştur. Bu yeni girişimin amacı, dört ülke arasındaki ekonomik farkı azaltmak ve alt bölgedeki refahı sürdürülebilir bir şekilde teşvik etmektir. Vietnam ise 2004'te ASMECS'e katılmıştır. ACMECS, beş ülkenin sınır alanlarını ekonomik büyüme, sosyal ilerleme, refah bölgelerine dönüştürmek ve yerel, ulusal, bölgesel çıkarları iyi komşuluk için harmanlamak amacıyla mevcut bölgesel işbirliği programlarını temel alan ve ikili çerçeveleri tamamlayan bir katalizör görevi görmeyi hedeflemektedir. Ayrıca Çin ise kalkınma ortaklarından bir tanesi olarak grup içerisinde bulunmaktadır (Zawacki, 2019: 3).

ASMECS'in ikinci zirvesi 2005 yılında ve diğer 3 tanesi üçer yıl ara ile yapılmıştır. En son 6. *Liderler Zirvesi* 2018 yılında Tayland başbakanı tarafından grubu canlandırmak için düzenlenmiştir (Parks ve Zawacki, 2019). Liderler zirvesi düşük yoğunlukta yapılmıştır. Fakat üst düzey yetkili ve çalışma grupları tarafından toplantılar ve faaliyetler gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında ASMECS; resmi yetkililer, kalkınma ortakları (Avustralya, Çin, Hindistan, Japonya, Kore ve ABD), düşünce kuruluşları, sivil toplum ve üniversiteler de dahil olmak üzere *1.5. Yol Politika Diyalogu* düzenlemiştir (Stephens ve Parks, 2019: 1). Diyalogun temel amacı ASMECS için fikir ve girdi sağlamaktır. Ana temalar arasında ASMECS ülkelerinin ihtiyaçlarını, yönetim düzenlemelerini ve standart belirlemeyi daha iyi karşılamak için alt bölge mimarisinin şekillendirmesi yer almıştır. Politika diyalogu ASMECS'in dikkat etmesi gereken birtakım öneri ve eksiklikleri dile getirmiştir. Tüm havza planlaması ile ilgili daha geniş bilgiye sahip olmak, Mekong alt bölgesel mimarisi ve işbirliği için vizyon bildirisi geliştirmek, bölgedeki diğer aktör grupları ile daha fazla ortaklaşa çalışmak şeklinde öneriler barındırmaktadır. Diğer taraftan ASMECS su sektöründe bir dizi özel müdahaleyi barındırmaktadır. Yerel toplulukların katılımı, su ile ilgili ekosistemlerin korunması ve restorasyonu, karşılıklı uygulamalar üzerine inşa edilen su yönetim uygulamaları ve sınır aşan işbirliği de dahil olmak üzere tüm seviyelerde uygulanmasını aşamalı olarak güçlendiren bazı önlemleri uygulamaktadır (Middleton vd., t.y.: 4).

3.2.1.6. Diğer Aktörlerin Rolü ve Etkinliği

Bölgede önemli yere sahip olan devlet dışı aktörler, Mekong su yönetiminde aktif olarak faaliyet gösteren ulusal yapılardır. *Yeşil Havza* (Yunnan/Çin), *3S Nehirleri Koruma Ağı* (Kamboçya), *Su ve Enerji Çalışma Grubu* (Laos), *Yoksullar Meclisi ve Yaşayan Siam Nehri* (Tayland) ve *Vietnam Nehirler Ağı* bu tür aktör gruplarına örnek gösterilebilir. Ayrıca *Dünya Yaban Hayatı Fonu*, *Uluslararası Doğayı Koruma Birliği*, *Oxfam* ve *Uluslararası Nehirler* gibi uluslararası devlet dışı aktörler de Mekong su yönetimine dahil olmaktadır (Dore, 2014: 206).

Mekong Bölgesi'nde medyanın da önemli rolü bulunmaktadır. Kontrollü veya bağımsız, bilgili veya bilgisiz, sığ veya analitik olup olmadığı fark etmeksizin etkisi görülmektedir. Radyo toplulukları, hükümet veya ticari sağlayıcılar tarafından yönetilip yönetilmesine bakılmaksızın önemli bir etkinliği söz konusudur. Diğer taraftan, tartışma grupları, internet ve sosyal medyanın bilgi ağları bölgede giderek daha fazla öne çıkmaktadır.

Mekong Bölgesi'nde bir başka merkezi aktör iş gruplarıdır. Bunlar arasında yerel işletmeler, hükümetler, askerler, ulus ötesi şirketler, özel finansörler ve anlaşma düzenleyici gibi birçok aktör bulunmaktadır. Vietnam'ın sulama ve drenaj yönetim şirketleri, Çin'in yarı özel olan *Lancang Hydro* söz konusu aktörlerden bir kaçıdır. Ayrıca Mekong su yönetiminde rol oynayan birçok finansör bulunmaktadır. Özel bankalar, özellikle Çin, Vietnam ve Tayland gibi daha büyük su kaynaklarının geliştirilmesinde oldukça aktif rol oynamaktadır. ADB ve WB'nin yanı sıra *Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası*, *Uluslararası Kalkınma Birliği*, *Uluslararası Finans Kurumu*, *BM Çevre Programı*, *Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı* ve son olarak ESCAP tarafından koordine edilen *GMS İş Forumu* bulunmaktadır (Keskinen vd., 2008: 86). Ek olarak Japonya, ABD, İsveç, Avustralya ve Almanya gibi ülkelerin içinde bulunduğu ikili kamu finansörleri yer almaktadır. *Japonya Uluslararası İşbirliği Bankası*, *Çin Exim Bank* ve bunların ihracat kredisi garanti kuruluşları, *MacArthur Vakfı*, *Alman Yeşiller Partisi* ve *Ford Vakfı* gibi kuruluşlar söz konusu ülkelerin oluşturmuş olduğu kuruluşlara örnek olarak gösterilmektedir (Dore vd., 2012: 27).

Diğer bir aktör grubu ise, Mekong politika araştırma enstitüleridir. *Kamboçya Yüksek Ulusal Ekonomik Konseyi*, *Kamboçya Kalkınma Kaynakları Enstitüsü*, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü* (Çin'de Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu'nun bir parçası olarak işlev görmektedir), *Coğrafi Bilimler ve Doğal Kaynaklar Araştırma Enstitüsü* (Çin Bilim Akademisi'nin bir parçası olarak Mekong ekosistemlerini incelemektedir), *Tayland Kalkınma Araştırma Enstitüsü*, *Tayland Çevre Enstitüsü* ve *Meteoroloji, Hidroloji ve Çevre Enstitüsü* (Vietnam'ın Doğal Kaynaklar ve Çevre Bakanlığı'nın bir parçası olarak araştırma yapmakta) örnek olarak verilebilir. Ayrıca bölgenin dışında olan ve bölge içerisinde aktif olan çok sayıda enstitü bulunmaktadır. Bunlar arasında *Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü*, Avustralya'nın *Commonwealth Bilim ve Endüstri Araştırma Kurumu*, İsveç'in *Stockholm Çevre Enstitüsü*, ABD'den *Stimson Merkezi* ve Danimarka'nın *Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü* önemli aktörler arasında varlığını sürdürmektedir (Dore vd., 2012).

Son olarak üniversiteler, araştırma ve savunuculuk ağları da önemli rol oynamanın yanı sıra, ayrıca karar verme mekanizmaları üzerindeki etkileri ile Mekong Bölgesi ülkeleri arasında farklılık göstermektedir (Varis vd., 2008: 148). *Asya Uluslararası Nehirler Merkezi* (Yunnan

Universitesi/Çin), *Chulalongkorn Üniversitesi Su Kaynakları Bölümü* (Tayland), *Bağımsız Araştırmacılar* (Laos), *Yönetim ve Dağ Ekosistem Çalışmaları Merkezi* (Çin) söz konusu aktör grupları içerisinde yer almaktadır. Ek olarak Mekong'u daha iyi incelemeyi ve anlamayı amaçlayan ortak araştırmalara katılan *Sulak Alanlar İttifakı*, *Mekong Enerji ve Ekolojik Ağı*, *Burma Nehir Ağı* (Myanmar/Tayland) gibi organizasyonlar da su ile ilgili politika yapımına katkıda bulunmaktadır (Dore vd., 2012: 28).

3.2.2. Mekong'da Çok Paydaşlı Platform/Diyalog

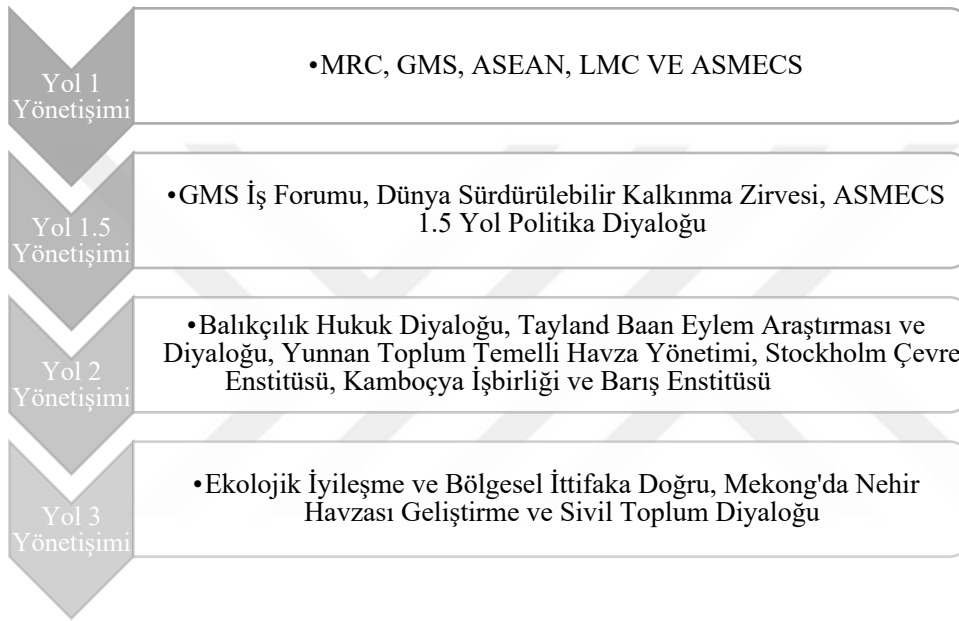
Mekong sularında yerel topluluklar, hükümetler, sivil toplum kuruluşları (yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası), iş dünyası, bağışçılar ve uluslararası kuruluşların temsil edilmeleri ortak çıkarlar ile ilgilidir. Bu sebeple, Mekong'un yönetiminde birden fazla aktör rol oynamakta ve bu nedenle aktör bakımında havzanın geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Fakat aktörler, bulunduğu konum veya statü itibari ile diplomaside farklı aşamada bulunmaktalar ve bu durum etkinlik yelpazesini değiştirmektedir. Dolayısıyla aktörlerin konumu veya statüsü ile şekillenen işbirliği yapıları *Yol 1*, *Yol 1,5*, *Yol 2* ve *Yol 3* şeklinde ayrılmaktadır. Yol 1'den Yol 3'e doğru aktörlerin resmi özellikleri azalmakta ve sürece farklı boyutlarda dahil olmaktadır.

Mekong'daki *Bölgesel Yol 1 Yönetişimi*, geniş kapsamlı bölgesel değişimi eşit veya etkili bir şekilde yönetmek için var olan yapıları içermektedir. Ulusal çıkarların sürdürülmesi ve kısmi olarak Mekong'da işbirliği ruhunu oluşturma sebebi ile yönetime dahil olunmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla resmi liderler havzada MRC, ASEAN, LMC, ASMECS ve GMS içerisinde yönetimde bulunmaktadır. Söz konusu yapılar aracılığı ile liderler bir araya gelerek Mekong üzerinde ticaret, baraj, su gücü, ulaşım ve ekonomi gibi birçok alanda yönetim mekanizmaları oluşturmuşlardır. MRC ile Kalkınma Planı, ASEAN ile IAI Çalışma Planı, LMC ile oluşturulan eylem planları, ASMECS bünyesinde yaklaşık olarak üç yıl aralarla düzenlenen zirveler ve son olarak GMS çatısı altında oluşturulan ekonomi temelli kararlar bu süreç içerisindeki önemli gelişmelerdir. Mekong'da *Yol 1 Yönetişimi* aracılığı ile devletler bir araya gelmekte ve bölge içerisinde işbirliği yapılması için katılım göstermektedir (Dore, 2014: 203).

Havzadaki *Bölgesel Yol 1,5 Yönetişimi* ise, devlet-sivil toplum etkileşimini ifade etmektedir. Genel olarak bu etkileşim, devlet süreçlerinin etkinliğini artırmayı hedefleyen tamamlayıcı veya paralel forumların yapılması ile gerçekleşmektedir. Devletlerin iş grupları ve sosyal, çevresel sivil toplum kuruluşları ile etkileşime girdiği Mekong Bölgesi'ni içeren yarı resmi forumlar bulunmaktadır. ESCAP tarafından koordine edilen *GMS İş Forumu*, ADB ve ESCAP tarafından organize edilen *Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi* (Barrington vd., 2012: 37-38) ve

son olarak 2019'da ASMECS tarafından koordine edilen *ASMECS 1,5 Yol Diplomasi Diyalogu* (Parks ve Zawacki, 2019) bu amaçla düzenlenen yapılara örnek teşkil etmektedir. Yapılan forum veya zirveler aracılığı ile bölge içerisinde diğer aktörler ile sürdürülebilir yönetim ve standart oluşturmak amaçlanmıştır. 1,5 yönetim diplomasisi ile resmi ve resmi olmayan liderler bir araya gelmekte ve işbirliğinin sürdürülebilmesi için bölge mimarisi şekillendirilmektedir.

Şekil 7: Mekong'da Çok Paydaşlı Platform/Diyalog

Yol 2 Yönetişimi, sivil toplumun bazı bölümleri tarafından 1 ve 1,5 numaralı yönetim yollarının başarı göstereceğine duyulan inanç eksikliğinden dolayı ortaya çıkmıştır. Gayri resmi yapıda olan Yol 2 Yönetişimi, çok paydaşlı diyalogları içermekte ve diyaloglar aracılığı ile Mekong bölgesi ülkelerinde enerji, balıkçılık gibi su ile ilgili alanlarda yönetim forumları düzenlenmektedir. Oxfam ve yerel Balıkçılık Eylem Koalisyon Ekibi tarafından düzenlenen *Balıkçılık Hukuk Diyalogu*, Maha Sarakam Üniversitesi, araştırma görevlileri, köylüler ve Oxfam'ın oluşturmuş olduğu *Tayland Baan Eylem Araştırması ve Diyalogu*, son olarak havza karar alma sürecine yardımcı olmak için yerel toplulukları ve hükümet yetkililerini bir araya getirmek amacıyla oluşturulan *Yunnan Toplum Temelli Havza Yönetimi* öne çıkan örneklerdir. Ayrıca Mekong'da hem bölgesel hem de ülkeler içerisinde öne çıkan çeşitli girişimler bulunmaktadır. *Stockholm Çevre Enstitüsü*, *Dünya Kaynakları Enstitüsü*, *Tayland Çevre Enstitüsü*, *Kamboçya İşbirliği ve Barış Enstitüsü* örnek olarak gösterilmektedir (Dore, 2014: 208).

Son olarak *Bölgesel Yol 3 Yönetimi* Mekong'da daha çok çevre ve kalkınma yönetiminde ön plana çıkan yerelcileri ön plana çıkarmaktadır. Genel olarak sivil toplum yerelcileri, ekonomik büyüme, kentleşme ve sanayileşmeyi öne süren söylemlere karşı çıkarak kırsal toplumun ve yerel yönetimin önemini savunmaktadır. Mekong bölgesinde, devletin büyük ölçüde bulunmadığı yerlerde, topluluklarda yapıcı bir şekilde hareket eden çok sayıda yerelci bulunmaktadır. *Ekolojik İyileşme ve Bölgesel İttifaka Doğru*¹⁴ ve Oxfam, Avustralya Mekong Kaynak Merkezi tarafından oluşturulan *Mekong'da Nehir Havzası Geliştirme ve Sivil Toplum Diyaloğu* bu yönetim türü içerisinde bulunmaktadır. Ek olarak Mekong bölgesindeki yerelciler, kırsal toplumun yararına olacak şekilde resmi kalkınmayı veya ticari çıkarları temsil eden çoğu aktör ile müzakerede bulunma eğiliminde olmakta ve bu durum bölgesel düzeyde işbirliğinin sürdürülmesinde önemli rol oynamaktadır (Dore, 2014: 211)

Çok taraflı diyalog yolu ile sağlanan, kapsayıcı, bilgi açısından zengin ve esnek bir şekilde kolaylaştırılmış, farklı görüşlerin analizi aktif olarak teşvik edilmektedir. Mekong bölgesindeki çok taraflı platform bu amaçla uygulanmaktadır. Gerek resmi gerekse sivil toplum liderleri tarafından oluşturulan çok taraflı platformlar veya diyaloglar müzakere yolu ile etkileşim içerisinde olma eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte Mekong bölgesinde küreselleşmenin yarattığı yeni siyasi alanlar, buna karşılık gelen yeni bölgeselcilik yaklaşımı ile beraber çok taraflı platform veya diyalog yaklaşımlarının yeni alanlar yaratması beklenmektedir.

¹⁴ Bangkok merkezli grup Myanmar, Kamboçya, Laos, Tayland ve Vietnam'daki hükümet dışı kuruluşları ve halk örgütleri ağını desteklemek, ittifak kurmayı teşvik etmek, Tayland'daki kalkınma ve çevre sorunları deneyiminden faydalanmak için kurulmuştur (Dore, 2003:9).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölgesel işbirliği perspektifi ve ilgili çalışmalar, yeni bölgeselcilik dalgası ile uluslararası ilişkiler temelinde yeni bir boyutu ortaya çıkarmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte adından söz ettiren bir kavram olmasına rağmen, 1980'lerden sonra yeni bölgeselcilik kavramı ile daha da yükselişe geçmiştir. Kavramın çalışıldığı literatürde, özellikle gelişmekte ve kısmi olarak gelişmemiş ülkelerin küresel bazda etkin olabilecek güce sahip olamaması yönündeki eleştiriler dikkat çekicidir. Bu sebeple bu tür aktörlerin daha çok bölgesel düzeyde işbirliği yapılarına yöneldiği gözlenmektedir. Farklı bölgeler içerisindeki birçok devlet sosyo-ekonomik açıdan aynı statüde olmakla birlikte, uluslararası sistemde tek başlarına rol alacak düzeyde değildirler. Uluslararası sistemde rekabetçi ortamda yer alabilmek için bölge içerisindeki devletler var olan ekonomik, ticari ve diğer alanlarda işbirliği çatıları altında bir araya gelmektedirler. Bu durum devletlerin ulusal çıkarlarını daha ileri safhaya taşıma gayreti taşıdığı için bölgesel olarak işbirliği modelleri değişiklik göstermektedir. NATO gibi güvenlik veya ADB gibi ekonomik temelli işbirliği yapıları bir çeşitlilik ortaya çıkarmaktadır. Ek olarak devletler sadece kâr amacıyla işbirliğine yönelmemektedir. Bölge içerisinde genellikle ortak kaynakların kullanımını nedeniyle bir takım anlaşmazlık yaşanmaktadır. Anlaşmazlığın çatışmaya dönüşmesi taraf devletlerin zararına olacağı ya da çıkarların zedeleneceği düşüncesi de aktörleri işbirliğine yöneltmektedir. Bu sebeple gerek taraf devletler gerekse üçüncü aktör tarafından bölgesel düzeyde işbirliği mekanizmaları oluşturulmaktadır.

Bölgesel işbirliğinin oluşmasında diplomasi ve araçlarının önemi bu çalışma içerisinde hissedilmiştir. Taraf devletler arasında iletişim kanalları oluşturularak anlaşmazlıkların altında yatan gerekçeler ortaya konulabilmektedir. Diyalog ve müzakere süreçleri ile taraf devletler arasında güven inşa edilmekte ve devletler arasında işbirliği mekanizmaları oluşturulması için teşvik edici gerekçeler ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde anlaşmazlık ortadan kaldırılarak bölgesel istikrar ve barış ile işbirliği sürdürülmektedir. Su diplomasisi de özellikle ortak su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklarda ele alınan diplomasi araçlarını kullanan bir kavramdır. Günümüzde suya olan ihtiyacın ve bu bağlamda öneminin artması ile anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Ortak kaynaklara sahip olan devletlerin kaynak üzerinde etkin olma rekabeti bulunmaktadır. Bu durum bölge içerisindeki barış ve istikrar dengesini alt üst etmektedir. Bu sebeple bölge içerisinde sürdürülebilir işbirliği oluşturulması gayesi ile su diplomasisi devreye girmektedir. Ortak su

kaynakları anlaşmazlıklarının ortadan kaldırılıp tekrardan bölgesel işbirliğinin oluşturulmasına ilişkin taraf devletleri yönlendirmektedir.

Su anlaşmazlığının yaşandığı Mekong ise kendi bölgesi içerisinde istikrarı etkileyen ortak su kaynağıdır. Temel geçim kaynağı olmasının yanı sıra, taraf devletlerin ekonomik, ticari ve diğer birçok alanda da bağımlı olduğu bir kaynaktır. Dolayısıyla görünenden daha fazla bir öneme sahiptir. Bu nedenle taraf olan altı devletin her biri hem kullanım hem yönetim konusunda yeterli ve etkin bir güce sahip olmayı hedeflemektedir. Daha fazla enerji üretmek, gıda üretimini artırmak, geçim kaynaklarını korumak ve kontrol etmek, toplumların bağlı olduğu hayati ekosistemleri ve hizmetleri sürdürebilmesi amacı ile kontrol gücü oluşturmak rekabeti içerisinde barındırmaktadır. Bu durum Mekong üzerinde anlaşmazlığın yaşanmasında neden olmaktadır. Özellikle Çin'in hidroelektrik barajlarını oluşturması ve giderek artırması ile anlaşmazlığın derinleştiği gözlenmiştir. Barajlar Alt Mekong'daki devletlerin balıkçılık, tarım ve diğer faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Alt Mekong'daki devletlerin ekonomik ve ticari anlamda yoğun olarak Mekong'a bağlı olmaları sorunu derinleştirmektedir. Ayrıca Çin'in yanı sıra, Alt Mekong'daki devletler de nehirden hidroelektrik üretme amacı taşımaktadır.

Özetle, taraf devletlerin Mekong'un kullanımı ve yönetimine ilişkin daha fazla etkinlik kurma amacı ile anlaşmazlık yaşanmaktadır. Üst Mekong'daki devletler, özellikle Çin daha fazla hidroelektrik barajı kurarak ülkesindeki elektrik açığını geliştirmek ve aynı zamanda elektriği ihrac etmek istemektedir. Alt Mekong'daki devletler ise özellikle balıkçılık ve tarımın sürdürülmesinin yanı sıra, elektrik elde etme amacı taşımaktadır. Genel olarak doğal kaynakların kullanılması, nehir havzasının korunması ve ekonomik entegrasyonun teşvik edilmesine ilişkin üç temel sorun çerçevesinde taraf devletler arasında anlaşmazlık yaşanmaktadır.

Su diplomasisinin Mekong anlaşmazlığındaki etkisi ve yeterliliğine ilişkin durum belirsizlik içermektedir. Nehirle ilgili anlaşmazlıkları azaltmak ve nehir havzasını geliştirmek amacıyla su diplomasisi aracılığıyla adımlar atılmıştır. Nehir havzası organizasyonların kurulmasını sağlayarak, taraf devletler arasında diyalog ve müzakere süreçlerinin başlamasını da sağlamıştır. Mekong Bölgesi'ndeki devletlerin ve devlet dışı kuruluşların bir araya getirilmesinde etkin bir araç olmuştur. Anlaşmazlığın devletler arasında yoğunluk göstermesi çoğunlukla engellenmiş ve havza genelinde olmasa dahi su yönetişiminin gelişmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Ayrıca devlet liderlerinin katılmış olduğu MRC, GMS, ASEAN, LMC ve ASMECS gibi kurumsal yapıların oluşumunda su diplomasisi ana etken konumundadır. Bu kurumsal yapılar aracılığı ile devletler ileride ortaya çıkabilecek bir sorunda görüşlerini ve isteklerini iletebilecek bir platforma kavuşturulmuştur. Bölgedeki bu kuruluşlar Mekong'daki su kaynakları ile ilgili ortak

yapı ve yönetişimi oluşturmasının yanı sıra ekonomik, ticaret ve altyapı gibi alanlarda da devletlerin işbirliğini sağlamıştır. Devletlerin her alanda kalkınması teşvik edilerek bölgede barış ve istikrar ortamı sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan sivil toplum örgütleri, akademisyenler ve uzmanları sürece dahil ederek işbirliğinin hedeflenmesinde ana araç haline gelmiştir. Devlet dışı aktörler anlaşmazlık durumunda tarafları diyalog ve forumlar aracılığı ile bir araya getirerek sürece olumlu yönde katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Mekong'un kullanımı ve yönetimi ile ilgili birtakım öneri ve görüşleri dile getirerek daha kalıcı çözümler üretilmesinin önünü açmıştır.

Mekong'daki taraf devletler akış verilerini ve baraj yapım projelerini paylaşma konusunda isteksiz olması nedeni ile su diplomasisinin uygulanmasını zorlaştırmıştır. Verilerin yeterli ve doğru şekilde elde edilememesinden dolayı etkinliği kısıtlanmıştır. Ayrıca su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi konusunda ortak bağlayıcı kuralların oluşmasını devletler istememektedir. Genellikle buldukları kurumsal yapılar içinde ulusal çıkarları ile alakalı konularda taraf olma eğilimi göstermişlerdir. Örneğin; MRC kalkınma projeleri oluşturmuş ve dış fonları ülkelere getirmiştir, fakat projelerin uygulanması için son söz üye devletlere bırakılmıştır. Bu durum aslında su kaynakları ile ilgili ortak kararın alınmasını zorlaştırmakta ve kurumların etkinliğini kısıtlamaktadır. Mekong'daki kurumsal yapılar ekonomik, ticaret ve altyapı geliştirme ile de ilgilendiği için su kaynakları yönetişimine ilişkin yeterli düzeyde etkinlik gösterememiştir. Ek olarak kolektif sorunlara neden olacak politikaların benimsenmesi de işlevini yetersiz kılmaktadır. Örneğin GMS'de ortak projelerin onaylanması için iki devlet yeterli görünmekte ve diğer ülkelere danışılmadan projeler uygulanmaktadır. Bu durum ortak yönetişimin kurulmasını engellemektedir. Son olarak resmi olan ve olmayan aktörlerin görüş alışverişinde bulunabilmesi için düzenli bir uygulama bulunmamaktadır. Bölgedeki aktörlerin iletişim eksikliği işbirliğinin oluşmasını geciktirmektedir.

Su diplomasisinin Mekong'da bölgesel işbirliği sağlayıp sağlamadığı konusunda kesin bir sonuca varmak zordur. Havza genelinde yeterli düzeyde etkinliğini sağlamamış olsa da, bölgesel işbirliğinin oluşması konusunda katkısı ise görülür düzeydedir. Bölgedeki aktörler arasında daha fazla iletişim kurulması sağlanarak, su yönetim mekanizmalarının oluşması teşvik edilerek yeterli düzeye ulaştırılabilir. Taraf devletlerin Mekong genelinde işbirliğine daha sıcak bakması ve önemini kabul etmesi durumunda ileri dönemde su diplomasisinin katkısının daha fazla olacağı öngörülebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Armstrong, Scott (2015), "Water is for fighting: Transnational Legal Disputes in The Mekong River Basin", **Vermont Journal of Environmental Law**, 17(1), 1-26.
- Asian Development Bank (ADB) (t.y.) "Who We Are", <https://www.adb.org/who-we-are/about#history> (05.04.2020).
- _____ (2013), "Regional Cooperation and Integratiim in a Changing World", 1-43.
- _____ (2018), "Greater Mekong Subregion: Twenty-five Years of Partnership", 1-114.
- Backer Bruzelius, Ellen (2007), "The Mekong River Comission: Does It Work, and How Does the Mekong Basin's Geography Influence Its Effectiveness?", **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 26(4), 31-55.
- Bailes, Alyson ve Cottey, Andrew (2006), "Regional Security Cooperation in The Early 21 st Century", **SIPRI Yearbook 2006**.
- Balgiser, Jörg vd. (2012), "The Nature and Role of Regional Agreements in International Environmental Politics: Mapping Agreements, Outlining Future Research", **German Institute of Global and Area Studies (GIGA)**, 1-33.
- Barrington, Dani vd. (2012), "Social and Environmental Justice for Communities of the Mekong River", *International Journal of Engineering*, **Social Justice and Peace**, 1(1), 31-49.
- Barua, Anamika (2018), "Water Diplomacy as An Approach to Regional Cooperation in South Asia: A Case from The Brahmaputra Basin", **Journal of Hydrology**, 567, 60-70.
- Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) (2015), "Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes (Water Convention)", <https://perma.cc/3F4J-6EJ4> (12.03.2020).
- _____ (t.y.), "Espoo Convention", <https://www.unece.org/environmental-policy/conventions/environmental-assessment/about-us/espoo-convention/enveiaeia/more.html> (12.02.2020).
- Boesen, Jannik ve Munk Ravnborg, Helle (2004), "From water 'wars' to water 'riots'? -lessons from transboundary water management", **Danish Institute for International Studies**, 1-161.

- Bobekova, Elvira vd. (2013), “Rivers of Peace Institutionalised Mekong River Cooperation and the East Asian Peace”, **European Journal of East Asian Studies**, 12(1), 7-34.
- Browder, Greg ve Ortolano, Leonard (2000), “The Evolution of an International Water Resources Management Regime in the Mekong River Basin”, **Natural Resources Journal**, 40(3), 499-531.
- Budryte, Pauline vd. (2018), “Foundations of the Participatory Approach in the Mekong River Basin Management”, **Science of the Total Environment**, 349-361.
- Campbell, Ian (2016), “Integrated Management in the Mekong River Basin”, **Ecohydrology and Hydrobiology**, 255-262.
- Chheang, Vannarith (2018), “Lancang-Mekong Cooperation: A Cambodian Perspective”, **Yusof Ishak Institute**, 70, 1-9.
- De Stefano, Lucia vd. (2017), “Assessment of Transboundary River Basins for Potential Hydro-Political Tensions”, **Global Environmental Changes**, 35-46.
- Devlaeminck, David (2020), “Timeline of the Lancang-Mekong Cooperation (LMC) Mechanism”, 1-6 https://www.researchgate.net/publication/324678821_Timeline_of_the_Lancang-Mekong_Cooperation_LMC_Mechanism_Last_Updated_January_2020 (13.01.2020).
- Dore, John (2003), “The Governance of Increasing Mekong Regionalism”, Regional Centre for Social and Sustainable Development (RSCD) Conference, 1-21.
- _____ (2007), “Multi-stakeholder Platforms (MSPS): Unfulfilled Potential”, Louis Lebel vd. (Ed.), **Democratizing Water Governance in the Mekong**, 197-226, Mekong Press.
- _____ (2014), “An Agenda for Deliberative Water Governance Arenas in the Mekong”, **Water Policy**, 194-214.
- Dore, John vd. (2012), “A Framework for Analysing Transboundary Water Governance Complexes, Illustrated in the Mekong Region”, **Journal of Hydrology**, 23-36.
- Eastham, Judy vd. (2008), “Mekong River Basin Water Resources Assessment: Impacts of Climate Change”, **National Research Flagships**, 1-123.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2011), “Mekong River”, **FAO’s Global Information System on Water and Agriculture (AQUASTAT)**, 1-16. http://www.fao.org/nr/water/aquastat/basins/mekong/mekong-CP_eng.pdf (24.03.2020).
- Gerlak, Andrea ve Haefner, Andrea (2017), “Riparianization of the Mekong River Commission”, **Water International**, 1-8.

- Greacen, Chris ve Palettu, Apsara (2007), “Electricity Sector Planning and Hydropower”, Louis Lebel vd. (Ed.), **Democratizing Water Governance in The Mekong**, 93-125, Mekong Press.
- Grench-Madin, Charlotte vd. (2018), “Negotiating Water Across Levels: A Peace and Conflict “Toolbox” for Water Diplomacy”, **Journal of Hydrology**, 100-109.
- Grumbine, Edward vd. (2012), “Mekong Hydropower: Drivers of Change and Governance Challenges”, **Frontiers in Ecology and the Environment**, 10(2), 91-98.
- Hefny, Magdy (2011), “Water Diplomacy: A Tool for Enhancing Water Peace and Sustainability in The Arab Region”, **Second Arab Water Forum**, 1-114.
- Heikkila, Tanya vd. (2013), “Adaptation in A Transboundary River Basin: Linking Stressors and Adaptive Capacity within the Mekong River Comission”, **Environmental Science and Policy**, 73-82.
- Hensengerth, Oliver (2009), “Transboundary River Cooperation and The Regional Public Good: The Case of the Mekong River”, **Contemporary Southeast Asia**, 31(2), 326-349.
- Hettne, Björn ve Söderbaum, Fredrik (2006), “Regional Cooperation: A Tool for Addressing Regional and Global Challenges”, 179-244 https://www.researchgate.net/publication/259702507_Regional_Cooperation_A_Tool_for_Addressing_Regional_and_Global_Challenges (11.04.2020).
- Hirsch, Philip (1999), “Beyond the Nation State: Natural Resource Conflict and “National Interest” in Mekong Hydropower Development”, *Golden Gate University Law Review*, 29(3), 399-414.
- _____ (2006), “Water Governance Reform and Catchment Management in the Mekong Region”, **The Journal of Environment and Development**, 15(2), 184-201.
- _____ (2016), “The Shifting Regional Geopolitics of Mekong Dams”, **Political Geography**, 63-74.
- Hirsch, Philip vd. (2006), “National Interests and Transboundary Water Governance in the Mekong”, **Sage Publications**, 1-163.
- Hoanh, Chu Thai vd. (2009), “Irrigation in The Lower Mekong Basin Countries: The Beginnig of A New Era?”, François Molle vd. (Ed.), **Contested Waterscapes in The Mekong Region**, 143-166, Earthscan, London.
- Huntjenc, Patrick ve Man, Rens de (2007), “Water Diplomacy: Making Water Cooperation Work”, **The Hague Institute for Global Justice**, 1-12.

- International Water Law Project (2015), “Status of the Watercourses Convention”, <https://perma.cc/Z4U5-4AT4> (17.01.2020).
- Isaak, David ve Sax Kaijser, Anna (2007), “Mekong: A Contested Water Resource”, 4-30 https://www.academia.edu/1044464/Mekong_a_Contested_Water_Resource (16.03.2020).
- Jensen, Lange vd. (2013), “New Development Finance, Development Space in A Shifting Development Context”, **Danish Institute for International Studies**, 42-66.
- Kaisti, Hanna ve Kakönen, Mira (2012), “Actors, Interests and Forces Shaping the Energyscape of the Mekong Region”, **Finland Futures Research Center**, 39(2), 147-158.
- Kakönen, Mira (2008), “Mekong Delta at the Crossroads: More Control or Adaptation?”, **Ambio**, 37(3), 205-212.
- Keo, Sovannarith (t.y.), “Transboundary Water Conflict: A Case Study Of The Mekong River Basin”, 1-10, https://www.academia.edu/8606885/Transboundary_water_conflict_a_case_study_of_the_Mekong_river_basin (14.05.2020).
- Keskinen, Marko vd. (2008), “Transboundary Cooperation vs. Internal Ambitions: The Role of China and Cambodia in the Mekong Region”, **United Nations University Press**, 79-109.
- Khan, Shaheen Rafi ve Haider, Saida (2003), “Regional Initiatives (Institutional, Human, Organizational) Required to Implement the Agreements on Technical Barriers to Trade (TBT), and on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS) and their Provisions”, **Sustainable Development Policy Institute**, 1-7.
- Kinna, Remy ve Rieu-Clarke, Alistair (2017), “The governance regime of the Mekong basin can the global water conventions strengthen the 1995 Mekong Agreement?”, 1-84 <https://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w8h0rj> (18.05.2020).
- Kite, Geoff (2000), “Developing Hydrological Model for The Mekong Basin”, **International Water Management Institute**, 1-141.
- Kittikhoun, Anoulak ve Schmeier, Susanne (2019), “River Basin Organizations in Water Diplomacy”, **World Water Week**.
- Kittikhoun, Anoulak ve Staubli, Denise Michele (2018), “Water Diplomacy and Conflict Management in the Mekong from Rivalries to Cooperation”, **Journal of Hydrology**, 654-667.
- Klimes, Martina vd. (2019), “Water Diplomacy: The intersect of Science, Policy and Practice”, **Journal of Hydrology**, 575, 1362-1370.

- Lama, Mahendra (2012), “Regional Cooperation and Conflict Resolution”, **Policy Perspective**, 9(1), 21-25.
- Lancang-Mekong Cooperation (LMC) (2017), “A Brief Introduction of Lancang-Mekong Cooperation”, http://www.lmcchina.org/eng/gylmhz_1/jj/t1519110.htm (19.03.2020).
- Lebel, Louis (2005), “The politics of Scale, Position, and Place in the Governance of Water Resources in the Mekong Region Ecology and Society”, **Ecology and Society**, 10(2).
- Magee, Darrin (2016), “China fails to build trust with Mekong neighbours”, Isabel Hilton (Ed.), **Forging a New Course for the Mekong**, Chinadialogue, 8-10.
- Makim, Abigail (2002), “Resources for Security and Stability? The Politics of Regional Cooperation on The Mekong, 1957-2001”, **Journal of Environment and Development**, 11(1), 5-52.
- Martin, Floren (t.y.), “Convention on Environmental Impact Assessment in A Transboundary Context (Espoo Convention)”, European Union, <https://europa.eu/capacity4dev/public-environment-climate/document/convention-environmental-impact-assessment-transboundary-context-espoo-1991> (25.01.2020).
- Martin, Norline ve Sohail, Muhammed (2005), “Can Regional Cooperation Deliver Private Investments for the Water and Sanitation Sector in the Caribbean?”, **Social and Economic Studies**, 54(4), 42-69.
- Masviriyakul, Siriluk (2004), “Sino-Thaş Strategic Economic Development in The Greater Mekong Subregion (1992-2003)”, **Contemporary Southeast Asia**, 26(2), 302-19.
- McMahon, Patrica (2017), “Cooperation Rules: Insights on Water and Conflict from International Relations”, **Anthem Press**, 19-38.
- Mehtonen, Katri (2008), “Do the Downstream Countries Oppose the Upstream Dams?”, **Water&Development Publications-Helsinki University of Technology**, 161-173.
- Mekong River Commision (1995), “Agreement on The Cooperation For The Sustainable Development of The Mekong River Basin”, 1-15.
- _____ (2006), “Annual Flood Report 2005”, 1-78.
- _____ (2010), “State of The Basin Report”, 1-232.
- _____ (2015), “Annual Mekong Flood Report 2011”, 1-61.
- _____ (2016), “Strategic Plan (2016-2020)”, 1-50.
- _____ (2018), “State of the Basin Report 2018”, 1-216.

- _____ (2019), “Snapshot of The MRC Council Study Finding and Recommendations”.
- Michel, David vd. (2019), “Water Diplomacy: Facilitating Dialogues”, **Water Diplomacy of the Journal of Hydrology (SIWI)**.
- Middleton Carl vd. (t.y.), “Shaping the Future of Mekong Regional Architecture: Reinforcing Transboundary Water Governance through Reciprocity”, **Policy Brief**, 1-4.
- _____ (2009), “Old and New Hydropower Players in The Mekong Region: Agendas and Strategies”, François Molle vd. (Ed.), **Contested Waterscapes in The Mekong Region**, 23-54, Earthscan, London.
- Molle, François (2007), “Irrigation and Water Policies: Trends and Challenges”, Louis Lebel vd. (Ed.), **Democratizing Water Governance in The Mekong**, 1-269, Mekong Press.
- Molle, François vd. (2009), “Introduction: Changing Waterscapes in The Mekong Region- Historical Background and Context”, François Molle vd. (Ed.), **Contested Waterscapes in The Mekong Region**, 1-13, Earthscan, London.
- Molnar, Kata vd. (2017), “Preventing Conflicts, Fostering Cooperation- The Many Roles of Water Diplomacy”, **UNESCO’s International Centre for Water Cooperation (ICWC)**, 1-37.
- Moreno, Roberto Acosta vd. (2014), “Regional Development and Cooperation”, **Cambridge University Press**, 1083-1124.
- Murthy, Sharmia ve Mendikulova, Fatima (2017), “Water, Conflict, and Cooperation in Central Asia: The Role of International Law and Diplomacy”, **Vermont Journal of Environmental Law**, 18(3), 400-454.
- Nguyenn Nhan, Quang (2002), “Vietnam and the Sustainable Development of the Mekong River Basin”, **Water Science and Technology**, 45(11), 261-266.
- ORSAM (2011), “Cooperation and Conflict on the Mekong River Waters”, 60, 28-42.
- Osborne, Milton (2009), “The Mekong River under Threat”, **Lowy Institute**, 1-77.
- Öjendal, Joakim vd. (2002), “Environmental Governance in the Mekong: Hydropower Site Selection Processes in the Se San and Sre Pok Basins”, **Stockholm Environment Institute**, 4, 1-67.
- Parks, Thomas ve Zawacki, Benjamin (2019), “Making Sense of the “Many Mekongs””, The Asia Foundation, <https://asiafoundation.org/2019/10/23/making-sense-of-the-many-mekongs/> (12.04.2020).

- Pearse-Smith, Scott William David (2012), “The Impact of Continued Mekong Basin Hydropower Development on Locak Livelihoods”, **Columbia University**, No. 7, 73-86.
- Petersen-Perlman, Jacob vd. (2017), “International Water Conflict and Cooperation: Challenges and Opportunities”, **Water International**, 1-16.
- Pham Do, Kim-Hang ve Dinar, Ariel (2016), “The Linkages of Energy, Water, and Land Use in Southeast Asia: Challenges and Opportunities fot the Mekong Region”, **United Nations University World Institute for Development Economic Research**, 1-17.
- Philips, David vd. (2006), “Trans-boundary Water Co-operation as a Tool for Conflict Prevention and Broader Benefit Sharing”, **Global Development Studies**, No. 2, 1-160.
- Piman, Shrestha ve Thanapon, Manish (2017), “Case Study on Sediment in The Mekong River Basin: Current State and Future Trends”, **Stockholm Environment Institute**, 1-41.
- Pohl, Benjamin vd. (2014), “The Rise of Hydo-diplomacy: Strengthening Foreign Policy for Transboundary Waters”, 1-43 https://www.researchgate.net/publication/267327771_The_rise_of_hydro-diplomacy_Strengthening_foreign_policy_for_transboundary_waters (20.12.2019).
- Raghavan, S N (1995), “Regional Cooperation Among SAARC Countries”, **Allied Publishers Limited**, 1-233.
- Rahman, Khalid (2012), “Regional Cooperation, Global Changes, SAARC and China”, **Policy Perspective**, 9(1), 5-14.
- Richard, Friend vd. (2009), “Songs of the Doomed: The Continuing Neglect of Capture Fisheries in Hydropower Development in The Mekong”, 307-331 https://www.researchgate.net/publication/260532768_Songs_of_the_doomed_The_continuing_neglect_of_capture_fishe_ries_in_hydropower_development_in_the_Mekong (12.02.2020).
- Rieu-Clarke, Alistair and Gooch, Geoffrey (2010), “Governing the Tributaries of the Mekong- the Contribution of International Law and Institutions to Enchanging Equitable Cooperation Over the Sesan”, **Global Business&Development Law Journal**, 22(5), 194-207.
- Russell, Martin (2018), “Water Disputes in the Mekong”, **European Parliament**, 1-2.
- Sagar, Kundan (2016), “The Mekong River: Tracing the Journey from “Mother of Water” to “Arena of Dams and Impending Disasters”, **Imperial Journal of Interdisciplinary Research (IJIR)**, 2(10), 233-241.

- Salman, Salman (2007), “The Helsinki Rules, The UN Watercourses Convention and The Berlin Rules: Perspectives on International Water Law”, **Water Resources Development**, 23(4), 625-640.
- Schmeier, Susanne (2007), “Water Diplomacy at The Basin-Level: What Role for River Basin Organizations”, **Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ)**.
- _____ (2009), “Regional Cooperation Efforts in The Mekong River Basin: Mitigating River-Related Security Threats and Promoting Regional Development”, **Current Research on Sout-East Asia**, 28-52.
- _____ (2011), “Resilience to Climate Change-Induced Challenges in the Mekong River Basin”, **Water Papers**, 1-54.
- _____ (2017-2018), “What is water diplomacy and why should you care?”, **Global Water Forum**.
- Schmeier, Susanne vd. (2013), “Who Governs International Shared Watercourses? Clearing the Muddy Waters of Shared Watercourses Governance: Conceptualizing International River Basin Organizations”, **Earth System Governance Working Paper**, 28, 1-46.
- Schmeier, Susanne ve Vogel, Birgit (2018), “Ensuring Long-Term Cooperation over Transboundary Water Resources Through Joint River Basin Management”, 347-370 https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-73250-3_18 (11.04.2020).
- Serrat, Olivier (2004), “A Note on Mekong River Management”, 1-5 https://www.researchgate.net/publication/291056409_A_Note_on_Mekong_River_Management (11.12.2019).
- Shkara, Nadia Dhia (2018), “Water Conflict on the Mekong River”, **International Journal of Contemporary Research and Review**, 9(6), 20472-20477.
- Singh, Ranjit (2010), “Regional Cooperation in South Asia: Problems and Prospects”, **Pakistan Institute of International Affairs**, 63(4), 51-66.
- Sok, Thea (2019), “Initiative for ASEAN Integration (IAI): Contributions of the ASEAN Dialogue Partners”, **Asian Vision Institute (AVI)**, 10, 1-11.
- Sunchindah, Apichai (2013), “The Lancang-Mekong River Basin: Reflection on Cooperation Mechanisms Pertaining to a Shared Watercourse”, **S.Rajaratnam School of International Studies**, 1-9.
- Susskind, Lawrence and Islam, Shafiqul (2012), “Water Diplomacy: Creating Value and Building Trust in Transboundary Water Negotiations”, **Science&Diplomacy**, 1(3), 1-7.

- Stephens, Paul and Park, Thomas (2019), “Mekong Policy Dialogue: Evolving Sub-regional Architecture and ASMECS, **Policy Brief**, 1-4.
- Toda, Osamu vd. (2004), “Evaluation of Tributaries Contribution in The Mekong River Basin During Rainy and Dry Season”, 1-8, https://www.researchgate.net/publication/242144494_Evaluation_of_tributaries_contribution_in_the_Mekong_River_Basin_during_rainy_and_dry_season (18.02.2020).
- United Nations (1991), “Convention on Environmental Impact Assessment in A Transboundary Context”, 1-24.
- _____ (2017), “Convention on Environmental Impact Assessment in A Transboundary Context (Espoo Convention)”, 1-62.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA) (2014), “Integrated Water Resources Management (IWRM), <https://www.un.org/waterforlifedecade/iwrn.shtml> (14.02.2020).
- United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) (t.y.), “About the UNECE Water Convention”, <https://www.unece.org/env/water/text/text.html> (18.04.2020).
- _____ (2015), “About Water Convention”, <https://perma.cc/3F4J-6EJ4> (19.04.2020).
- _____ (2017), “More on the Convention”, <https://www.unece.org/environmental-policy/conventions/environmental-assessment/about-us/espoo-convention/enveiaeia/more.html> (12.02.2020).
- United Nations Watercourses Convention (2015), “UNWC’s Global Relevance”, <https://perma.cc/K6R4-4K3Y> (14.03.2020).
- Varis, Olli vd. (2008), “Mekong at the Crossroads”, **AMBIO: A Journal of the Human Environment**, 37(3), 146-149.
- Veilleux, Jennifer Corinne (2014), “Is Dam Development a Mechanism for Human Security? Scale and Perception of the Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Blue Nile River in Ethiopia and Xayaburi Dam on the Mekong River in Laos”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Oregon State University, 1-318.
- Yangtso, Lobsang (2017), “China’s River Politics on the Tibetan Plateau: Comparative Study of Brahmaputra and Mekong”, **The Tibet Journal**, 42(2), 49-58.
- Yoshimatsu, Hidetaka (2010), “the Mekong Region, Regional Integration and Political Rivalry among ASEAN, CHINA and JAPAN”, **Asian Perspective**, 34(3),71-111.

- Zawacki, Benjamin (2019), “Implications of a Crowded Field: Sub-regional Architecture in ASMECS Member States”, **The Asia Foundation**, 1-17.
- Zhi-jian, Wang (2013), “Mekong River Committee’s Role in Mekong Water Governance”, **International Conference on Public Administration (ICPA)**, 134-140.
- Walker, Belt (2016), “China gives green light to new era of mega dams, Isabel Hilton (Ed.), **Forging a New Course for the Mekong**, Chinadialogue, 2-4.
- Wei, Xing (2017), “Lancang-Mekong River Cooperation and Trans-boundary Water Governance”, **World Century Publishing Corporation and Shanghai Institutes for International China Quarterly of International Strategic Studies**, 3(3), 377-393.
- Wolf, Aaron vd. (2003), “Conflict and Cooperation within International River Basins: The Importance of Institutional Capacity”, 1-10 https://www.researchgate.net/publication/245767420_Conflict_and_Cooperation_Within_International_River_Basins_The_Importance_of_Institutional_Capacity?enrichId=rgreq-a469437496fab6294dd7623f052d66c5-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzI0NTc2NzQyMDtBUzoxMjEzNTEzMzAwNjI4NDIAMSQwNTk0Mzc3MjgyMw%3D%3D&el=1_x_2&_esc=publicationCoverPdf (23.02.2020).
- _____ (2005), “Managing Water Conflict and Cooperation”, **The Worldwatch Institute**, 80-99.
- Wolf, Aaron (2006), “A Long-Term View of Water and Security: International Waters, National Issues and Regional Tensions”, 3-23 [https://www.researchgate.net/publication/226853691_A_Long-Term_View_of_Water_and_Security_International_Waters_National_Issues_and_Regional_Tensions\(12.04.2020\)](https://www.researchgate.net/publication/226853691_A_Long-Term_View_of_Water_and_Security_International_Waters_National_Issues_and_Regional_Tensions(12.04.2020)).

ÖZGEÇMİŞ

Nükhet GÜNTAY, 15.3.1993 tarihinde İzmir ili Çiğli İlçesi'nde doğdu. 2005 yılında Güzeltepe İlkokulu'nu; 2008 yılında Güzeltepe Ortaokulu'nu; 2012 yılında Adnan Saygun Lisesi'ni; 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

GÜNTAY, evli olup, İngilizce bilmektedir.

